

REUNIREA ROMÂNILOR
DIN
TRANSILVANIA ȘI UNGARIA.

STUDIU NAȚIONAL-ISTORIC-RELIGIOS

DE

NICOLAU MANEGUȚIU,
PROTOPRESBITER.

SIBIIU.

EDITURA AUTORULUI.

1893.

REUNIREA ROMÂNILOR

DIN

TRANSILVANIA ȘI UNGARIA.

STUDIU NAȚIONAL-ISTORIC-RELIGIOS

DE

NICOLAU MANEGUȚIU,

protopresbiter.

134160

EDITURA AUTORULUI

SIBIIU

TIPARIUL TIPOGRAFIEI ARCHIDIECESANE.

1893.

BIOTECĂ CENTRALĂ UNIVERSITĂȚII
BUCUREȘTI
COTA III 466 149

B.C.U. Bucuresti

C20055072

*Și se vedă sântul sóre
Într'o ȃi de sêrbătóre,
Hora nóstră cea frățéscă
Pe câmpia românéscă.*

Alecsandri: *Hora unirei.*

Ex libris meis
A. J. Petruce
24 Junie 1896
Bucuresei

I. Cestiunea în fond.

„Scylur, împăratul Scytiei, avea 80 de feciori. Ajuns la patul morții sale, bătrânul tată voia să lase fiilor săi — drept moscenire — o învățătură dintre cele mai folositoare. Luă deci o legătură de vergele și — chemându-și feciorii la patul său — îi provoacă pe rând, a rumpe în două mănunchiul. Feciorii — începând cu cel mai mare până la cel mai mic — se încercară din toate puterile lor, dar nici unuia nu-i succedea a rumpe legătura și cu multă casnă și mirare o dederă îndărăt tatălui lor. Acesta ținbind deslăgă mănunchiul, ia surcel de surcel și cu ușurătate frânge unul câte unul. Apoi ȳice fiilor săi: „Voi sunteți ca și acești surcei. Până când ve-ți rămănea strâns uniți între voi, nici un inimic nu ve va învinge, ér — desbinându-ve — ori-care alian ușor ve va strică pe voi!“ Aceste ȳicând, bătrânul muri . . .

Tradițiune.

Pășesc înaintea publicului român cu o așa ȳisă: **Mare cestiune.** O cestiune atât de mare, încât pe mulți va surprinde — aflându-o prematură, — ér alții vor clătina din capete, — aflându-o imposibilă, nerealisaveră.

Nici mai mult voesc, nici mai puțin; decât să pledez pentru **unirea**, respective **reunirea** tuturor Românilor în cele confesionali.

Reunire, care pentru noi Românii însemnă frângearea cătușilor de fer, ce strâng în mod crudel brațele noastre; aruncarea jugului secular, ce apăsă umerii nostri; spulberarea rușinosului sclavagiu, întru carele de două sute de ani ni sbuciumăm, de pe crescetele noastre, — pe scurt ȳis: Reunire, dela carea se condiționéză esistența

și mărirea noastră viitoare. „Ci Românii au de a îmbră-
 țoșă și apără *causa cea de trei ori sântă a naționalității*,
 carea se află în pericol mare de toate părțile de cătră
 inimizii Românilor“; — ȳice A. P. Illarian.

Lipsa unirei n3stre ȳntru cele confesionali a condi-
 ționat lipsa t3riei ȳntru manifestațiunile n3stre naționali
 și bisericesci; — del3turarea acestei lipse ȳns3mn3 del3-
 turarea principalei pedeci, de carea ȳntru aspirațiunile
 n3stre mai adese ne poticnim și carea singur3 ni-a ȳm-
 pedecat p3n3 acum, de a fi, cea-ce pe basa calit3ților
 n3stre naturali, pe basa h3rniciei n3stre recunoscute, pe
 basa situațiunei n3stre etnografice, pe basa tr3iniciei ad-
 mirabile, pe basa numerosit3ții n3stre, pe basa leg3turi-
 lor n3stre de ȳnrudire cu puternicile pop3re din vestul
 Europei, pe basa originei n3stre latine și pe basa trecu-
 tului nostru istoric; — trebe s3 devenim, — prima na-
 țione ȳn orientul Europei, purt3torii culturai ac3, cel mai
 puternic stat națonal.

Lipsiți de unire, sf3șiați ȳn dou3 tabere, ce adese se
 resboesc; — de dou3 sute de ani risipim ȳn dar puterile
 n3stre; stagn3m ȳn cele culturali, ne pismuim chiar —
 spre dauna n3str3 și — spre marea bucurie a inimizilor
 nostrii, celor din v3curi.

„Aduc3-și aminte Rom3nii, c3 a trecut acum de mult
 timpul resbelelor și certelor religi3se — și acum acela,
 care vrea se folos3c3 națiunei și patriei, se nu mai ȳn-
 trebe pe conațonalul s3u; — de ce confesiune e, ci: ce
 inim3 de rom3n are? Și ac3sta nu ȳns3mn3 indiferen-
 tism religios, ci ȳnsemn3z3 națonalism și patriotism ade-
 v3rat. Și nic3iri nu este at3ta lips3 de *unire fr3t3sc3* și
sp3rit națonal, ca chiar la noi, unde o parte a Rom3-
 nilor, . . . cu scop, ca se c3scige și ei 3re-cari drep-
 turi politice — . . . s3 unir3 cu biserica Romei ȳn patru
 puncte“. (A. P. Illarian, ist. Rom. c. XLVII).

Va fi óre de lipsă, a și mai documenta aceste tóte? Nu! Fie-care Român simte și vede ȃilnic, cum forțele nóstre material și intelectuali se ímprăscie ín mod centrifugal și — cum ele nu rodesc ínsutit, ci abea índěcit; — cum stăruințele nóstre ín anumite casuri se paralizěză; — cum ín sfěrșit desbinarea nóstră ín dőuě biserici face necesară susținerea a dőuě ierarchii costisítóre cu tóte dependențele lor; și dreptaceea nimic nu e mai firesc, decăt conclusiunea, că ambe aceste ierarchii, ce recer forțe índoite, vor fi totuși mai slabe, decăt „**una**“ — susținută cu forțe concentrate.

De vom consultá sentințele celei mai ínalte și ne-strămutat recunoscute íntelepțiuni omenesci, ca de exemplu: „Concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur“ — .. de vom consultá maximele politico-istorice din toți timpii — ín frunte cu cunoscutul principiu: „Divide et impera!“ ...; de vom consultá íntelepțiunea și vom trage logica conclusiune din vechea și frumósa poveste a lui Scylur din fruntea acestui capitol; — de vom ascultá durerósele plângerii: „Unde-i unul nu-i putere la nevoi și la durere“ „Pe voi ve nimiciră a pismei rěutate și órba neunire la Milcov și Carpați“ ...; admonietórele sópte: „Uniți-ve ín cuget, Uniți-ve 'n simțiri!... „Haid' se dăm mână cu mână, cei cu inima română!“ ale bardilor noștrii; — ori ín fine de privim ín jos la desastrele ín concret viđibile dintre noi, — la același rezultat ajungem: **Unația și neunația a fost și este o calamitate**, ca și ori-care desmembrare a puterilor și urmările ei a fost și sunt atât de funeste, încât te prinde mirare, că acésta desbinare confesională de „lana caprina“ se mai susține încă, — ba ea își mai află încă — durere — aderenți, ici-colea chiar și fanatici, printre noi. — „O meteahnă străină voi, ca Români sě se desbine ín dőuě părți“ dice ínvěțatul Petru Maior.

„Românii — afară de micile scutiri ale persónelor bisericesci — nu dobândiră nimica prin unire, ba încă și perdură. Perdură independința lor, ca Români și ca religionari de ritul oriental, ... perdură arhiepiscopatul, căci acesta după unire se degradă la starea de simplu episcop supus censurei jesuiților și *supremației arhiepiscopului* unguresc; perdură chiar naționalitatea. Cei mai mulți Români, cari se înălțară cu încetul din întemplantare la diregătorii mai înalte, trecură dela legea și ritul oriental la cea de ritul occidental și se lăpedară de națiunea lor“ ... (Treb. Laurian, magaz. istoric T. III. pag. 328).

Veți ici colea, cum unii se luptă cu o cerbicie démnă de un lucru mai bun, spre a documenta, că unația a fost o apostasie și uniții sunt apostatați; — ér alții, spre a documentă, că apostasia nu a fost apostasie, ci reîntorcere la drépta credință. Veți ici colea, cum Români născuți și pretinși Români se încercă a ni aduce jertfă catolicismului și prin acésta magiarismului prin doctrine și decrete, — contrari intereselor nóstre naționali, dér tot asemenea contrari și conceptului, ce-l are poporul român unit despre a sa proprie biserică, precum contrari pactului de unire și contrari intențiunilor curate, ce le-a avut protopărinții nostri cu ocasiunea încheierei acestui pact. Se propagă doctrine, se încuibă pe furiș obiceiuri cu totul străine de biserica *românescă*, străine totdeodată și de *pactul unirei* și mai vêrtos străine de *sentimentul public* român și de conceptul, ce-l avem despre biserica română unită. Și noi, noi totuși nu voim a ne deschide ochii și a vedea prăpastia, spre a cărei gură grăbim orbesce!

Doctrine, ca aceea, că papa are dreptul „a prescrie forma cultului dumnezeesc public și privat“ — doctrine ca scâlcietura iesuitică-sofistică despre *infabilitatea papei*, ca aceea, că „*papă este*“, nu sinodul ecumenic este,

suprema auctoritate, căreia i sa încredințat(?) de-
 positul credinței exclusiv, precum și „plenitudinea ju-
 decății infalibile neapelabile“ etc. . . . în biserica română
unită resăritenă, care s'a unit cu Roma sub condițiunea
 „cum pe noi și rămășițele noastre din obiceiul bisericei noastre,
 a resăritului, se nu ne clătescă“ (forma cultului) și s'a
 unit sub reserva, „cum totă legea noastră“ — fără infali-
 bilitate — „se stea pe loc“! Au nu se revoltază simțul
 ori-cărui Român cinstit?!

Obiceiuri, — se numim numai unul dintre cele mai
 inocente, dar cu atât mai caracteristice, — cum este por-
 tul oficial preoțesc imitat după romano-catolici (ca lin-
 gușindu-se cătră străini și rușinându-se de némul lor se
 apară și ei păpistași — *mai buni*, decât prostii de Ro-
 mâni), — ca sac cu glugă, cilindru, brâu păpistășesc, barbă
 rasă și mustețe rase. Ei bine! Cred acei, ce o fac,
 că asta este figura preotului român așa, precum locuiesce
 în inima poporului?! Nu o cred acésta, dar nu le
 pêsă de Români atât, cât le pêsă de dragostea papista-
 șilor — și asta e trist! Încă fericitul Șuluț avea barbă
 episcopescă românescă și reveréndă dublă, dér vremile s'a
 schimbat și cu ele instituțiunile, credința și obiceiurile bi-
 sericei române unite. Cu împutări reciproce însé nu ne
 vom folosi; — stăm înaintea unui fapt complinit în fața
 căruia deciderea întrebărei; — de e apostasie, séu de e re-
 întórcere la drépta credință, séu constatarea faptului, că
 ni-am îndepărtat fórte mult dela biserica originală română
 și sbiciuirea doctrinelor străine, ar escita animosități și
 din punct de vedere național împórtă puțin, dér nu fo-
 losesec chiar nimic. Te prinde însé mirare, cum un popor
 binecuvântat de Dumneșeu cu o minte cu totul ageră; —
 cum un popor, ce tocmai pentru proverbiala trezvie a
 minții sale pentru înăscuta-i siguranță întru a face între
 lucruri bune și rele — corecte distincțiuni, stă sus preste

cele mai multe popóre europene și strěine; — cum, ȃic, un atare popor mai stă și aȃi încătușat cu lanțul subtilităȃilor confesionali, aruncat lui drept piedecă perpetuă în braȃe prin o fanatică esageraȃiune religiósă a unui timp întunecos și trist?! Cum acest popor suferă în tăcere importaȃiunile strěine clandestine, ce se fac ȃilnic în detrimentul seu?!...

Cum acest popor, înzestrat cu o cugetare naturală înaltă și liberă de stupidităȃile, ce a dat naștere fanatismului religios, esagerărilor reformatrice, și preste tot — tristelor uneltiri confesionali din evul mediu; — cum acest popor, a cārui liberă și înaltă cugetare stărnescă într'ensul numai zimbetul dispreȃului și al profundei indignaȃiuni, când i se spune de nedemnele uneltiri ale proselitismului religios din trecut și din present, de greșosul fanaticism confesional, ce a culminat în inquisiȃiune și aschetism și de ridicolul martiriu ale unor înferbentaȃi reformatori, — mai ține și astăȃi la forme góle confesionali în detrimentul existenȃei și fericirii sale, când vede și scie, că adevărată și puternică unitate naȃională nu póte fi într'un popor desbinat în confesiuni?!

Te prinde mirarea, cum un popor consciu de valórea sa și consciu de chemarea sa naȃională, un popor capace de cele mai înalte pretenȃiuni culturale, ca cel românesc, n'a înȃeles încă nici doctrinele, ce resultă din mai sus citatele maxime de viaȃă dătatóre, nici șóptele bardilor sěi profetici?! N'a înȃeles încă, că mai nainte de tóte este și trebe se fie Român și numai după aceea este unit séu neunit?! Cum un popor, ca și cel românesc, încă n'a ajuns la atăta maturitate politică-naȃională, ca să recunóscă și să înȃelégă, că originalitatea lui naȃională, atárnă dela unitatea lui confesională, că — spre salvarea și validitarea sa — mai înainte de tóte are necesitate de concentrarea tuturor puterilor sale?! Cum acest po-

por — altfel atât de descept și atât de practic — încă n'a înțeles, că până când constelațiunile politice, direse de mâni străine și dujmane, vor ajunge a se formá de așa, ca să-i asigureze lui esistența și viitoriu; — până atuncia — și mai înainte de aceea — el însuși va trebui să-și creeze o sörte mai bună, — dărímënd păretele despărțitoriu dintre frate și frate, sfärmënd și aruncând dela sine cătușile, ce-l împedecă în progresul său, *unindu-se în cuget și 'n simțiri!* . . . Mai înainte de tóte altele, de sigur „*unirea întru aspirațiunile nóstre naționali*“ va fi plutit înaintea ochilor marelui bărbat de stat Mihail Kogálnicean, când ni dicea: „A-ți progresat mult, dar n'ați ajuns acolo, unde trebe se țintescă ori-ce națiune mândră de sângele ce curge în vinele sale și mai ales națiunea română, urmașa poporului împèrat. Spre a ajunge la acésta țintă mărétă mai trebuesc încă multe sforțari, multe sacrificii, multă prudință politică și „*mai presus de tóte unire deplină între voi, unire în cuget, unire în simțiri* . . .“, dér nu se póte, ca acest mare bărbat se nu fi înțeles totodată și unirea confesională, fiindcă făr' de dënса unire deplină, unire în simțiri — nu este cu puțință.

Tot una 'mi este mie, tot una trebue să-i fie fie-cărui Român, de vom fi toți uniți — (înțeleg cu biserica Romei), — ori vom fi toți neuniți. Nu asta întrebare împórtă, ci scopul final: Se fim uniți, uniți în cele confesionali și astfel pregătiți pentru cele naționali.

Și pentruca să preîntimpin ori-ce bănuială nefondată și se taiu firul ori-cărör false suposițiuni; — îmi țin de datorință a esplica și motiva ținuta mea acésta. Pentru-ce adecă nu sum eu mai mult ortodocs și pentru-ce nu sum mai mult unit?! . . .

I. *Falsă* ar fi suposițiunea aceea, carea s'ar face dicëndu-sě, că eu dór' nu ași fi destul de religios, că nu

a-și fi destul de scrupulos în cele ale confesiunii mele proprii, în care m'am născut și cărei servesc; — atunci când ȳic: *Tot una 'mi este mie . . .*

II. Și mai falsă ar fi acea suposițiune, carea mi s'ar face ȳicȳendu-se, că eu din șovinism confesional-ortodocs a-și dorí reunirea confesională, adecă reíntórcerea tuturor Romȳnilor la ortodocsiă, numai pentru íntărireá acesteia, — ceea-ce nu-mi trece prin gȳand.

III. În sfírsit cu totul falsă ar fi și suposițiunea, carea s'ar face ȳicȳendu-se, că eu nu a-și sci sȳ-mi trag séma cu greutățile realisărei doctrinei mele acesteia, că eu nu a-și fi în stare se aprețiez ponderositatea cauzei, ca a unei afaceri de consciință ș. a. ș. a. . . .

Justă, tocmită, logică și dreptă este numai suposițiunea, carea cu mine rezonéză astfel: *Precȳand scopul național, cestiunea de esistență și mȳrire, s'ar ajunge; — pe atunci în cele confesionali nimic nu s'ar pierde.* Și astȳdi fȳrȳ ipocrisie nimeni nu va putea susțineá contrariul Nimeni nu va susțineá, că Romȳnul unit e mai puțin religios, mai puțin bun, mai puțin virtuos, decȳt cel neunit, ori vice-versa; — că în largul substrat al poporului s'ar cunoșce și recunoșce subtila deschilinire íntre ambele confesii. „Unirea cu biserica Romei o făcȳ aprópe numai clerul singur și cu o parte mică din mireni. Tot asemenea pȳnȳ astȳdi singur numai clerul este stȳlpul esclusiv al unirei și pȳnȳ astȳdi n'a putut face, ca unirea se prindȳ rȳdȳcini în sufletul poporului romȳn. . . . Din popor numai o slabă minoritate a aprobat și primit unirea ér restul cel mare din poporul romȳnesc nici nu a fost de loc informat mainainte, nici dupȳ aceea despre deosebirile dogmatice. . . . și cu atȳt mai puțin a fost informat despre cuprinsul și ínsȳmnȳtatea adeveratȳ a schimbărei de religiiune.“ (Eudox. baron de Hurmuzachi). Pe scurt vorbind, nu se póte susțineá fȳrȳ ipocrisie, că o unire

confesională între frați ar cășuna poporului nostru remușcări de conștiință. O mai crassă utopiă, decât acesta, nu s'ar putea susține.

„Românii din Ardél pe acelea turburate vremi se nevoiau se țină credința, carea dela început o au luat și carea biserica, sântele sobóră a tótă lumea și sântii părinți au învățat. **Se sfădea grecii cu latinii** pentru credință, érá **Romanii nu scia de acele prici ale lor**, ci cum am đis, petrecea întru învățătura și credința creștinéscă, care moșii și strămoșii lor *dela începutul bisericeii creștinești o au luat*,” đice Șincai, chronica a. 1696.

Ér în istoria Românilor din Dacia superióră a lui Illarian cetim: „Scim, că preoții uniți cu cei neuniți serviau și servesc împreună, cá adevérați frați în Christos, **făr' ca se vrea a scire ceva de subțirile și sécele dispute ale scolasticilor, despre purgatoriu... și altele...** deci *bigoți séu inimici ai Românilor sunt toți aceia, cari aru încercare se strice între Români acésta frățietate sântă...* Românii cei adevérați se îmbrătoșeze cauza cea sântă a naționalității, a unității și independinței național-politice și *bisericesci*, fiind-că cu aceste tóte le-am căscigat“ c. XLVII.

„Păretele acela confesional, ce ne desparte pe Români, este *numai de grosimea unei coli de hârtie*“,... ne đicea mereu marele nostru George Barițiu, — însemnând cât de ușor — *cu un act de hârtie*, precum s'a făcut, — se póte și resface, acoperí, vindecá rana desbinărei, de care pătimim. Au se vor mai afla și ađi între noi stupiđi, séu ipocriți, cări se nu se închine autorității competente a acestor mari Români și celor asemenea lor și se susțină utopii în detrimentul nostru al tuturor?... Nu credem, ar fi acesta blăstemul lui Dumneđu pe capetele nóstre!

Nu! Precând principialmente se póte susține fără dór' și póte, că cestiunea de esistință presintă pentru ori-care națiune o țintă mai înaltă, decât alegerea ori-

cărei dintre religiunile crestine; — pe atunci la noi despre toate aceste nu încapă discușiune. — Confesiunile noastre nu diferă întru nimic esențial, ci ceea ce s'a pus între noi este un *ic*, bătut în corpul nostru național, parte *cu*, parte *fără* rea intențiune, parte *cu*, parte *fără* voia noastră, la tot cazul însă, séu de mâni, séu de împrejurări nouă dujmane.

Fără rea-intențiune a introdus unația la noi acei zeloși rom.-catolici, cari în văpaea lor pentru confesiunea rom.-catolică, „*singură mântuitoare*“, a voit la tot cazul, a ne mântui și pre noi „*schismaticii*“; — asigurându-ne astfel nouă împărăția ceriurilor, scaunului ierarchic de Roma mai multă splendóre, bisericei rom.-catolice un mai larg cerc de potestate, ér ei înșiși împlinindu-și o datorință de preoți și propagatori ai acelei biserici; *cu* rea-intențiune a lucrat aceia, cari — pe lângă scopurile mai sus descise — mai avéu și intențiunea, ori că avéu singur numai intențiunea a desbina și astfel a slăbí poporul român.

Cu istoria în mână nu se póte negá, că anno 1697/8 și cei de un soi și cei de altul au lucrat între noi.

Tot asemenea nu se póte negá, că afacerea unirei s'a îndeplinit parte *cu*, parte *fără* voia noastră.

Décă față de cineva, carele din două rele alege pe cel mai mic, séu pe cel la aparență mai mic, se póte dice că întru adevér *a ales*, — *a voit*; — atunci — și sub acest raport, — afacerea s'a îndeplinit *cu* voia noastră. Și decă despre un om, carele sub o tortură inquisițională face o desevrșită mărturisire proprie, se póte dice, că a fasionat, *a mărturisit de voiă*; — atunci — și întrucât acésta s'ar putea dice — afacerea unației ditto *cu* voia noastră s'a sevırșit. În fine — și acesta este lucrul principal — *când reprezentanții unei biserici se adună în sinod și acolo — fără privire la presiune și alte circumstări — în totă forma*

decretéză ceea-ce voiesc a decretá — și atunci se pôte dice, că afacerea s'a îndeplinit chiar și de jure et forma cu voința noastră.

Ceea-ce însă nu se pôte dice la nici un cas este, că *unația ar fi purces din sentimentul public, din inima poporului român, că acesta cu consciință și din convingere ar fi adoptat-o, ba nici chiar aceea, că ea ar fi rezultatul unei acțiuni proselitistice purcésă din vr'un spirit reformatoric al nostru și între noi inscenată, ca bunăoră la Germani prin vr'un Calvin, Zwingli, Luther etc... reformatori, ce a pus jertfă tótă munca vieții întru propagarea doctrinelor lor și pe atâți a câșcigat, pe câți a fost în stare a însufleți și convinge de superioritatea doctrinei lor.*

Cu totul de altă natură, de natură curat politică, este cauza desbinării noastre în uniți și neuniți. În firul istoric, la carele dealtminte vom reveni pre larg într'un capitol special, evenimentul acesta ni s'e presintă pe scurt așa:

Religiunea Românilor nu erá recunoscută de legile țerei, din contră apésată, ba crâncen persecutată și chinuită de mórte. Luptele confesionali între puternicii din țeră — reformați și romano-catolici — curgeau înversunate. Proselitismul și fanatismul religios era la culme și chiar mai crâncen atunci, în suta a 17-a ca ori-când mai înainte. Românu era obiect de vênat. Și unii și alții întinsese mrejele lor asupra lui; — lucru caracteristic — prigonit era Românu, dér și căutat, pețit; — de o parte și de alta curgeau asupră-i presiuni, dér totodată și promisiuni.

Sătul și descurăjiat de persecuțiunile seculari, lipsit de tot avutul material și moral, lipsit de tótă puterea de resistință; — nici-decum însă numai ademenit, — precum adese se susține, — prin promisiuni iesuitice; —

Românul în deplină cunoștință, condus de un spirit practic, a înghenunchiat înaintea necesității, pentru-ca să-și câștige ore-cari drepturi și avere, un traiu mai suportabil, dar *a ales, a voit*, a dat lucrului formă de liberă decisiune și a ales anume, spre norocirea noastră, răul cel mai mic :

1. A ales Românul alipirea cătră biserica romano-catholică, pentru-că acésta pretindea mai puțină jertfă dela el; — pretindea după unii istorici recunoscerea celor 4 puncte dogmatice neesențiali, — după alții însă nici chiar atâta, ci numai recunoscerea în fond și mai neesențială a papei de cap văduț al bisericei, dér îi lăsá ritul și limba neatinsă și prin asta îi lăsá vechia religiune fórte puțin alterată ér lucrul principal — naționalitatea — absolut nemaculată. — Ba, decă ni-ar fi permis a ascrie consecuențele în contul meritelor părinților nostri, celor ce s'a unit, și decă am putea abstrage dela imensa calamitate, ce a venit asupra noastră în urma desbinărei; — decă am puteá ore-cum scusá pre părinții nostri, că ei nu au prevăduț acésta tristă urmare a pasului lor nesocotit, atunci ei au neprețuitul merit nu numai a fi descoperit mai curúnd maiestatica origine, mărețul légán al naționalității noastre, ci a o fi înălțat și purificat. Séu dór' nu scie fie-cine, că primii apostoli ai naționalității noastre, reînviatorii limbei și istoriei noastre, Clain, Șincai, Petru Maior, — uniți a fost?! Séu dór' nu scie fie-cine că atingerea cu Roma a desceptat într'ênșii romanitatea și a înflăcărât zelósele lor nișuințe?!

2. A ales Românul alipirea cătră biserica cea mai puternică dintre douë și a creduț a primí în schimb drepturi mari și averi relativ însemnate; — precând dincolo la reformați, sërmani și ei, se putea da în schimb numai favorul aristocrației, dér să pretindea lăpédarea doctrinelor principali religióse, și îmbrăcarea doctrinelor reformate, mult abătute dela străbuna religiune ortodocsă

românescă, — și apoi — limba, da, limba . . . Istoria ni spune pe scurt: Toți câți s'a reformat; s'a maghiarizat, s'a pierdut

Astfel d'er afacerea — se înțelege, totdeauna cu abstragere dela urmările, ce le are astăzi, — *pentru atunci*, ni se presintă mai mult drept o scăpare a religiunii și mai ales a limbei strămoșesci, decât o apostasie, ce, — luând în dréptă considerare împrejurările, — nici pe departe nu se pôte imputá Românilor noștrii de pe atunci. Rămâne să ne lămurim asupra întrebării: Décă r'eul ales de Români în anul 1697/8 a fost *aeve*, ori *numai la aparință* mai mic?!

Décă întru adevăr s'a adoptat cunoscutele patru puncte dogmatice, pe cari nici atunci, nici astăzi nu le-a priceput nici cei mai erudiți teologi, apoi întrebăm: Pôte fi ceva mai neesențial, pôte fi ceva mai puțin apt a influința, a neliniscí consciința unui creștin, decât aceea, ce e neînțeles?: Și cu prețul adoptărei acelor 4 puncte atât de neînțelese și fără de a abandoná esențialele — ritul oriental și limba națională, — vlădicii Teofil și Atanasiu și sinódele lor a cercat un scut împotriva nemai suportabilelor prigoniri în alianță cu biserica Romei.

Er decât este adevărat, ceea-ce ni spune Șincai, „că Români și Bulgarii prin chrisovul lui Ioanichie prin care se unesc cu biserica Romei, **nu 'și-au lăsat legea și obiceiurile cele de mai dinainte**, ci numai așa s'au supus bisericii Romei, **ca să ție pe papa cel mai ântâiu între patriarhi**, și să nu hulască pe latini și obiceiurile lor, **cum au făcut și cei din Ardél, când s'au unit**; — eară Rușii și Polonii din Ungaria nu bine au lucrat, când au adăugat în simbolul credinței cuvintele: „și din Fiul, **căci legea și obiceiul cel vechiu trebuesc ținute**“; . . . și decât manifestul de unire nu este cel latin, falsificat de iesuiți și până bine de curënd de tótă lumea creștut ca

atare, ci este cel românesc, de curând publicat de valorosul nostru istoric Nicolau Densușian, în carele se țice apriat: „înse într'acest chip ne unim, cum pre noi și rămășițele noastre din obiceiul Bisericei noastre a Răsăritului să nu ne clătescă, ér de nu ne vor lăsá pre noi și pre rămășițele noastre întru această aședare, pecetile și iscăliturile noastre, care am dat, se n'aibă nici o tărie;“ — cu alte cuvinte; decă Români în anul 1697/8 n'a primit **dogme**, atunci unirea cu biserica Romei cu atât mai vértos a fost o **alianță** cât s'a putut mai ecuitabilă a celui mai slab cu cel mai tare, în carea acela căuta scut și adăpost contra vehementelor atacuri ale dujmanilor, în casul nostru ale protestanților.

Și de aci se vede mai înadins **natura pur-politică a unației**; — precum și că rezultatul acestei alianțe, departe de ori-ce avans dogmatic religios, a fost încâtva binefăcătoriu în cele materiali-practice și intelectuali-morale.

Tratamentul cu totul barbar în contra religiunei și națiunei românesci — scie-se cât de mult se confundă și mai ales se confundá pe acele timpuri conceptul naționalității cu acela al confesiunei, scie-se și aceea, că semințiile se resboeau mai mult pentru confesiune, decât pentru naționalitate — a mai încetat, câteva bunuri bisericesci, ici-colea conce-siuni speciale și privilegii, ni s'a dat, scólele rom.-catolice ni s'a deschis, sporadice s'a conces și ajutorat înființarea de scóle proprii și în fine ni s'a deschis calea cătră Roma, în cea-ce eu aflu folosul cel de căpetenie al unației.

Nu ca și cum iesuiții ar fi căutat folosul nostru în atingerea cu Roma, ei a căutat cu totul alt ceva, catolisarea noastră, precum — bine se vede de pe unele esemple din đioa de astăzi; — dér precum de regulă inimicul cel mai mare al Magiarului se cresce între magiari, acolo

unde el are ocaziune a le cunósce mai bine firea și valórea, așa s'a întêmpilat pe atunci și cu învățații nostrii de Roma în cestiunea catolicismului pus față în față cu naționalismul; — cel puțin așa s'a întêmpilat cu Clain, Șincai, Maior și mulți alții, cari, după ce s'au adăpat bine din Roma, toți de arêndul consideră unația drept o „înșelăciune,” ce ni s'a făcut și toți, unul ca altul, ne îndemnă și ne conjură, a ne lăpédá de ea, a o considerá drept o nesinceră alianță, care „n'a stat, nici nu stă într'alta, decât se nu clevetim pe păpistași,..... ér noi se ținem obiceiurile nóstre ale bisericei răsăritului“.

Nu într'altă formă „decum luminații nostrii bărbați Clain, Sincai, Petru Maior judecă asupra lucrului Români cei buni de ieri și ađi, — vêđênd viclenele atacuri ale inimicilor seculari, desolațiunea, nesiguritatea, confușiunea și spurcatele tendințe asupra bisericei unite ca biserică română. „Tendințele absolutistice neconținut s'au încercat a ne altera disciplina și în faptă ne-au și alterat-o, *introducênd instituțiuni cu totul streine prin bărbați crescuți în institute jesuitice*“... constatá însuși sinodul archidiecesei române greco-catholice ținut la anul 1868 cu preste 200 membri.

„Care unire, ăice Șincai, „n'a stat, nici nu stă într'alta, decât se nu clevetim pe cei ce țin de biserica Romei pentru obiceiurile lor, **ér noi Români se ne ținem obiceiurile bisericei răsăritului**.... căci cele patru puncturi, cari sunt între uniți și neuniți (cu iertare se fie de mine), necum se le scie Români cei proști și neînvêțați, dar dintre cărturarii românesci încă mulți nu le înțeleg, ci numai pleve vorbesc, neînțelegênd unul pre altul...“ Și éráși Sincai: „Unirea acésta numai popilor au folosit, că aceștia au dobândit puțină scutință (și acea) cam anevoie, dér nobilii au rêmás și rêmân cu buzele drâmboiate (umflate) până astăđi, căci latinilor destul le

este, că înșelând pe Români în partea lor, au putut birui cu numărul pe calvini, cari în sine erau cei mai tari în timpul acela“... În fine tot Șincai: „Românii cei proști (poporul) au gemut (și mai departe) în tirănie etc.

Pe scurt: Din cele espuse este evident: că între cele doue rele — reformații și catolicii, — răul ales de Români în anii 1697—1700 — alianța cu Roma — a fost relativ cel mai mic; că deși nu acceptatele, — dér óre-cari folóse tot am avut din unație și între ele cel mai mare, acela, că póte numai în urma unației și prin atingere cu Roma ni s'a născut marii Români și istoriografi Samuil Clain, Georgiu Șincai și Petru Maior.

Nu putem trece cu vederea în fine nici acel folos la aparență necontestaver, că după reacțiunea și desbinarea noastră în douē tabere — Românii nostri uniți în toți timpii și până astăzi au fost priviți de cătră toți stăpânitorii țerei cu ochi mult mai prietinesci, decât cei ortodocși-orientali. Și aici mi se pare a fi locul, unde trebuie se stabilim un lucru, ca stând mai presus de ori-ce discușiune: — Abstrăgênd dela proselitismul iesuiților și dela tóte presiunile, ademenirile și promisiunile lor, — metropoliții Teofil și Atanasie și sinódele lor, primind unirea cu Roma, a cređut fără îndoială, că ceea-ce ei în formă legală-sinodală decretéză, aceeași va fi primită de întreg poporul român din Transilvania și Ungaria și nicidecum nuu s'a cugetat la răul cel mai mare, la reacțiune și desbinare. Ori-care episcop suferă mai bine cea mai grea apēsare, decât ar suferi desmembrarea provinciei sale episcopesci și prin acésta încetarea jurisdicțiunei și autorității sale preste o însemnată parte din provincia sa. Acésta se întâmplă chiar și numai din punct de vedere egoistic, ne mai avênd în vedere marea responsabilitate, ce o are ori-care archiereu în fața lui Dumnezeu și a ómenilor pentru turma lui-și încredințată, ca dintr'ênsa nici una óiă se nu péră.

Drept-ce, în contra multor preazeloși scrutători istorici, cari reduc tótă acțiunea la *apostasie*, provenită din uneltiri iesuitice, șoște și ademeniri viclene, slăbiciunea și chiar ignoranța archiereilor Teofil și Atanasiu trebuie se presupunem, că episcopii și ómenii lor la încheierea pactului de unație au fost conduși de buna credință, că prin acel pact ușurază sórtea bisericeii și nici pe departe nu s'au gândit la calamitatea, ce a urmat prin reacțiune, *la desbinarea bisericeii*.

Nu este intențiunea mea și nu ajută nimic causei, ce o propag, a descărca răspunderea de pe umerii archiereilor Teofil și Atanasiu, a-i desculpá prin buna credință, de care au putut fi conduși în acțiunea lor; — este însă de un imens interes pentru scopul nostru a se stabili acésta, pentrucă în ást mod se stingem iperzelul fanatic ce înflăcăreză pe unii și alții din ambe părțile, unii spre a susține, alții spre a combate cu subtile argumente sofisticate faptul uniunii. Un fanaticism acesta cu totul neînțeleș, care însă fórte mult a împedecat reunirea frățescă și de aceea trebuie se stîns odată pentru totdeauna.

Vorbind acum despre folósele unației și amintind între ele și o bunăvoință pronunțată, arătată de stăpânitorii țerei față de Români gr.-catholici până în ziua de astăzi, ni se impune cu deadinsul întrebarea: Nu cumva bunăvoința, cu care ei au fost tractați, n'a fost altceva, decât tocmai efluxul reacțiunii? Cu alte cuvinte: Nu cumva Români **toți uniți** ar fi fost și ar fi ați tractați de puternicii străini întocmai așa de rău, cum au fost și sunt tractați cei neuniți? Nu cumva în acest cas toți ar fi fost „oláhok,“ mai târziu „Wallachen“, — apoi éráși „oláhok“ până astăzi? Nu cumva bunăvoința fariseică a străinilor față de uniți a fost și este stimulată numai și tocmai prin nemărginita ură, ce o nutresc ei în contra celor rămași în credința strămoșescă?

Răspundem : Nu se pôte alcum ! Cu cât Români uniți au fost tractați mai bine, cu atât cei neuniți au fost mai urgisiți ; deci pentru totalitatea poporului român, — ridicându-se reciproc binele și reul, — folosul, ce ni l'am închipuî din acest respect, se reduce la zero ; ba privindu-l din alte respecte, — având în vedere, că prin gândirea unora și urgisirea altora prăpastia dintre frați s'a întărit, acel folos se reduce sub zero, a fost un dar al Danaidilor, chiar o calamitate.

„Causa unirei se fie înaintată din resputeri... Spre acest scop să se formuleze un rescript așa încât guvernul Transilvaniei se pôtă răspunde la el cu enumerarea unui mare număr de blăstemății, că *comise tôte de Români neuniți ș. a.* — deciseră cinstiții ministri ai Mariei Teresiei atunci când Elisabeta, împărătesa Rusiei, întervenî la dânsa pentru o mai domólă tractare a neuniților. Și cumcă acest decis a fost în faptă executat prin crâncena persecuțiune a Românilor neuniți tocmai sub Maria Teresia când miliția împărătescă se scotea asupra comunelor române neunite și cu puterea li se luau bisericile, moșiile, li se alungau preoții și se constrângeau la unire ; acésta o vom vedea îndată mai la vale.

Un șiretlic a putut să fie din partea stăpânitorilor, că au distins la tótă ocasiunea pe Români și mai ales **clerul unit**, față de cel neunit, cu scop, a-i sili în modul acesta pe toți la primirea uniunii, ori barem a le aretá disgrația meritată (?) prin cerbicósa lor resistință. Dar rămâne o întrebare ușóră de rezolvit, decă s'ar fi împărțășit, de aceeași distincțiune **Români toți uniți**, decă nu li s'ar fi pus alternativa : A fi Români urgisiți, séu a nu fi Români și în cazul acesta ; — decă, în lipsa reacțiunei, Români nu ar fi rămas și după unire tot „oláhok“, mai târziu „Wallachen“, apoi éráși și până astăzi „oláhok“, — ba și „büdös boeskor“ ?!

Un lucru stă mai presus de ori-ce discușiune, acela, că în general maghiarii; — în special catholicii maghiari demult acum s'au dedat a considera biserica română greco-catholică așa dîcînd, ca pre o filială pusă la discrețiunea și sub stăpînirea bisericei romano-catholice de mult acum s'au dedat a considera pe uniții nostri din al lor punct de vedere de mai „*buni patrioți*,” decât neuniții; — de mult acum aceia se cred stăpâni absoluți preste sôrtea Românilor uniți, se cred siguri și odichniți din astă parte; vîd, cum preoți români lăcomesc după onórea, de a fi priviți romano-catholici, nu oláh vallású — și ce e mai dureros: — Tótă lumea românescă scie, că nu numai ei, maghiarii, pórta vina, nici nu e numai al lor meritul pentru acest *succes* (?!), ci el în parte mare e pécatul nostru.

În firul istoric și în comparațiune cu alte evenimente de acest soi, de care e plină istoria omenimei, tractarea cu bunăvoință a uniților ni se presintă, ca și rîma din undița pescariului, sau cel mult ca și elemosina, ce o dă desfrînatul jertfei sale, după-ce o a desfigurat; dér formidabila persecuțiune a neuniților ne învătă, cîtă dreptate avem a conchide, că acea bunăvoință nu era sinceră, veritabilă, ci era undița pescarului, elemosina desfrînatului și efluxul urei nemărginite cătră Români persistenți întru credința lor strămoșescă. „Comandăm sever sub amenințarea mîniei nóstre regale, ca nimeni să nu cuteze a se opune predechiaratei libertăți bisericesci a uniților de ritul grecesc. séu pe față, séu pe ascuns, séu sub ori-ce pretext, . . . nici să cuteze a tracta pre preoții uniți cu biserica latină, ca pre jobagi; a-i constrînge la clacă, . . . chiar nici sub pretextul de onorariu, séu a-i prinde, séu a-i persecuta, séu a-i scóte din loc, din beneficiu séu din parochie . . . chiar sub acele pedepse, cu care să pedepsesc cei-ce calcă libertatea bisericescă a

credincioșilor de rital latin. Și acésta comandăm tutu-
ror prelaților, magnaților, nobililor, juđilor și mai ales
generalilor și celor-lalți oficeri din ori-ce loc, că *décă uniții*
de rital grecesc se vor plânge la voi, că s'au supérat
întru predechiarata lor libertate și vor cere ajutoriul vostru,
sè le stați într'ajutoriu și sè-i apérați și sè-i protegiați în
contra ori-căror călcători ai acestui *privilegiu* . . .“ (Decretul
impératului Leopold din 16 Febr. 1699.

Va sè ȓică Români neuniți sunt puși la discrețiunea
oficerilor etc. . . . și cei uniți sub scutul brachiului.
Vom vedea îndată urmările.

Câteva esemple de o autenticitate și garanță cu de-
sèvârșire istorică, vor lămurí și dovedí neîndoios conclu-
siunea nóstră de mai sus:

1. Chilia din Poiana.

În mijlocul frumoșei comune românesce Poiana Sibiiului,
situată sus pe cóstele Carpaților sud-vestici ai Transil-
vaniei, sè află o capelă monumentală, acum din funda-
ment renovată, numită *chilia*.

Renovarea acestei capele s'a făcut în anul 1868, cam
la o sută de ani, de când cea veche își câștigase însem-
nătatea ei istorică. Acésta însemnătate așa ni-o povestea
evlaviosul și mult cetitul, acum repausatul preot *Ioan*,
tatăl autorului acestei scrieri, căruia protopopul seu, fe-
ricitul Petru Bădilă și toți câți îl cunosceau — între
dênșii — atunci judele regiu, mai târđiu consilierul gu-
vernial Elia Măcelariu, Iacob Bologa și alții — toți ador-
niți întru fericire, îi dedeseră nume de: „*patriarchul*“
pentru evlavia sa, iubirea sa de cetire, curățenia mōra-
vurilor, firmitatea caracterului și uimitórea sa desinte-
resare pentru cele lumesci -- materiale.

„Grele vremi“, ȓice, „a vèđut acésta sfântă chilie
acum o sută de ani trecuți. Dujmanii neamului româ-

nesc făcuseră, ca el să se desbineză în două legi, — uniți și neuniți. Unii adecă, siliți de grea asuprire și ademeniți cu făgădueli deșarte, primiră din învățăturile credinței păpistașilor, alții rămaseră credincioși, ținând la legea lor strămoșescă. Dar vai de ei! Fost-au vremi, când cu sila le luau bisericile, goneau pe preoții lor și aduceau în loc popi uniți. Și nicăiri Români răsăriteni nu aflau mântuință, pentru-că domnii țerei țineau cu uniții. Așa s'a întâmplat acum o sută de ani trecuți și în satul acesta, că cu cătane au adus aici doi popi uniți, au gonit pe popii nostri și biserica au dat-o celor uniți. Aceștia slugiau de-arêndul în biserica noastră cea veche, dar creștinii noștri, pe atunci foarte evlavioși, nu se dau odată cu capul, nici unul nu mergea la biserica pângărită, ci în lipsuri alergau la preoții lor ascunși „pe brad“ — în pădure; — morții lor și-i îngropau noaptea prin grădini, ér copii lor și-i botezau noaptea, aici în acest sfânt loci pe care stăm, în „crucea dela răspântii“, pe care apoi a numit-o „chilie (biserica mică)“, cum o numim până astăzi.“

„S'a întâmplat, că preotul nostru Maniu Dobrotă într'o noapte rece, fiind iernă grea, și-a părăsit ascunsul seu din pădure și venind acasă s'a culcat la soția și copiii săi; se vede însă, că l-au spionat ori l-au vândut, căci după vreme étă cătanele îi încunjură casa, alții bat la ușe, cerând ca să-l prindă. Preotul se scólă înspăimântat și numai cu hainele de noaptea pe dânsul, prinde spada sa, de care în acele vremi turburate toți trebuiau se aibă, se apără vitejesce și făcându-și drum printre cătane isbutesce a scăpă în grădină și de aci pe délul Tudoresei la vale. Dar, oh amar, preotul desculț fiind, îi degerară amêndouă peciórele, care după un timp începură a putređi și a cădea și trebuiră a se tăia, ér sêrmanul preot murí în chinuri grele. Plin de milă și

de amărăciune pentru acésta întemplantare, — județul scaunului din Mercurea, sas luteran, care și el era necăjit pe păpistași, închise acele picioare tăiate într'o lădiță de glaje și le trimese patriarhului sêrbesc dela Carlovitz, ér acesta oblu la curtea împêrătescă în Viena, dimpreună cu o carte, în care se plânse, cum păpistașii gonesc pe resăriteni, arêtând și pildă vie, — picioarele căđute ale preotului.“

„Nu trecu tocmai multă vreme și dela curtea împêrătescă, mai ales prin bunul și dreptul Iosif, veni poruncă*), ca să nu se mai facă silă Românilor pentru unație. Românilor resăriteni li se deteră episcop, carele ca de mângăere pentru gróznicele suferințe a preoțit pe amêndoi feciorii preotului schilăvit, ridicând pe cel mai bêtrân Ioan Dobrotă, la rangul de protopop.“**)

„Acesta a și fost preot și protopop vrednic; — prin stăruința lui s'a renoit și s'a vâpsit biserica nóstră cea veche, cum se vede astăzi, — și parte mare cu a lui cheltuélă, precum dovedesce cînstitul seu nume aflătoriu pe dosul icónelor împêrătesci.“ „Trupul lui odichnesce sub aceeași sfântă biserică și stêlpul (crucea dela mormênt) se vede și astăzi.“ „Nepotul seu drept trăesce între noi.“

„Vedeți dér, iubiților, simțiți acum, pentru-ce noi am trebuit se zidim de nou acest sfânt semn, pe carele cu ajutoriul lui Dumneđeu astăzi l'am sfințit, ca să nu piară aducerea aminte de evlavia, tăria în credință și de grelele suferințe ale strămoșilor“.... (Preotul Ioan Maneguțiu în cuvêntarea sa cu ocasiunea consacrării capelei din Poiană).

*) Póte manifestul Mariei Teresiei din 13 Iuliu 1759. „Nisi sponte ad Unionem redire volucritis tolerantiam indulgeamus imo et vestrae Religionis Episcopum a Nobis iam denominatum“.... Dr. II. Pușcariu, Documente . . .

***) În manuscriptul despre visitațiunea canonică întreprinsă la anul 1787 de episcopul Gedeon Nichitici obvine numele acestui protopop la Nr. 11. „Protopop Ioan Dobrot, ot Poiana“ și éráși la Nr. 19 ambii frați: „P. prot. Ioan Dobrota, are singelie. Nicolae Dobrota, are singelie“ . . . Dr. Pușcariu, Documente.

2. Un alt cas de crâncenă persecuțiune în contra neuniților.

„În anul 1761 a dat poruncă împăratăscă“ (Maria Teresia 1740—1780) „în tótă țera Ardélului, a se *opri* bisericile despre preoții cei neuniati și despre ómenii cei neuniati. Și în luna lui Iunie în 30 de zile au venit și în Șoimușul românesc și au luat tisturile cheia Bisericei și o au dat popii celui unit — și *nu au mers nime la Biserică* până în anul 1762 în luna lui Ianuarie în 26 de zile, érá-și viind domnul Fibiréu cu alte tisturi au dat biserica la popa și la ómenii cei neuniți“ . . . „fiind multă price și mare gâlcévă în *tótă* țera Ardélului între cei uniți cu cei neuniți“ . . . scrie contimpuranul logofet Mateiu Voilean. (Codicele Mat. Voilean p. 24).

Ca în Poiana și ca în Șoimuș s'a întêmplat după sciri sigure, ce le am, în Seliște, în Reșinari, Ocna-Sibiului și chiar aici la mine în Têrgul-Murêșului, în acest oraș eminamente magiar și reformat. Cu asistență militară în urma ordinelor secrete ale Mariei Teresiei se luau bisericile române și moșiile lor, ér preoților li se da drumul; — adecă fugiau ei de frică, mai nainte de a li se da drumul.

Ajung produsele esemple spre constatarea faptelor:

a) că unația a fost propagată și cu forța;

b) că bunăvoința stăpânirii față de Românii uniți a fost, mai mult decât se cade, contrapondată de persecuțiunea contra Românilor neuniți;

c) că — prin urmare — în respectul ^{scismme} némului românesc în general, unația urmată de ^{scismme} ~~scismme~~ departe de a fi un câstig, a fost o imensă calamitate; este dar a nóstră datorință a ne unificá și a ne prepara în ást mod un viitoriu mai fericit.

Din un punct de vedere ne temem, că vom fi atăcați întru intențiunile nóstre.

„Maghiarii,“ ni se va ȃice, „*ȃncă sunt desbinați ȃn confesiuni, precum și multe alte popore — și totuși progresază, compun slate puternice ș. a. ș. a.* — ergo divergința confesională nu constituie impediment pentru progresul și validitatea unei națiuni; — *ergo Romȃnii din Austro-Ungaria pot progresa și se pot validatȃ și fȃrȃ ca se sȃ reunescȃ ȃntru cele bisericesci*“.

Respundem: Maghiarii sunt desbinați dar nu sunt sub apȃsare; — fac progrese, dar nu pe acelea, ce le-ar face, decȃ nu ar fi desbinați; — le stricȃ și lor desbinarea, dȃr nu ȃn mȃsura, ȃn carea nouȃ ne stricȃ; susțin și ei 2 și 3 bisericii ȃn loc de una, 2 și 3 scȃle ȃn loc de unȃ și bunȃ; — și ei se pismuesc; — și ȃntre ei se paralizeazȃ reciproc multe forȃe, dȃr ei au din bȃtrȃni — dinainte de desbinare, privilegii, averi și un larg teren de validitare, pre cȃnd pe Romȃnul numai biserica sa l'a salvat ȃn trecut și de pericolele, ce-l ȃnconjurȃ aȃi numai ȃn biserica sa pȃte afla scȃpare.

ȃncȃ mai rȃspundem: Cunosc și simȃesc Maghiarii, mai bine decȃ noi, rȃul ce 'li l'au adus pe cap desbinarea confesională, dȃr asta desbinare e un rȃu de mult prefȃcut ȃn carnea și sȃngele poporului maghiar; o cangrenȃ, ce nu se pȃte vindeca; o rupturȃ, ce nu se pȃte astupȃ, precȃnd desbinarea nȃstrȃ de lana caprina **de fapt** nu a purces din consciinȃ și *nu esistȃ aȃi* ȃn consciinȃ poporului romȃn, precum am dovedit, ba nu esistȃ nici **de formȃ**, precum vom dovedȃ.

Și ȃn sfȃrșit ȃntrebȃm: Sunt ei, Maghiarii, o națiune tare, *cu tȃte* cȃ sunt desbinați?

Ba! Dela catastrofa dela Mohaciu (1526) și pȃnȃ astȃzi, timp de preste 350 de ani se luptȃ și ei pentru recȃstigarea independenȃei lor și nu o pot cȃstigȃ.

Bine se notȃm, cȃ desbinarea lor confesională, ca o altȃ catastrofȃ și — dupȃ a mea pȃrere — mult mai mare

decât cea dela Mohaciu, cade imediat după acésta. — Rana acésta de mult s'ar fi vindecat, cum s'au vindecat tóte popórele de asemenea rane; — în durerile aceleia însé se sbuciumă Maghiarii tocmai de 300 de ani până astăzi.

Causa cardinală, pentru carea Maghiarii nu sunt și mai puternici, este și la dênșii desbinarea confesională, precum istoria ne dovedesce tot atât de clar, ca și actualitatea, pe carea cu ochii liberi o putem vedea ori când, chiar astăzi. Acest lucru, când s'ar ținea strîns de studiul nostru și când nu ar trebui se ne impunem anumite reserve, s'ar putea ilustra cu sute de exemple istorice și actuale.

Nu o vom face, pentru đisele cause, ci vom schița calamitatea numai în trăsuri generale.

Nicăiri în lume nu există o ură mai pronunțată și mai dănuitoare, ca tocmai și între clerul maghiar-romano-catolic și între cel maghiar reformat de tóte nuanțele. Maghiarii apar, ce e drept, toți maghiari întru aspirațiunile lor naționale și încă mari șoviniști. Ei sunt aevea toți magiari, mai ales când este vorba de dênșii față în față cu alte naționalități, ei sunt aevea toți Magiari și încă mult mai pronunțați, decum suntem noi *toți* Români.

„Cei mai mulți Români uniți, cari se înălțară din întêmplare la diregătorii mai înalte, trecură dela legea și ritul oriental, la cea de ritul occidental și se lăpădară de națiunea lor“ ... đice Laurian.

Ei însé, Maghiarii, nu cedéză o palmă de loc din terenul câstigat pe séma naționalității lor și fiind toți politici mari — până la cel mai neajutorat ciobotariu; ei nu cedéză cu preț de sânge un singur suflet maghiar altor națiuni; — din contră stăruesc cu toții, fără alegerea mijlócelor, a câstiga nouë terene și a absorbi suflete deslipite dela toți cei din jurul lor. — Ei luptă toți ca unul pentru maghiarism — și totuși nu pot ajunge pe créngă verde!

Nu, pentru-că între sine sunt și ei sfășiați. Nu, pentru-că între sine și ei se pismuesc. Nu, pentru-că în comunele lor și la ei se paralizază puterile și ei susțin câte trei biserici, trei scóle slabe, în loc de câte una și bună.

Acum se-mi spună mie cunoscătorul țerei și al referințelor: Ce ar fi putut prestá Maghiarii în propriul lor interes, când ei, — sprijiniți de împrejurările cele mai favorabile, cum sunt, — ar fi avut și ar avea în fie-care comună una biserică și una scólă tare, una confesiune puternică și un fond concentrat în loc de câte-și trei ca vai de ele?! Și mai vêrtos se-îmi spună acel cunoscătoriu, *ce s'ar fi ales în acest cas de biet de noi Românii?!*

Bărbații luminați ai Maghiarilor au cunoscut de mult fatalitatea, ce planéză asupra capetelor lor din cauza sci-siunilor confesionali, au deplâns-o cei vechi și o deplâng neconsolabili cei de ađi, dar ajuta nu pot, pentru-că abisul dintre romano-catholicii și reformați, dintre aceia și unitari este nemărginit. Credința, limba serviciului, ritul, sacramentele și tóte obiceiurile religióse sunt divergente ca lumina sórelui și lumina lunei, sunt loru-și opuse ca polul de nord cu polul de sud, sunt îndepărtate ca ceriul și pământul.

Și ce e mai mult! Tóte divergințele religionari se află întrupate în carne și sângele poporului, în convin-gerile și consciința sa. Desbinarea confesională la Magiari, ca și la alte popóre, nu a fost un act silit și prin urmare ne sincer al politiceii; — nu s'a adoptat lege nouă sub ^{rezerva} reversă și cu speculă, ca să nu se țină de ea, precum au făcut Românii, — nisuind ca să câștige drepturi, dar să-i rămână tótă credința, ritul, jurisdicțiunea și tóte obiceiurile, cu un cuvânt: Românul să rămână acela ce a fost, — ci s'a adoptat lege nouă din convicțiune, cu credință rit și obiceiuri nouë, nu din speculă nici de silă

ci în urma apostolatelor, ce s'au propagat între popóre cu armele sciinței și ale convingerei.

Nu s'a adunat *clerul* magiar, nici clerul celorlalte popóre reformate, ca să desbată, cât favor pot astepta dela încheierea cutărui pact, se decidă pe nedreptul în *afaceri de credință* în numele poporului, precum decide în afaceri administrative cu mai multă ^{dreptate} parte de o congregațiune comitatensă; — din contră *poporul*, părăsinduși clerul și biserica, astăzi ici — mâne colea, — a adoptat noua lege conform convicțiunei, ce și-a câștigat pe urma propagandei.

Drept-ce alta e desbinarea noastră și alta a Maghiarilor și a altor popóre, precum alta e situațiunea și alte sunt aspirațiunile noastre. Nu e adevărat, că desbinarea confesională nu ar strica altor popóre și prin urmare — nici noue, ci decă altor popóre nu li-ar strica; — ne strică noue incalculabil.

Așa fiind, una din două: Ori-că poporul român unit este și voesce se rămână românesc cu legăturile de sânge ale frăției legat de frații săi români, cu limba sa românescă în biserica sa, cu instituțiunile și obiceiurile moștenite din părinți, — și atunci trebuie se fie îngrijiat de sörtea bisericei sale, târite pe căi primejdiöse se fie jalus de fie-care suflet românesc, ce se perde pe acele căi primejdiöse, se fie în gradul cel mai mare jalus de drepturile și aședemintele bisericei sale, cari s'au stirbit și se stirbesc mereu prin înșelăciune — și se alerge căutând adăpostire și tărie la sênul maicei, de unde a fost smuls fără voea sa, — ori-că el nu mai voesce tóte aceste — și atunci, dus pe povârnișul apucat, mama națiune în curând va deplânge pe un fiu perdut și lipsa de spriginul acceptat dela acest fiu.

Și acum, reasumând întreg capitlul constatăm:

1. *Unația nu a purces din sentimentul public, din inima poporului român, ci a fost un act pur politic dic-*

tat de necesitate; — deci reunirea noastră bisericească nu poate cășuna poporului nedumeriri, sau remușcări de conștiință.

II. Acest act pur politic a fost făcut prin decretare, deci prin decretare se poate și desface.

III. Acest act pur politic a fost dictat de împrejurările nefaste ale unui timp vitreg și neprevădutele lui urmări a fost mai mult rele decât bune; — astăzi însă sunt numai rele; — deci timpul și împrejurările de astăzi ne dictează imperios, ca se ne unificăm.

Adevărul, că urmările unației pentru întreaga națiune în general. dér în special și chiar pentru biserica română unită, sunt *numai rele*, nu are lipsă, ca să-l documentăm noi. A făcut-o această chiar sinodul archidieceșan greco-catolic din 1868 constatând foarte lămurit: „Spărturile, ce s’au făcut în instituțiunile bisericei noastre au crescut într’un mod *atât de înspăimântătoriu*, încât *esistența* bisericei noastre pe tot minutul *e periclitată în gradul cel mai mare*. Acestor *atentate*, cari *derimă drepturile cele mai sante ale bisericei noastre*, ni aduc în lupte turburătoare de spirite, lovesc în moralitatea evanghelică și ne *amenintă biserica cu nimicire totală* „*să se pună odată capăt.*“ — Și faptice sinodul a încercat acum și alte dăți, a „*pune capăt acestor atentate;*“ — după a mea părere însă nu a nimerit modul, care nu se poate afla, **decât în reunire** cu biserica mamă, la sînul mamei va scăpa de sigur de asemeni atentate. Nu este altă mântuință!

În basa acestora, la prima întrebare, ce ni se împune: De este adecă cestiunea matură și oportună, séu ba? — va trebui se dăm hotărîitul răspuns: Da! Ea este nu numai deplin matură și oportună astăzi — cătră finele seclului al 19-lea, al seclului liberei cugetări, al seclului de desvoltare națională a tuturor popórelor, ci este chiar mirare, că începem a ne lămurí numai cătră finea acestui

seclu, este chiar mirare, că asta cestiune nu sa pus la ordine deodată cu renașterea noastră națională, chiar la anul 1848, ca I-ul punct al programului nostru național.

Atunci era timpul între giganticul entusiasm al poporului pentru cauza națională — atunci idea reunirii s'ar fi întrupat. De atunci durere, însuflețirea a scăzut și spiritul național s'a mai avântat în austru încă numai odată la anul 1868, — apoi încet pe încetul a lăncețit, a adormit și în locul lui se reslățește spiritul papismului care „*amenință biserica cu nimicire totală*“.

Va rămânea singur acest spirit, séu va fi alungat și împrăsciat în vânturi de puternica suflare a poporului român redesteptat.

Mai puternic este astăzi geniul națiunilor, spiritul de conservare, în deosebi geniul națiunii române decât state și armate; învinge-va acest spirit asupra ipocrisiei și va înălță falnic stindardul național.

În calea progresului, ce poporul nostru trebuie să-l facă în direcție națională, va veni de sigur un timp când nepoții și strănepoții noștri se vor mira de nepriceperea noastră, a celor ce atât de târziu am resolvit o cestiune de viață atât de importantă, atât de necesară — și atât de ușoră de resolvit.

Timpul acesta va veni cu atare siguranță elementară cu carea sosese și se impune tot, ce necesarmente trebuie se sosescă, trebuie să se impună. Ideea acésta va străbate cu aceeași necesitate, cu carea triumfază toate ideile mari, a căror realizare timpurile întunerecului le ținuse nerealisavere și le opugnase cu o cerbicie astăzi cu totul neexplicabilă.

Cestiunea resolvată a reunirii noastre va stârni în piepturile strănepoților noștri aceeași uimire, ce o stârnesce azi în pieptul Germânului din Germania-mare, puternică, *unită*, — reprivirea compătimitore asupra celor 40 de state chinuite și amărite de ieri-alaltăieri...

Nepoții noștri vor recunoște necondiționat, că nu-mai aceea, ce a fost absolut necesar a se face, — s'a făcut. Și verdictul lor asupra noastră, a celor ce am întârziat a face, ceea-ce evident a fost necesar a se face neîntârziat, va fi aspru. Acest verdict va fi, — decă e permis a aplica dela cestiuni de importanță universală la cestiuni de importanță locală, — cam acela-și, ce și-l dă ați totă lumea asupra ridicolei încăpăținări a senatului din Salamanca, carele-și bătea joc de teoriile lui Columbus asupra rotunzimei pământului și asupra posibilității de a ajunge prin încunjurare din Vest la India de Ost.

Pe scurt ȃis: În privința acésta deja de pe acum a-și putea esclama cu apostolul Pavel: „*Sigilul apostoliei mele Voi sunteți întru Domnul*“ — sigur fiind, că doctrina mea acésta nu numai va străbate, ci trup se va face, decă nu între noi; între nepoții, ori strănepoții noștri. Sigur sum mai ales de aceea, că cu cât luptă pentru asta doctrină îmi va fi acum mai grea, — cu cât eventual voiu avea în contră-mi încă și ați ipocrisia fanatică, cu atât mai sigur, dar și mai trainic va fi triumful ideei.

Sămënța aruncată va încolți și va da rod, — acésta este credința și speranța mea și îndemnul lucrării mele.

II. Cestiunea în realitate.

„Unde-i unul nu-i putere
„La nevoi și la durere“.

Alecsandri.

Voiu se descriu urmările desbinărei noastre bisericesci așa, precum ni se presintă ele prin țără dealungul și dealatul.

Și de unde vom începe, iubite cetitoriule? Mergevom se căutăm anume prin locuri ascunse, depărtate, ca după un lucru rar, se aflăm câte un cas singuratec, pe carele așa ȳicând, sȳ-l tragem de pȳr, pentru-ca se dovedim, cȳ desbinarea noastră ierarchică a fost o calamitate, a lȳsat aeve triste urme între noi? Teorisa-vom ȳre pe base ipotetice abstracte, ca se ajungem la conclusiunea, cȳ sunt rane concrete, cele-ce scisiunea le-a lȳsat pe corpul nostru naȳional? Nu! Funȳstele aceste urmȳri, ranele aceste afunde, se vȳd la tot pasul, în tot locul. De unde vom începe dȳr cu descrierea lor? Urmȳnd unei bune regule pedagogice, — vom începe dela mine și vom lȳrgi apoi cercul apreȳierilor noastre pe apucate, fȳrȳ nici o alegere scupulȳsȳ, de carea durere nu avem lipsȳ, — cȳci ranele noastre sunt leghion și tȳte sunt largi și afunde.

În *Tȳrgul-Murȳșului*, numit capitala secuimeii, aevea fiind centrul vetrei Murȳșului de sus și de jos, locuite în partea cea mai mare de Romȳni — și scursura grȳnariului ardelenesc, a Cȳmpiei, locuite *numai* de Romȳni; în acest *tȳrg* mare, încungiurat de trei pȳrȳi de o mare de Romȳni și numai de una parte de Secui, — sus pe deal de o laturi stau douȳ bisericeȳe romȳnesci, amȳndouȳ umilite, serȳcuȳe, amȳndouȳ necercetate. Doi parochi-protopopi romȳni, amȳndoi în periclu de a se cufunda

cu biserică cu tot, în marea aprigului șovinism. În loc de o biserică cu putere de rezistență, cu venite din cinci case parochiali, 25 jugăre de pământ, 6000 fl. fundațiuni, cu o școală bună și cu toate sufletele românesce concentrate în *un* staul, în jurul *unui* păstoriu, stau două bisericuțe fără putere de rezistență, cu venitele nesuficiente, pe jumătate din totul, fără școle, cu turmele risipite, pierdute. Pierdute, pentru-că forța esistență nu e concentrată, ba slabele nisuițe ale ambelor biserici se paralizază chiar una pe alta.

Acésta se va putea judeca mai bine, decât vom arăta aici decursul istoric al acestei stări miserabile.

Acela este :

Înainte de unație era — firesce *una* — biserică în Têrgul-Murêșului și — *tare*. Ea a ocrotit seculi de-a rândul „pe Român poporul seu“ în contra tuturor tentațiunilor inimice. Ba biserica a făcut chiar achizițiuni, mai ales printre Grecii, ce pe acel timp purtau tot neogul aici, ca și întralte orașe ardelenesci.

S'a întâmplat însă și aici, ca în multe alte locuri. A venit unația, s'a unit partea — să-i dicem așa — *officială* dintre Români. Și a venit forța și a luat biserica, cimiteriul și moșiile răsăritenilor și le-a dat uniților. S'a întărit biserica acelora și — a ramas fără staul și fără păstoriu turma acestora. Dér — lucru prea firesc — sub decursul crizei s'a pierdut din turmă și pentru unii și pentru alții, s'a pierdut și se pierd pentru noi toți.

A venit apoi reacțiunea, s'au desunit mulți. Un negustoriu de origine Grec, și-a dat grădina sa, din carea s'a făcut cimiteriu și magazinul seu de bucate, din carele s'a făcut biserică în locul celor răpitate, ér alt negustoriu, Hagi Stoian Constantin, a cumpărat cum a putut altă moșie pe séma bisericeii neunite și acésta s'a întărit și s'a înmulțit.

A venit apoi paroch slab la neuniți și tare la uniți, a ajutat proselitismul pururea viu — și éráși a trecut mulți din turma celui slab, la cel tare. Dér acesta a îmbétrânit și neunitul a întinerit prin preot nou și parochienii éráși își schimbară biserica.

Pe la anul 1840—48 erau de două ori atâți neuniți precâți uniți. Și a îmbétrânit éráși preotul și turma s'a perdut cu totul; — astăzi abia că mai există ceva din ea.

Se mai întemplă apoi — și se întemplă des, că unitul ori neunitul se mânia pe preotul său, — pentru stolă, pentru-că nu-l tracteză după socotéla sa, ori că nu-i dă împrumut, când cere; — ori că mai și pretinde restituirea sumei cu care l'a împrumutat etc. etc. . . . și trece imediat . . . Vai de asemenea statornicie creștină!*)

Ér decă cumva statornicul creștin nu iubescce nici pe preotul celeilalte biserici române, atunci nu trece la el, ci la reformați, papistași etc. Nu-l ține capete! Mai fost'a el și părinții lui trecuți de aci — dincolo și nu s'a prăpădit.

Încă se mai întemplă, că popa unit, reformat, papistaș întreține mai bune relațiuni cu móșa (unguróică) — și atunci pe neunitul l'a ferit Dumnezeu, de a vedea vr'un prunc la botez, ér decă țin mână bună cu prescornița, atunci l'a ferit Dumnezeu a vedea vr'o prescură, slujbă ș. a.

Însé sub decursul atâtor treceri religionari lumea se dedă cu schimbarea bisericeii, ca și cu schimbarea unui netrebnic vestmânt. Și aici zaçe calamitatea. Pressat

*) Bétrânel G. T. presentându-se într'o Duminecă după biserică pe la 1/2 12 óre la autorul acesteia — și vėdend, că nici atunci când el s'a milostivit a-i veni la biserică (atunci întâi și pe urmă) — nu-l tractez cu óre-ce de ale gurei, — nu se genà a me apostrofă direct și imediat, că nu me pricep, cum trebuie se-mi țin creștinii, ȓicend: „când îți vine parochianul la casă, mai trebuie îmbiat c'un păhar de rachiu, cu o prăjitură ș. a. așa se ține parochia.

de acésta nestatornicie preotul nu póte regula nimic, creștinul nu permite a i se impune spre scopuri culturale nici o sarcină și rezultatul e starea miserabilă a uniților, ca și a neuniților, stagnarea tuturor și paralizarea forțelor.

Trecerea dela o biserică la alta într'un așa educat popor este un lucru fórte bagatel. Și astfel din acest popor sub tóte crisele descrise și astăzi în tóte ȕilele nu trecură și nu trec ómenii numai dela Români la Români, ci o mare parte dela Români la Unguri, reformați, pãpistași etc. Acéstă parte apoi este și rămâne pentru totdeauna perdută și urmările sunt cele arătate, cele fórte triste. Astăzi d. e. — ambele biserici din Têrgul-Mureșului abea mai există.

Sunt și astăzi cel puțin 1500 suflete românesce în T.-Mureșului, dér vorbí nu știu românesce nici bêtârii, de copii nici poménă. Că cineva a fost născut Român o înțelegi numai când se căsătorește, ori móre și chiar în aste casuri numai fórte rar, căci șovinismul și proslitismul strein și puternic cunună și îngropă fără genare tot ce póte prinde. La biserica română sute de astfel de ómeni nu merg în tótă viața lor, pentru-că, dedat cu trecerile de aci — dincoala, nu pune nici un preț pe biserică, pentru-că este rușine a arăta cineva, că este „oláh“, pentrucă pe cineva nu-l mai chiamă Vasilie Cójoc, ci „Kózsok László“, pentru-că de dragul șovinismului și ca să se deosebescă de „oláh vallás“ și ca să se arete a fi făcuți dintr'un lut mai bun li se predică ungresce la înmormântări și în cimitirul românesc li se cântă ungresce; — pentru-că numai neuniții sunt „oláh vallású“, ér uniții sunt „katolikus, nagy vallású“; — pentru-că preotul român merge la Joia verde (úrnap)*)

*) O scrbătóre, pe carea rital român — unit și neunit nu o cunóscé nici după numé.

de-a stânga preotului păpistaș în procesiune, blămându-și némul și biserica și arătându-și propria sa nesciință și lipsă de demnitate; pentru-că gugumanii ignoranți mai vorbesc și astăzi de „schismatici“, de „legea nouă“ și de „legea românescă cea próstă“, când vreau se anumească pe Români răsăriteni — și de „legea cea mare“ „cea veche“, când vreau se numescă pe gr. catolici — și în sfârșit pentru multe altele, ale nóstre proprii și mari păcate.

Ajunge, că biserica română neunită din Têrgul-Mureșului mai are 49 suflete, ce se dau de române; — cea unită ține în evidență, precât sum informat, chiar sute de suflete, — déră unde sunt ele, cum sunt ele, când se arată ele? Nimeni nu ne póte spune! În biserică se vèd de tot puțini și ce e mai trist slabi creștini și rëi Români.

Ceea-ce în T.-Mureșului este așa, acea așa este în tótă țera de-alungul și de-alatul. Fie-care comună de uniți și neuniți are în sat de-o lături, ca țiganii, două bisericuțe de regulă de lemn, de regulă scunde, umilite, mici, sêrace *amëndouë* — și doi preoți necăjiți, umiliți, sêraci, încătușați în activitatea lor de mâni și de picioré cu lanțul sêrăciei, al fricei de treceri și al autorității lor, reciproc subminate prin frecări dese, — *amëndoi*.

Ei, și șcôla?! Șcôla românescă e fiica bisericei și nu e, — nu póte fi altcum, decât cum este mama; ba mama în fórte multe locuri e stêrpă, — nu are fiică, — unde însê nu e stêrpă, au póte fi ea împodobită când mama e sdrănțurósă?! Nu! Șcôlele românesci aprópe în tóte comunele desbinate între uniți și neuniți sunt slabe, decă sunt, dér fără excepțiune în tóte sunt mai slabe, decum ar fi, decă ar fi susținute cu puteri unite și decă ar fi mântuite de reciproca paralisare a puterilor și de consecuențele nenumërate, ce purced din frecările între confesiuni. Dovadă? Eată-o: Șcôlele nóstre

românesci unite sunt bune în jurul Blajului, pe la Năseud, Gherla etc.; va se ȳică pe acolo, pe unde comunele sunt curate greco-catolice,  r școlele rom nesci neunite sunt bune pe la Or stie, Sebeșul săsesc, Poiana, Săliște, Sibiiu, Reșinari și în tot jurul Brașovului, apoi în Bănat etc.; — va se ȳică pe acolo, pe unde Românii gr. or. locuiesc în masse compacte și constituiesc comune pure gr. orientale. Și totuși chiar aceste școle bune ar fi fără îndoială mai bune, d c  ar fi susținute și dirijate **de una putere mare concentrată.**

Ei! Și ce dovedesce ac sta? Acea, că pe alte locuri școlele n stre sunt slabe, ori nu sunt de loc, numai și numai din cauza, că puterile n stre se paraliz z  în urma desbinărei n stre între uniți și neuniți. Acea, că desbinarea n str  a fost și este o nemărginită calamitate. Acea, că puterea Rom nului, fiind  mpr sciat  nu a rodit!

Și c nd de talpa acestor țeri, de poporul românesc, vorbim, — atunci — fără a fi optimiști — putem vorbi în t t  liniștea de o putere mare. Au nu susține acest popor de seculi leghi ne de administratori străini de el, au nu  ngrașe din al lui sânge și sud re lighi ne de privilegiați,  mbuibaiți și lipitori, au nu sup rt  partea leului din grozavele sarcine publice? Și totuși, au nu tot acest popor susține dou  ierarchii, în loc de una, două biserici, în loc de una, tot doi preoți, în loc de unul și două școle în loc de una. Și au nu tot el susține băncile n stre și băncile streine, ba nu susține el chiar colegiile reformatiilor și gimnasiile păpistașilor, cari încă sunt un fel de bance, cu munca sa, cu banul seu? A nega aceste  ns mn  a nu cunósce țera și referințele, în cari trăesce poporul român.

Nu este comună unde ar fi „doi s u trei adunați întru numele de rom n“, cu cari nu a-i putea face mi-

nuni pe calea progresului, decât a-i exploata adevărata lui bogăție, care e unică în felul său. În contra celor ce mereu ne stau în cale cu *proverbiala sărăcie* a poporului român, afirm cu hotărâre, că acest popor este cel mai bogat înastă țară; el susține și hrănesce pe alții, nu alții pe el. O țară este a aceluia ce o locuiește, o susține, o apără și o cultivă.

Avutul său firesc nu-l face privilegii, nici latifundii *căpătate* și demoralizătoare; avutul său este veritabil, zace într'ensul și e nesecabil, neperitoriu.

Puterea de viață, productivitatea, hărnicia și gospodăria poporului român este nemesurabilă și nesecabilă, numai nematuritatea sa politică și intrigile inamicilor săi seculari nu l'a lăsat să-și exploateze această putere spre propriul său bine.

Și decât în calea progresului nostru ni se pun pedeci din partea streinilor, — acea pedecă, pe carea o putem deslega noi înșine, departe se o aruncăm dela noi!

Vom arunca-o pe această și vom frânge mai ușor pe celelalte. Și decât pe neasceptate preoți de ai noștri chiar nu s'ar rușina și ar voi a ținea și mai departe lanțul pe brațele și pedeca pe picioarele noastre, și decât un fatal curent, ce numai în timpul mai recent bântuesce și infectează inima virginală a poporului român cu învățături nouă, ce se abat departe dela sentimentul său, departe dela „*biserica românească*“ singură domnitoare, singură cunoscută în inima acestui popor, departe chiar și de aședemintele originali și usuali ale bisericii române unite — și decât unii ca aceștia cu sofistări ipocrite ar încerca a ne ademeni; — atunci îi vom ferii în lături cu aceeași însuflețire, cu care Românii din 1848 și mai ales *poporul* a ferit în lături pe cei zăpăciți de atuncea, pe cei ce îi steteau în cale cu nedumeriri, cu sofisme de soiul, că se cade a slujii *domnilor*, pentru-că

„stăpâniile dela Dumneḃeu sunt așeḃate“ — că „domnii vreau bunul (?! — binele) nostru“, ori cu corupțiuni și uneltiri, ér noi vom merge înainte, ca un popor cu vo-ință și cu consciință.

Am pomenit anul 1848. De ideile, ce au însufle-țit pe părinții nostri în acel an, trebuie se ne însuflețim, căci, Dómne, de mult este de atuncia, de când nu ne-am mai însuflețit, de mult este, de când am recăḃut în le-targie, de când nu am mai semnat isbânḃi pe paginile istoriei nóstre! . . .

Veniți se facem de minciună pe poetul pesimist, ce ne ḃicea :

„Crescut în lanț și fără de simțire,
Din jug s'a rupt Românul prea târḃiu
Și-'n peptul seu el pórta germenul de perire
Deși mai este viu!“ . . .

Ascultați pe Simeon Bărnuțiu, înfocatul naționalist, sufletul înălțării nóstre din 1848, ce ḃice el despre des-binarea nóstră în amărăciunea sufletului seu :

„Indată la inceputul uniunei vedemu in sinódele „nóstre pe patrele reptore al Jesuiților presiediendu in „locul superintendentului reformat, si pe altu Jesuit 'lu „vedem *neincetat în cóstele episcopului nostru priveghian-du-lu, cá pe un făcătoriu de rele.* Acum spuneti-mi, „ce diferintia este între superintendentele de Tofeö si între „Jesuitul Bárányi, care din amendoi a fost mai bun pen-tru Romani? Îndata dupa unire episcopul catolic din „Alba-Iulia **incălecă peste arhiepiscopul nostru** si 'si-lu „face vicariu, 'lu infrunta, 'lu dogenesce, 'lu visità pàna „ce-'lu scóte abiá bul'a papei din 1721 „ab omni ad-„monitione, correctione, visitatione“ . . . a acelu episcopu „din Alba-Iulia ; ér arhiepiscopul din Strigoniu 'lu des-„bráca de demnitatea arhiepiscopésca si 'si-lu face „sufraganu, si biserica'nóstra o бага in jug nou un-

„**guresc**. Cu sierbitutea acésta nóua se introduce in clerul romanu un sierbilism nou **impreunat cu o ingamfare miseravera mai ales in referintia càtrà cei neuniti**, cari nu aveau privilegiul unitilor. Acestu spiret „necurat locuesce in monastirea din Blasiu sub calugari; „face avocat de iesuiti si pe un Petru Arone: da lucru „de ajunsu episcopului Inocentiu si animosilor protopopi „de atunci. Murindu călugării remane ereditate capitulului succesoriu in functiunile calugariloru, si de aci se „strecura la cleru; — episcopii, capitululu, protopopii si „vicarii lucra pe intrecute spre cea mai profunda durere „a clerului si a tóta natiunea, **ca se nu mai scape biserica romana nici odata de sub acésta tutela rusinósă**. *Fii nefericiti! Cine ve va aperi, déca parintii „vostri dau mana cu streinii in contr'a vóstra?*! Ce aru „dice episcopul Inocentiu, cand aru vedé, ca acum n'are „iesuitismul numai *unu* avocat in biserica lui cea aserbită si sfesieta de iesuiti? Ce a pecatuit biserica'nóstra, — „intrebam si noi cu episcopul Inocentiu, — *déca cumva „n'a pecatuit unindu-se, de se pedepsesce cu infamia de desertoriu?* *Cu uniunea de-odata a intrat o ura „intre Romani*, care a tienut mai bine de 80 de ani. „Iertati-me fratilor! se trecu cu vederea **furiele iadului, care i-au sfásiat pe Romani** in aceste timpuri nefericite, nu postulare-ti ca se descriu, **cum se certá fii cu parintii**; cum se batea frati cu frati fara se scie pentru-ce; cum se afuriseá preotii nostri unii pe altii; cum „lucrá mai marii unguresci si mai ales episcopii lor inaintea „curtii, ca se-i faca uniti **cu puterea** pe Romani; cum „interitá pe episcopii uniti si pe calugari cá se faca proseliti din Romani; — si acestia nu vedeá, **ca sunt nu-mai unelte, cu cari se foloseá invidiá unгурéscă**, „cá se turbure pacea intre frati. Cine aru putea spune „sufferintiele Romanilor subt acele turburari? Cei neu-

„niti n'aveau neci preoti, neci episcopu, pana-ce cadiură sub
 „jug sêrbescu: nu-î aperi neci o lege in tiéra: si pe de-
 „putatii ce-i trimeteau la cúrtea imperatésca, dusimanii
 „loru faceá de-i puneá la prinsória. **Atât erá de mari**
 „**relele, cari le suferiá națiunea romana in urma**
 „**Uniunei**, incât inea pela a. 1735, asia daru numai preste
 „35 de ani dupa facuta uniune, se plangea amaru pro-
 „topopul unit Nicóra Beianul catra episcopul Inocentiu
 „cu aceste cuvinte: *„Tare me temu, ca nu vom vedé altu*
 „*folosu din unirea acésta, care o am făcut, ci vomu re-*
 „**maneá** numai cu ur'a intre frati si cu mustrarea
 „**cugetului**. Nu mult dupá acésta alt protopopu predicá
 „in biserica, cá: **„i-au insielatu pe Romani cu Unirea“**;
 „inse acum erá târdiu, *pentruca ur'a era acum radeci-*
 „*nata între frati*, si dusimanii Romaniloru, cari nu dorm
 „nici odata, priveghiá, **cá se nu se stinga nici-odata**
 „**din midiuloculu loru acestu focu infernale . . .**“.

Auđiți, Fraților: Dușmanii némului românesc pri-
 vechiază, ca sê nu se stêngă dintre noi focul infernal al
 urei și persecuțiunei. „Din unire nu ni-a remas alta,
 decât ura între frați și **mustrarea conscienței**“. Óre
 în fața acestora mai putea-va cineva afirma cu obrásni-
 cie, cá unirea ar fi purces din convințiunea au din sen-
 timentul public al poporului român?! Auđiți: „Unirea
 s'a făcut din politică și s'a propagat cu înșelătorie și
chiar cu forța — și „Românii nu vedeau, cá sunt numai
 unelte, de cari se folosia invidia unгурéscă, *ca se turbure*
pacea între frați!“ . . . Auđiți, cá se certau fi cu pă-
 rinții și se băteau frați cu frați, fără ca se scie pentru-ce!?

Óre în fața acestora mai fi-va cineva, care ar avea
 pretențiunea a fi Român, a simți cu poporul românesc, —
 și totuși ar afirma cu impertinență, cá unirea este pre-
 făcută în carnea și sângele poporului român, cá ea ne-a
 fost și ne este necesară și folositóre?!

Auđiți, că păcatul desbinărei s'a pedepsit **cu infamia trădărei de neam, cu desertoriu!** Acésta nu numai o auđiți din rostul învăpăiatului nostru Bărnúțiu, ci o puteți vedea ținic din istorie și astădi de pe realitate! Cine va putea stabili numărul acelora, cari dela uniți au mai făcut un pas și s'au făcut desertori de nám? Și cine va pomeni numele tuturor acelora, căți astădi sunt mai mult păpistași, decât Români.

După dorința, decretelile și doctrinele acestor ómeni papa dela Roma în puterea infalibilității sale ne pôte porunci se credem ori-ce dogme nóue, ér în puterea dreptului seu exclusiv de a prescrie cultul dumneđeesc, ne pôte porunci mâne, ca se ne rugăm d. e. în nemșesce și sê ni se servescă sânta liturgie în crovășesce; după dreptul seu de guvernare nerestrênsă (potestas guvernandi jus perfectae et independentis legislationis); papa dela Roma ne pôte da canonic pe vr'un Kovács Pista și protopop pe vr'un Kohn . . . Ei bine, óre mai este o atare biserică, biserică autocefală națională? Séu dór noi nici nu voim o atare biserică?! Nu cumva voim noi a sacrifică drepturile nóstre bisericesci și naționale pe altariul papismului omnipotent, a iniția și propaga în lume o nóuă idee, un fel de cosmopolitism eclesiastic?! Óre noi sê fim chemați, a ne arêta pismătăreți pentru acest merit jidovesc și a rêvni după gloria acestui nám urgisit?

Óre după tóte aceste se va mai afla între noi obrasnic, care se contesteze **adevêrul istoric**, că Români prin unire au perdut ce au avut mai scump: *Autonomia bisericii lor naționale*: „Și pe alt iesuit îl vedem neîncetat în cóstele episcopului nostru priveghiându-l **ca pre un făcêtoriu de rele** . . .” „Și episcopul catolic încalecă preste **„archiepiscopul”** nostru, îl înfruntă, îl dojenesce . . .” „Și archiepiscopul din Strigoniu îl **desbracă de demnitatea archiepiscopescă**, îl face **sufragan** și biserica nóstră

o bagă în jug unguresc“; . . . ori adevărul real, că biserica română greco-catolică „băgată în jug unguresc“, timp de 150 de ani nu și-a mai putut recâștiga nici **titula de arhiepiscopie și metropolie**, pierdută prin unație nemai vorbind de recâștigarea **autocefaliei**, pe carea nici ați nu o are și ca unită în veci nu o va avea?!... „Se lucră pe întrecute, ca se nu mai scape biserica română *nici-odată* de sub acésta tutelă rușinosă!“ țice Bărnățiu — și dintre noi, cine este, care avênd ochi de vêđut și urechi de auđit, nu conglăsuesce cu Bărnățiu?!

Este o apucătură deja de mult practică la noi, că regimul și acolo, unde nu i-ar fierbe óla se mestecă, voind a-și manifesta puterea sa cea nemărginită. Nu i-ar fierbe óla unui regim constituțional nici a se ingera, necum a face presiune în afacerile interne ale ori-cărei biserici recunoscute în legile țerei. Nu i-ar fierbe spre exemplu regimului unguresc óla nici a ingera afacerea chiar și numai cu pronunțiamêntul, că el ar dorí în scaunul episcopesc cutare, pe cutare candidat, necum a avea însuși candidat și a face presiune neiertată pentru reușita acestuia. La noi însă se face acest lucru neiertat totdeauna, fiind-că o programă binestabilită recere a se pune în fruntea bisericilor ómeni, cari se țină sémă de guvern mai mult, decât de trebuințele bisericei. Și decă acest lucru neiertat s'a făcut totdeauna; — în era șovinizmului de ađi și în biserica română unită, carea nu are nici spriginul legilor codificate, carea e considerată drept o biserică catolică, ce pörtă signatura absolutismului, — se pôte face pe acest teren tot, ce se voiesce. S'a putut se i se dea acestei biserici din grațιά dreptul, a-și alege trei „candidați“ la scaunul arhiepiscopesc-metropolitan; — s'ar fi putut și denega acest drept pitic. Se pôte că din cei trei candidați biserica română unită se capete archie-

piscop și metropolit pe unul, se p^ote îns^e și aceea, ca se fie denumit atare un altul.

Ei, bine! Nu este ac^esta o stare cu totul deplorabilă? Ei, bine! Nu are drept Bărn^uțiu, când ȃice, c^a „se lucr^a pe întrecute, ca se nu mai scape biserica română nici-odată de sub ac^estă tutelă rușin^osă?!“ Ei, bine! Óre ne este desbinarea n^ostră folosit^ore și deci o vom mai susținea cu t^arie; — nu vom putea da lumii nici aȃi dov^eda, c^a suntem un popor consciu, matur și vital, ce-și pricepe misiunea și interesele sale? . . .

Se nu fie! Se nu fie! . . .

Alte calamități reale.

D^ecă e vorba, ca preotul român se corespundă s^anței sale misiuni și — bine se notăm — misiunea preotului român din Austro-Ungaria nici n'a fost, nici nu va fi numai a administra poporului s^anțele sacramente, a-l boteza, cununa și înmorm^enta; — precum nici a fost numai a îndeplinⁱ serviciul dumnezeesc în biserică, ci preotul român a fost și este p^astoriul și povățuitoriul poporului, conduc^etoriul lui întru t^ote, — la bine și la reu, dac^a ȃic, este vorba ca acest preot se corespundă înaltei și salutarei sale chem^ari, atunci mai înainte de t^ote are lipsă de *autoritate*. Autoritatea preoțimeii n^ostre s'a susținut în trecut și se susține ast^aȃi în prima lin^eă prin aceea, c^a preotul român — spre deosebirea de mulți alți binevoitori (?!) ai lui — au luat și i^e parte la t^ote sarcinile, neajunsurile, asupririle, ce le îndur^a poporul seu, sup^ortă cu el în parte t^ote nenorocirile, ce vin asupra-i și — lucr^eză alătura cu el, lucr^eză din greu p^am^entul strămoșesc.

Numai în a 2-a lin^eă a fost susținută autoritatea preotului român prin inteligența sa superi^oră, prin nⁱmbul, ce i-l dă lui sacramentul preoției, prin profunda religio-

sitate atât de bine înrădăcinată în poporul român și prin alte momente mai secundare.

Cu cele ڊise am voit numai se arăt, cât de necesară este autoritatea nemaculată pentru preotul român, decă e, ca densus se corespundă și în viitoriu deja mult în-greunatei sale chemări, salvându-ne poporul de relele in-fluințe streine, ce se îngrămădesc asupra-i.

Însă, durere, și aici ne împedecă, ca și cum toți pașii nostri ni-i împedecă, scisiunea bisericească — sânta unire și sânta neunire — dintre noi.

Se aducem exemple concrete: — acele sunt leghion vom reflecta înse mai ales asupra unora dintre cele ڊil-nice și mult mai funeste, decăt s'ar părea la prima privire:

Sufletul ori-cărui organism sănētos este regulata funcționare a organelor constitutive — susținută prin disciplină.

Ei bine; — disciplina în organismul ambelor nōstre biserici nu se susține, căci nu se pōte susține cum se cade, ea se altereză fōrte mult tocmai în urma desbină-rei între uniți și neuniți. Ba, cutez a afirma mai mult: O disciplină mai lāncedă ca și cea din bisericile române nu vei afla nici într'o altă biserică; — fapt, carele con-tribute partea leului la prea micul progres, ce-l facem pe încetul și în — relativ — lungi periōde.

Și cauza?

Causa este desbinarea, frica de treceri dela o bise-rică la alta și desele treceri factice!

Nu din convingere, ci din ambițiune urită și din egoism spurcat, se fac aceste treceri. Și nu numai mi-renii trec, ci și preoții, — îndată-ce nu li se satisface ore-cărora poște egoiste — și mai ales — îndată-ce s'ar face chiar și numai încercarea, a-i disciplina.

Acești trecători sunt apoi de regulă primiți în cea-laltă taberă cu brațele deschise și sunt astfel remunerați

și avansați, ca și când ar represinta ore-care neprețuită acuisițiune. Acești trecători apoi, — purcedând plini de ură și de hulă dela biserica părăsită, — jocă danțul înfrățirei cu cea îmbrățișată -- printre orgiile urei, la mușica calumniei de frați.

Ajunge însă, ca cineva se amenințe cu trecerea la altă biserică, — pentru-ca momentan se slăbescă rigórea disciplinară pornită asupra-i; — ori se trecă alături preste drept și lege și se-și ajungă fără greutate scopurile sale egoistice.

Pe de altă parte, — ajunge, ca doi-trei cumetri din cel sat se cêră în ruptul capului strămutarea parochului din „satul lor“, căci el nu le convine arătătorilor pentru multe de tóte. De regulă *nu*, pentru conscientiositatea și strictéța sa oficială; — de multe-ori nu pentru neînduplecarea sa cătră anumite cumetrii; — fórte adese pentru penetrarea sa în speculele cumetrilor, ce merg pe contul comunei — și alte și alte... Ajunge đic, ca cumetrii, în loc de motive, se proptéscă cererea lor cu amenințarea trecerei la o altă biserică și bietul preot fără cruțare, de regulă tot în ruptul capului e luat la falangă, târît înaintea a tot poporul — spre satisfățiunea și liniscirea cumetrilor malconțenți; dar spre ireparabila perdere a bisericei, când acum preotul disgustat devine totodată necapace, a mai conduce poporul — cu autoritatea subminată și cu disgustul în piept.

În alte casuri unii protopopi și anume tocmai óme-nii superficiali; lipsiți de conscientiositate, ca și de cualificațiune, dar venali și rapaci, — sunt adevărați pașe turcesci în tracturile lor. Și șicanelor lor nu sunt espuși nici decât preoții ori învățătorii necapaci și negligenți, — cu aceștia își sciu ei face trebsórele; — ci sunt espuși tocmai cei talentați, cei curați la inimă, cci

consciențioși, cei-ce pórta capul ridicat, cu un cuvânt — cei-ce prin aste calități ale lor par'că genéză pe pașa și nici odată nu se demit a-l cumpăra.

Pe de altă parte leghionul de preoți cu totul decăduți și neglijenți, despuiatorii poporului, păscălierii — rușinea noastră ȕilnică înaintea streinilor, — trădătorii cauzelor noastre pentru un blid de linte, — ómeni fără nici un interes cătră cultură, fără dor pentru promovarea intereselor culturale și materiale ale poporului, — fără nici o dragoste cătră chemarea lor; — acești ómeni zac neconturbați la umbra miserabilei noastre discipline.

Astfel apoi în bisericile noastre vedem, — ne dóre dar trebuie se mărturisim adevărul, — cea mai mare destrăbălare; aceea, ce prea nimerit o caracteriséză Cicero ca pe cauza finală a decădinței ori-cărei societăți: „*Inter bonos et malos discrimen nullum*“.

Ei, — și au nu desbinarea noastră e cauza principală la atâta decădință?! Au nu ar putea susține *una* biserică mare véđa clerului nostru cu puterile-i concentrate? Apoi nu ar putea óre ridica sus *meritul* și nu ar putea trânti la pământ *trândăvia* și *fărădelegea*; nu ar putea face ordine în afacerile noastre, dacă forțele-i ar fi unificate și materialul duplicat. Nu s'ar putea óre osebí oile din capre întroducându-se stări regulate și ridicându-se astfel prestigiul bisericei și națiunei, decât desbinarea cu temerea-i de treceri nu ar susta?

Disciplina fiind sufletul ori-cărui organism sănėtos, la astă sănėtate și nici pe crėngă verde bisericile noastre desbinate în veci nu vor ajunge; — *biserica reunită* o va ajunge însė acėsta pe lângă o disciplină de fer. Acėsta este capul lucrului, ea singură póte fi „*pėtra* cea din capul unghiului“ mărețului edificiu al bisericei, ea însė ne lipsește. Sit ergo discrimen inter bonos et malos!

Cel mai mare pericol.

În cele premerse am indegetat desastrele, căror în realitate suntem espuși drept consecuență a desbinării noastre în două ierarchii.

Seria acestor calamități din viața practică s'ar putea continua în infinit; sunt însă prea cunoscute tuturor, celor ce trăesc pentru poporul român, au ochi se le vadă și inima se le simță așa, cum sunt.

Natural, că acésta desmembrare a puterilor proprii și mai ales acțiunile urei, ce tot în mod natural purced din ori-ce desbinare, incalculabil împiedecă desvoltarea noastră culturală și materială; dar un pericol cu totul deprimătoriu există, carele nu numai împiedecă, nu numai zădărnicesce a noastră desvoltare, ci róde chiar la rădęcina existenței noastre naționale — amenințându-ne cu cutropire totală. Vorbesc de pericolul, ce se pregătesce a înghiți biserica română unită, jumătatea Românilor austro-ungari, prin catolicismul strein, puternic, șiret și despot.

Periclitat este din asta parte *fundamentul credinței*, religiunea străbună a bisericii române greco-catolice și că frunza pe apă se clătină — acum ca nici odată dela unire încóce — *independența ei*; — ér pentru salvarea acestei biserici naționale tocmai acum se pare, că lipsesc luptacii eroici — rezoluți.

Se pare, că puțini ómeni sunt, pe cari i-ar durea de caracterul național al bisericii române unite, precum și puțin le pasă unora de întreținerea frătescei legături între ambele biserici române; — ér la auđul ideilor de unire și înfrățire surđi se fac — și muți. *Surđi*, căci urechile lor pentru graiul consciinței curate românesci astupate sunt cu vata nepăsărei; — *muți*, căci limba lor e legată de un fanatism ipocrit, importat la noi de un spirit strein și viclean, ce se opune intereselor vi-

tale ale poporului, combătând tot ce este național și românesc, — jertfind fără scrupuli toate drepturile și instituțiunile bisericeii naționale unite pe altariul șovinismului bisericeii universale catolice.

Că în respectul autonomiei sale naționale biserica română greco-catolică este dusă de mâni sacrilege cu intențiune pe povârnișul perirei acum deja de mulți ani, ér în respectul dogmatic, că se lucră din rășputeri pentru prefacerea ei completă în biserică papistășescă, pentru lărgirea abisului dintre ea și sora biserică ortodocsă; — acestea sunt lucruri incontestabile.

Noi nu voim se facem imputări nimenui, căci asta nimic nu folosește, dar adevărul trebuie să-l constatăm, — simplu pentru-că e adevăr și rana trebuie se o descoperim pentru-ca se o putem spăla și vindeca.

Nici un țiar român, nici o scriere istorică română nu pomenise nimic despre conclusele sinódelor bisericeii unite dela 1872 și 1882, evident, că acele nu erau cunoscute în largul publicului. Însă precât de neobicinuit lucru este, a se ținea **secrete** decisiunile ori-căror mari adunări și mai ales acele ale *sinódelor bisericesci*, pe atât de curioșe ba chiar *suspicioșe*, apar motivele, pentru cari acele decisiuni au rămas *secrete*.

Și când acum — după 10 și 20 de ani — ies la ivelă decisiuni ca: „Papa, căruia *i s'a încredințat (?)* depositul credinței“. (O doctrină necunoscută în biserica ortodocsă-orientală, ca și în biserica unită-orientală) — „are dreptul *esclusiv, a prescrie forma cultului public și privat*“. (Va se țică are dreptul, a arunca tipicul, ritul, învestmântarea, ceremonialul, calendariul, limba, cu care noi *după legea noastră* ne-am obicinuit a servi lui Dumnezeu în biserică și acasă — și a le înlocui pe toate aceste *după plac*; — măcar că noi, când ne-am unit, ne-am unit așa, ca *totă legea noastră se remână pe loc*) — atunci

cu durere trebuie se constatăm adevărul, că în biserica română greco-catolică se lucră din resputeri pentru lărgirea abisului dintre ea și biserica ortodoxă, — deoarece în *secret*, în mod clandestin, s'au adus asemenea decisiuni.

Décă conciliile secrete din anii 1872 și 1882 sunt legale și conclusele acolo aduse sunt valide și obligatorie pentru biserica română unită; — atunci acéastă biserică nu mai are a face nimic nici în clin, nici în mânecă cu biserica română răsăritenă; — atunci confesiunea greco-catolică de ađi nu mai este cea română răsăritenă, care s'a aliat la anul 1697/8 cu biserica Romei, păstrându-și autonomia, ritul, limba, canónele, sėrbătorile și tóte obiceiurile, — păstrându-și mai ales *tótă credința sa*, ci este pură păpistășescă — și o legătura intimă până la identitate, ce de fapt esistat'a între bisericile române, așa, că numai unii preoți sciau face deschilinire între ambe aceste biserici frățesci; mulți înse dintre preoți și întreg poporul nu scia nimic de acésta deschilinire; — *astăđi nu mai esistă*, ci acéastă legătură bisericescă esistă astăđi numai între *biserica română catolică* și între *biserica magiară catolică*.

Și judecând după faptele, ce s'au petrecut și, durere, se petrec între noi, nu trebuie dar profetic, spre a stabili anumit timpul, când cuvėntul „română“ încă va lipsi din titulatura unei asemenea biserici.

După cele-ce se petrec judecând, acel „nume“ pentru unii ar putea lipsi chiar astăđi și, că nu lipsesce e meritul poporului nostru conservativ, virgin și consciențios.

Décă însė nu stă nestrămutat pactul unirei, conform căruia biserica română rămâne în credința sa strămoșescă, cu aședemintele ei *răsăritene*, ci este în mod legal obligatoriu decretat, că acéastă biserică „admite și crede tot, cea-ce admite și profesěză biserica rom. catolică; — că

acésta biserică nu mai are proprie jurisdicțiune, proprii canone, propriul rit, propria sa limbă și propriile sale aședeminte și datine *răsăritene*, ci papa are dreptul de liberă dispozițiune (*jus gubernandi*) într'ênsa, a *prescrie* forma cultului, a propaga dogme nouë etc.; . . . atunci de sine urmază că *contopirea bisericeii române unite în biserică romano-catolică generală este deja un fapt complinit* și tot de aci urmază, că așa fiind, Românii uniți nu mai au nici un drept, a pretinde antonomie, ci biserica lor se va governa cu drept cuvânt numai după chibzuéla papei sub forma preafiréscă de *biserică catolică ungară*.

Și când vedem, cât de puțin se opune o mare parte din clerul român greco-catolic și mai ales din clerul mai înalt comuniunei cu romano-catolicii ungari, cum lucră ca și cum ar dorî a fi absorbiți și asimilați de biserica romano-catolică; — cât de puțin se lucră pentru ~~parali-~~
căsigurarea ~~sarea~~ unei constituțiuni sinodale, în scutul căreia s'ar putea validita și păstra mai sigur independența bisericeii române-unite, acésta s'ar ferî de streinele și stricăciósele influințe ale absolutismului și poporului susținătoriu al bisericeii i s'ar da dreptul, ce netăgăduit i se cuvine, a avea ingerință în conducerea afacerilor bisericesci; — atunci, ȓic, când tóte aceste le vedem, cu durere trebuie se constatăm al doilea adevër ori-cât de mult ne pésă, a nu escita anemosități, când scriem opera păceii și a înfrățirei; — *acela* adecă, că biserica română unită — în respectul autonomiei sale ca biserică națională — cu intențiune este dusă pe povârnișul perirei de mâni sacrilege.

Îi va judeca Domnul pe unii ca aceștia — și îi va desprețui pe dênșii națiunea română; ér nepoții nostri îi vor arêta cu degetele, ca pe unii trădători ai bisericeii lor naționale. Și bine s'ar însemne toți aceștia, că nu biserica centralisătoare româno-catolică este cea „*singură*

mântuitoare“, ci aceea este singură **biserica română națională autocefală**. Disprețul nostru și al urmașilor îl merită și îl vor primi aceia, cari cu mâni sacrilege sapă și mai adînd abisul, ce desparte fratele de frate; — aceia cari tot mai mult contribue la încestarea piciórelor nóstre în noroiul strein al desbinărei, de unde frații nu și le vor mai putea scóte spre liberă mișcare și la un timp dat nu vor putea „*învărti hora frăției*“ cu ai lor frați și ale lor surori „pe pămîntul României“.

De n'ar fi așa, inimile celor mai buni Români, vechi și noi, începînd cu Clain și Șincai pînă la Barițiu și toți cei dintre dênșii și toți cei de ađi, nu ar fi pururea pline de cele mai legitime îngrigiri și sufletele lor nu ar labora într'o continuă nelinisce.

„Iesuiții în tot chipul voiau se stăpînescă preste clerul românesc“ . . . „Teologul Ianoș era om trufaș și voia pe episcop sê-l supună de tot“. „În popor se auđiau așa cuvinte, cumcã Clain (episcopul) pentru aceea a ieșit din țerã, pentru-cã a vëđut, că unirea nu este bună și i-a părut rëu, că a unit atãta mulțime de suflete . . .“

Samuil Clain.

„Latinii au înșelat pe Români în partea lor . . .“ „Și acum se află nebuni ca aceia, cari cred, că greco-catolicii, pentru-cã se numesc *uniți* trebuie se fie *supuși catolicilor*, ci înțelepciunea arată, că a fi unit cuiva atãta însemnã, cât a fi lui *asemenea* și *nu supus* . . .“

„Dintru aceste poți culege, cât s'au nevoit dușmanii spre stricarea *némului românesc*. Iesuiții încã așa lucrã pentru folosul Românilor, ca ei apoi se oblãduescă preste Români . . . Drept aceea n'a numit pater Barany, care a făcut (sic!) mărturisirea credinței . . . pe Teofil mitropolit *cum era*, ci numai episcop . . .“

George Sincai, Cronica 1697, 1701.

„Fii nenorociți! Cine ve va apăra, decât părinții (preoții) vostri dau mâna cu străinii în contra vóstră?... Îndată după uniune episcopul *catolic* din Alba-Iulia încalecă preste **Archiepiscopul nostru** și-l face vicariu, *il înfruntă, îl dojenesce și alt.*“

Sim. Bărnățiu, 14 V. 1848.

„Voi iesuiți români dela Oradea-mare, dela Gherla și de pe airea, voi, cari în aceste zile ale luminei și libertății cutezați a îndemna pe Români *se mergă la sinodul catolicilor din Pesta*;*) voi, cari mergeți cu cutesanța, până a da **Românilor uniți numele strein și urit de „catolici“**, ca și cum a fi *unit* ar însemna a fi *catolic, papist, iesuit*; voi, cari prin acésta și alte asemenea *criminale apucături*, cercați a **rumpe de tot o parte însemnată a Românilor din corpul cel mare al națiunei . . . convertiți-Ve!**“

A. P. Ilarian, viața și operele lui G. Șincai de Sinca.

„De câțiva ani se propun câteva doctrine, precum e doctrina despre infalibilitatea papei și despre potestatea lui absolută, de a formula și impune dogme nouă, care nu se cuprind în simbolul credinței adoptat de biserica noastră, care și până acum au produs cele mai mari îngrijiri și neodichne spiritelor, câte se înfióră de un asemenea absolutism incarnat.

„Aceste doctrine și altele asemenea acestora, mai vârtos de 18 ani încóce, au început a róde cumplit la rědăcinile confesiunei greco-catolice și a o periclita mult mai greu decât însuși cesaro-papismul rusesc . . .“

Georgiu Barițiu.

„Una frică generală domnesce acum de mai mult timp inimile uniților, că la firul vieții bisericii acesteia

*) Sinodul catolicilor ungari pentru regularea autonomiei și nivelarea venitelor preoțesci (congruă), ținut în Pesta la anul 1871.

Nota autorului.

rod vermi uciđători. Acésta frică crescú din ți în ți și se mári din an în an așa, cât sinodul dela 1868 s'a cređut datoriu a lua mészuri de urgingță spre salvarea bisericei. Așeđemintele bisericei nóstre *se alteraseră prin dispunerí și ordinațiuni anticanonice, . . . absolutismul se lățea într'ênsa din ce în ce mai mult. Sinodul voia se pună stavilă acestora. De aceea revocă biserica la statul ei de mai înainte . . .*"

Can. I. M. Moldovan, Acte sinodale.

Când așa dar înțelegem aceste suspinuri ale luminaților bărbați, *toți de-aréndul greco-catolici, dar mai presus de tóte Români* a căror șir s'ar putea continua în infinit printre clerul și poporul român unit, care are ochi de vėđut și sentimente românesci — până la cel mai slab remunerat cantor dela sate; — atunci nu se mai póte nici cum ascunde în detrimentul nostru acel adevăr, că biserica română unită merge pe povêrnișul decădinței, se departă tot mai mult de spiritul național și dela sinul maicei bisericei resăritene — și este în pericolul cel mai mare, de a se pierde în oceanul catolicismului intolerant magiar.

Drept aceste „o mamă vėduvită . . . ascéptă dela fii și ađi mână d'ajutoriu . . .” Ea cere, ca fii săi legitimi, să-și dea frățesca mână spre apêrarea mamei, a națiunei, a bisericei *naționale* române, nemolipsite de străine învățături, neîncătușate de streine lanțuri. Ea cere dela fiii săi legitimi, ca emancipându-se prin cunoșcința adevărului de sub jugul impus lor cu șireție și falsitate, ca — în cas de lipsă — eliminând din șirurile lor pe ori-cari frați bastarđi, — se proclame independența, se ridice mai presus de ori-ce „*ipocrite convințiuni* stindardul *național*, să se dechere frați de un sânge și de o mamă, crescuți întru *una biserică* pentru *una națiune*.

III. Cestiunea în firul istoric.

„Veđi, unde duce lucrurile întriga machiaveléscă!“ . . .

A. Treb. Laurian, Mag. ist.

Décă am păstrat până aci obiectivitate perfectă întru aprețierile nóstre; — cu atât mai vêtos o vom face acésta la prezentul capitlu, merit a descrie acel eveniment, din care a purces desbinarea nóstră bisericéscă, **unația**; — cauzele ei, ómenii și împrejurările, prin cari s'a sêvîrșit.

Și când vorbim de anihilarea urmărilor, ce a avut acel eveniment; când tindem a vindeca ranele, ce prin scisiune ni s'a tăiat în corpul nostru național; când ne adoperăm a umplea și înfunda prăpastia, care „s'a întărit între noi“; când nisuim a încheга trup și suflet de frate la trup și sufletul fratelui; — atunci vom trebui mai întâi: **Se cunoșcem perfect acest eveniment apoi Se estragem din asta cunoșcința conclusiunile logice fără patimă, dar și fără încunjur.**

Ambelor acestor postulate va corespunde modul, după credința mea, cel mai potrivit și mai eficace, de a nu vorbi dela noi, ci a lăsa să vorbescă istoria autentică și nepărtinitóre. Acésta ne va fi cu atât mai ușor, cu cât în tótă istoria nóstră națională-bisericéscă epoca acésta, a unației, ne presintă cel mai abundant material posibil. Lucru firesc: Nici un alt eveniment dela colonisarea nóstră în Dacia încóce nu a tăiat atât de afund în vieța nóstră a Românilor transilvăneni, ca tocmai evenimentul unației cu consecuențele sale.

De aceea acest eveniment cu cauzele și împregiurările, sub cari s'a sêvîrșit, a fost tractat nu numai de

cătră ai noștri, ci și de cătră toți acei scriitori streini, câți s'au ocupat cu istoria noastră, cu o predilecțiune uitătoare — și materialul, ce ne stă înainte este atât de însemnat și de abundant, încât — departe de a ne putea plânge de lipsă — ne luptăm din contră cu marea greutate, a distinge și separa dintr'ênsul adevărul istoric de părerile și inclinațiunile individuale ale diversilor scriitori. Noi la tot cazul căutând numai adevărul istoric vom pune înaintea cetitorului evenimentul unației așa, precum l'au descris istoricii noștri cei mai frunțași.

Între aceștia considerăm pe Samuil Clain și Georgiu Șincai de cei mai vechi și pôte mai competenți în materie.*) Și — după-ce Șincai însuși în âst obiect se provócă la Clain, — îi vom tracta pe ambii îmbinați; precum urméză:

1. Georgiu Șincai, cronica Românilor.

„Ci mai pe larg scrie aceste“ — adecă istoria unației, dice Șincai, — „Samuil Clain de Sad dicênd: „Într'aceea în anul 1686 Mihail II. Apafi lăsându-se de domnia Ardealului, a venit

*) Între ei, ori chiar în fruntea lor, ar avea loc **Petru Maior**, acel învățat apostol al românismului înflăcărat și lămurit, carele încă acum o sută de ani propovêduia idea noastră de astăzi — *reunirea*. Așa cetim la Hintz, Geschichte des Bisthums der gr. or. Kirche: „Din acest period (1796—1810) amintim intenționata *reunire* a Românilor transilvăneni. Petru Maior a sulevat ^{idea} ~~odată~~ *odată* acesta în scrierile sale și a aflat aderenți mai întâi între neuniți, cari în conștelegere cu uniții cei mai frunțași ascernură curței împêrătesci din Viena un plan referitoriu la causă. Dela acest înalt loc fu designat orașul Alba-Iulia (vechia reședință metropolitană) drept loc de întrunire pentru ambele cleruri și comandantele general de atunci drept comisariu regesc. Planul însă se zădărnici odată, pentru-că dușmanii priveau cu ochi rîi o atare *reunire* a Românilor și sciură împedeca întrunirea clerului, altă-dată pentru-că episcopul uniților din capul locului ținea a fi recunoscut numai singur de arhieru. Și astfel din tótă afacerea se alese nimic . . .“

Durere! Ori-cât am căutat prin bibliotecele noastre publice, nu am putut afla istoria bisericescă a lui Petru Maior, carea a devenit o carte rară și astfel ne putem provoca la acest înțelept Român numai intru-cât îl aflăm citat prin alte opere.

Nota autorului.

Ardealul sub stăpânirea împăratului Leopold I., sub a cărui stăpânire a început a învia catolicii cei de legea latină, că mai înainte era foarte goniți și preoții aveau încă nu se suferea. Însă mare price era între acatolici și între catolici, la care religie se fie de-regătorile cele mai mari ale țerei“.

„Acatolicii pofta se fie la ei, că sunt mai mulți, ér catolicii mai puțini“.

„Pe vremea aceea era în Ardeal tesaurariu crăesc comitele Stefan Apor, catolic foarte bun. Cu acesta împăratul *osebită core-spundere avea, îndemnându-l ca se lucreze se crească biserica catolică*. Acesta a înscințat pe împăratul despre starea Românilor, cari nu sunt streini, se se unescă cu catolicii cei de legea latină și se se numere între catolici; numai împăratul se binevoiască a-i face părtași tuturor privilegiurilor, de cari se folosesc și se vor folosi catolicii de legea latină“.

„Românii din Ardeal pe acelea vremi, precum nu erau uniți cu latinii, *așa nu erau mult despărțiți de dênșii;**) pentru-că — făcându-se mai toți Ungurii, Secuiei și Sașii, între cari trăiau Români, séu calvini, séu sociniani, séu luterani, — *nu scia ei, ce sunt catolicii de legea latină*, fără numai cât aușia dela acatolici hule despre ei. Pentru aceea Români într'acele turburate vremi se nevoiau a ținea credința, carea dela început o au luat și carea biserica, sântele sobóre a totă lumea și sântii părinți au învățat. Se sfădea grecii cu latinii pentru credință, érá Români nu sciau de acele prici ale lor, ci — cum am đis — petreceau întru credința și învățătura creștină, care moșii și strămoșii lor dela începutul bisericii creștinesci o au luat.**)

Totă grija lor era, ca se nu

*) Se notăm acest pasagiu — și vom vedea la Barițiu, că se sustine tocmai contrariul. Se sustine adevă că parte însemnată dintre Români era deja calvinită, ceea-ce — abstrăgând dela persecuțiunile abusive ale calvinilor și dela doctrinele calvine tot prin abus și forță introduse la Români, cari nici când nu au pătruns în carnea și sângele poporului, — *nu stă*.

Nota autorului.

***) Va se đică Români de acum 200 de ani și învățații uniți Clain, Șincai, Petru Maior și încă sinodul arhiepiscopesc unit din 1863 cu 200 distinși preoți — aveau receruta pietate față de religiunea strămoșilor; — nu încercau a o batjocori, a dovedi o altă confesiune ca singură drept-măritore și mântuitoare, nu încercau a sofisteri argumentul utopic, că unația ar fi fost o „*reintorcere la dreapta credință*“, căci **dréptă** fusese credința lor, nu vorbeau de religiune „*veche*“-unită și de religiune „*nouă*“-neunită, când adevărul istoric este tocmai contrariul, precum fac ađi unii ómeni . . .

Nota autorului.

slăbescă ori pentru gónele ce păteau, ori pentru nesciință se cadă în eres“.

„Drept-aceea împăratul Leopold, însciințându-se despre starea Românilor, în anul 1696 a dat o scrisóre, cum Românii din Ardeal de vor vrea a se uní cu vr'o religie din cele patru primite în Ardeal, se aibă aceleași privilegiuri și scutințe, care le are acea religie, cu care s'ar uní; — sau de nu vor voi a se uní cu vre-una din aceste patru religii și vor voi a mai remânea în statul, în care erau, alte scutințe și ușurări nu vor avea, ci vor fi cum până aci au fost“.

„Într'aceea împăratul bine era însciințat despre Români, că ei nici numărul sântelor taine, nici chemarea în ragăciuni a sântilor, nici sânta cruce și sântele icóne, nici posturile și alte rëndueli și ceremonii bisericesci, nici sânta liturgie nu le vor lăpêda, nici le vor părăsi; — pentru aceea bine cunoscea, că ei nici cu calvinii, nici cu luteranii, nici cu unitarii se vor uní...“

„Resoluția acésta a împăratului Leopold I. auđindu-o mitropolitul Românilor din Ardeal Teofil și învățând dela paterul Baranii, parochul latinesc din Bělgrad, în ce póte sta acéstă unire cu latinii, carele i-au tâlcuit, cum-că prin acésta unire **tótă rënduiala și ceremoniile bisericeii răsăritului le pot ținea Români***) numai se credă, cumcă biserica Romei e pravoslavnică și se mărturisescă, că patriarchul Romei e următoriu sântului Petru verhovnicului apostolilor — și drept-aceea cel dintâi între patriarhi, că Duchul sânt așa este al Tatălui ca și al Fiului și pe Latini se nu-i clevetescă, pentru că đic, că purcede dela Tatăl și dela Fiul; că pânea azimă în biserica apusului așa e destulă materie a prea sântei Eharistii, ca și pânea dospită în biserica răsăritului; că cei-ce mor în păcate de mórte necăiți vor fi în munci vecinice pururea, érá cei-ce s'au căit și nu și-au plinit canonul, se pot ajuta prin liturgii, rugăciuni, milostenii și alte fapte bune de credincioși, ca se dobândescă împărăția ceriului, precum o au dobândit sântii și o vor dobândi și de aci înainte cei-ce se vor căi adevérat, și vor face destul pentru păcatele sale, sau prin sine, sau prin alți binecredincioși. Acestea înțelegându-le Teofil mitropolitul, au fágăduit lui pater Bărâniei, că va strînge sobor“.

*) De sigur așa îi va fi „tâlcuit, dér în manifestul latin pentru unire a scris altceva. Nota autorului.

Samuil Clain, numai în hronologie smintesce, că rezoluția de el adusă nu s'au dat în anul 1696, ci în anul 1698, cum vom vedea acolo“.

„Nu așa scrie Bethlen Miklós despre unirea Românilor cu biserica Romei, ci ca un calvin și cel mai mare potrivnic al catolicilor ȳice: „Începutul și pricina unirii acesteia le-am scris în munca (opera) mea cea latinăscă, (care eu George Șincai nu o am putut afla), la care acăsta încă s'au adaugat, că și Dindar László s'au lăudat cu numele prințului muntenesc, că-l va mazăli pe Teofil din Vlădicie pentru beție, și pentru aceea, pentru-că fiind bolnav căte odată au mâncat carne, și au îngăduit preoților românesci de s'au însurat a doua óră, căruia i-am ȳis eu, că se nu-l aducă la desnădăjduire, că ȳeu așa vom âmbra cu el.“ „Adecă, că se va uní“

„Despre episcopul cel latinesc din Ardeal, alt calvin, Cserei Mihai, iarăși nu bine vorbește, scriind așa: „Curând după aceea au adus în Ardeal episcop latinesc pe Andreiu Illieș, carele fiind născut în Ciuc în pruncia sa eșise în Ungaria la învățatură; acesta adevărat era om slab și fără de trébă, îi plăcea a bea vinul și tótă vorba lui sta întru aceea, cum ar trebui să se desrădăcineze ereticii din Ardeal. Almintreia învățatură nu avea și păpistașii se rușinau de învățatura lui. Nici au putut ajunge la aceea, la ce gândea, ca se pótă căpeta scaunul archieresc cu tóte moșiile și vâlfele cele mai de demult, pentru-că moșiile mai cu sémă eră cuprinse de boerii cei de legea latinăscă și aceștia nu bucúros le da, ci i-au dat castelul din Vinții de jos cu satele și moșiile, ce se țin de dânsul, dar acolo încă nu îndelung au locuit, că, pornindu-se curuțimea a fugit din Ardeal“

„Despre unirea Românilor din Ardeal ȳice *Ortul și progresul némurilor din Dacia* *): „Adunându-se sobor în luna lui Februarie din anul 1697, mitropolitul Teofil la atâta au adus lucrul, de în luna lui Martie din același an unirea cu biserica Romei de toți s'au primit prin mărturisirea acăsta“ :

Urméză manifestul unirei d. d. 21 Martiu 1697, pe carele îl publicăm mai la vale după „magazinul istoric“ — apoi Șincai continuă :

„Vedând Leopold I., mărturisirea credinței Românilor din Ardeal cea în anul trecut făcută, și vrând se le ajute, ca se scape

*) „Ortus et progressus variarum in Dacia gentium“.

din ticăloşia în carea căduse prin meştesugul calvinilor, de vlădicul şi clerul în toate era supus superintendentului celui calvinesc, precum arată predicatorul Petru Bod; — în 14 Aprilie din anul 1698, au dat o rezoluţie, prin crăcescul seu guberniu, carea sună aşa: „Care preot românesc prin mărturisirea credinţei, *ţinându-şi legea grecească*, se va uni cu catolicii şi *va cunoşce pe patriarchul Romei a fi cel dintâiu*; acela va avea privilegiurile preoţilor catolicesci; iară cari preoţi românesci nu vor face mărturisirea acésta ci sau se vor uni cu vreuna din cele trei religii primite (adecă cu Calvinii, Luteranii sau Unitarii) sau vor rămânea întru neunire vor avea privilegiurile religiei aceleia, cu carea se vor uni, sau în carea vor rămânea, cum a fost şi până acum.“ „Veţi că împăratul Leopold pe nimenea au silit la unirea cu romano-catolicii fără numai cât au vrut se ajute pre Români cei ticăloşi, cari până astăzi nu-şi cunosc binele şi folosul seu. *ca se fie povăţuiţi de bărbaţi născuţi din sângele lor*, pe cari îi dore de némul nostru, nu ca pe némurile cele streine, cari numai pentru aceea cârtesc asupra povăţuitorilor celor din némul nostru *ca se pótă suge sângele Românilor*, că altmintrilea n'ar putea sau de ar şi trăi, *ar fi mai ticăloşi de cât Români!*...*) Vai némului românesc de nu-i va da Dumneşeu înţelepciune! Aşa dără cetitoriule! — de vei ceti pe Bethlen şi pe Cserei Mihai, se nu le creşi, că aceştia numai cleвете scriu asupra rezoluţiunei mai sus aduse; pentru-că ne urea némul, credinţa şi legea ca nisce calvini, dără romano-catolicii credinţa românilor nu o pot urî, fiind una cu a lor...”

(Credinţa nu, dar naţionalitatea, limba, ritul?! Nota autorului).

„Ortul şi progresul némurilor din Dachia“, după-ce au adus înainte rezoluţia împărătească din 2 Iunie 1698 aşa grăesc: „Întru acest chip isprăvindu-se lucrurile în Austria, în mai mare primejdie au venit Români din Ardél; pentru-că murind mitropolitul Teofil în luna lui Iulie se putea gândi că din totă unirea, nimica se va alege pentru gónele, ce le făcea ereticii asupra preoţilor celor românesci, ci Pavel Bărâni atâta au lucrat, de pe Atanasie următorul lui Teofil, *carele nu mult gândea cu unirea*, la aceea l'au adus, de el încă au primit unirea şi punturile întipărite pentru

*) Cătă pëtrundere, câtă înţelepciune, din carea şi aşi putem învăţa.

Nota autorului.

mai mare tărime le-au pecetluit cu pecetea mănăstirei din Bělgrad în 7 Iulie din anul 1698⁴.

„Iară Samoil Clein de Sad scrie: „„Mai nainte de a se vesti rezoluția împăratului și diplomatul lui Collonici prin țără, mitropolitul Teofil au murit și în locul lui s'au ales Atanasie, nemeș din Ciugud, de lângă Bělgrad, carele mergând în Bucuresci s'au sfințit episcop de metropolitul de acolo, și cu frumoșe daruri, adevă cu haine, scule și cărți bisericesci dăruite de Constantin Brancovan, s'au întors în Ardél...““

„Ci Bethlen Miklos ȃice: „„Murind vlădicul cel românesc pre acest de acum, carele fiind încă tinerel atunci învăța gramatica în scóla cea calvinésă dela Bělgrad, feciorul preotului românesc din Băbâlna, *pentru galbinii ce-i dăruise tată-seu împrumut lui Nalați István, din cari galbeni partea cea mai mare încă gubernatorul i-au luat*, respectul acestor doi domni *l'au făcut vlădică cu numele nu sciu al cui*, pe carele Raț István cel din vestit hoț românesc făcut păpistaș l'au dus la Viena și acolo în biserica dela mănăstirea S. Annei l'au făcut adevărat catolic vlădic.““

„Bod Peter încă scrie: „„Pe vremea acesta au început romano-catolicii a îndulci și a trage cătră sine pe Români din Ardél dela unirea cu Calvinii; pentru-că mai dela urđirea reformației Români din țera acesta în lucrurile cele de credință au fost uniți cu Calvinii,*) precum arată scrisorile despre aceea; și vlădicii cei românesci era supuși superintendentilor celor calvinesci — și dăcă avea nevoie dela dênșii cerea sfat și ajutoriu și la ascultarea de ei obicinuisă a se lega cu darea de mână și cu jurământ. Atanasie încă nu numai au jurat lui Vesprémi István, superintendentului celui calvinesc, înaintea unor ómeni în anul 1698, că-i va fi supus; ci și aceea încă o au adăugat, că — de ar trebui numai cu toiagul se iese din țără — încă nu-și va călca jurământul; **)

*) Bieții Români! Ei sunt uniți cu romano-catolicii — până a nu fi uniți, căci „*între legea lor și cea papistășescă nu este deosebire*,“ — apoi sunt uniți cu calvinii, căci „*Vlădicii lor erau supuși superintendentilor per abusum!*“
Toți trag de ei!!

Nota autorului.

**) Va se ȃică tinêrul, nepriceputul și nevrednicul, dér „*marele archiepăstoriu*“, Atanasiu numai două jurăminte, — cel pentru ortodocsia la Bucureșci și cel pentru calvinism în Ardél — a frânt spre ajungerea scopurilor sale ultra ambițioșe — ba a dat și gălbiori — și în urmă totuși primatele Collonics avuse causă, „*a se îndoi iórte și de credința lui Atanasie în unire*“ — mare caracter întru adevăr!!...

totuși cu puțin după aceea prin făgăduințe la atâta s'au adus, de s'au lăsat de Calvinii, și stringând sobor mare la Bělgrad sub glóbă de 64 de florinți, carele dintre preoții românesci n'ar veni, — și acolo s'au cetit poruncile împărătesci și despre vlădicul și despre unire și despre altele, care puțini înțelegându-le dintre preoții românesci, gândea că ei fără de scirea lor toți s'au bojerit. Ci după ce au vădut cu vreme, că tot întru același stat au rămas, au început a se lăpêda de unire și a pofti preoți neuniți care se le slujescă. Pentru care apoi multe baiuri și nevoi au avut; pentru-că acelora nici pruncii li se boteza, nici morții li se îngropa, până-ce mai pe urmă și-au pus procator și plenipotențiaru pre ôre-care nemeș anume Nagyszeghi Gábor, carele se făcuse de legea grecăscă din latin, ca se le aibă de grijă . . .“

„Din cuvintele acestea ale lui Petru Bod, lesne poți vedea la cât adusesse Calvinii pe bieții Români din Ardél. Mitropolitul Valachiei, carele au sfințit pe mitropolitul Atanasie, s'au numit Teodosie și Nagyszeghi Gábor a fost mai nainte secretariu la mitropolitul Teofil, precum se va arêta la anul 1701.“

Urméză manifestul cardinalului Collonics din 16 Februaru 1699 apoi Șincai continuă așa :

„Despre diplomatul acesta așa scrie Cserei Mihai: „Mai multe încă au făcut păpistașii din Ardél, că iesuiții pe ascuns atâta au umblat pe lângă Atanasie, vlădicul cel românesc, până-ce l'au înșelat de și el și preoții cei românesci din Ardél s'au unit cu păpistașii; făgăduind vlădicului multă cinste și mergere înainte; — iară preoților, că se vor mântui de iobăgie, de darurile ce le da pe an domnilor pământesci și de dijme, și ca să nu se facă vre-o rēscólă pentru aceea în țeră, dela împêratul și dela cardinalul Collonici au adus patenturi, ca se aibă volnicie preoții cei românesci, a se uní cu măcar carea religie și se aibă privilegiurile religiei aceia, cu carea se vor uní. Și comisari încă au rânduit din fiesce-carea religie câte unul, ca în tôte scaunele se adune pe preoți și pe nume se-i scrie, care preot cu carea religie vrea să se unescă. Ci acēsta încă numai înșelăciune au fost; pentru-că pe preoții aceia, cari vrea să se unescă cu calvinii, vlădicul din îndemnul jesuiților i-au prins cu nemții pe cari i-au trimis pe casele lor, și mult i-au chinuit; cum s'au întēplat unor preoți din comitatul Hinedórei, pentru cari destul au tudumănit domni cal-

vinesci și mai vârtos Bethlen Miklós, dără nemica au folosit. Pentru-că măcar-că împăratul, cum s'au ȳis mai sus, trimisese patent dară în taină a scris cu mâna sa și supt pecetea cea secretă generariului Rabutin, ca se nu gândescă cu patentul cel mai dinainte că numai silit de religiile acatolice din Ardél l'au dat, ci din tótă puterea lui sè se nevoiască, ca preoții cei românesci *nu cu alta, fără numai cu religia cea catolică sè se unescă*; pentru aceea generariul Rabutin nici au putut lucra altmintrelea. Cartea acésta care și astăȳi puțini o sciú în Ardél, generariul Rabutin întorcându-o pe latinie o au dat în taină domnului Stefan Apor, și pe mâna mea așa au venit, că tóte cărțile lui Stefan Apor stau la mine, și *celindu-o m'am mirat la câte au adus pre împăratul cel blând ministrii cei rēi.*"

Șincai comunică apoi tectul pretinsului manifest de unire din 12 Decembre 1700, pe care îl vom publica mai la vale după „magasinul istoric“, — și despre care Șincai ȳice: „Pe hârtia, ce se ține în arhivul vlădiciei Făgărașului de pe carea s'a luat acésta scrisóre, nu sunt iscăliți mitropolitul Atanasie și protopopii cu preoții de sub dênșii, ci dintr'un protocol de sub același Atanasie se vede, că pe vremea aceea aceștia au fost protopopi preste atâți preoți, câți se insémnă după dênșii, adecă: Protopop Daniil dela Iliá, 20 de preoți, Tóder dela Criș, 20 etc. etc. . . . Urméză decretul împărătesc de dto 19 Martiu 1701, prin carele Atanasie se confirmă „*episcop românesc de legea grecescă în Ardeal*“ — și primele proteste în contra unirei, apoi Șincai continuă:

„Cserei Mihaiu încă așa scrie: „Iară Români din țera Bârsei nu vrură se fie sub vlădicul cel românesc, nici sè se unescă cu pãpistașii, mare patron avênd pe vodă din Țera muntenescă, a căruia voe împăratul încă nu vrea se o calce. Drept aceea au trimis soli la Țarigrad de au vestit, că ei vréu se remână, cum au fost mai nainte în legea grecescă și nu vréu mai mult se asculte de vlădicul carele acum s'au pãpistășit. . . .“

„Reposatul P. Samoil Clain de Sad — după-ce a adus diplomatul împăratului Leopold I., ce eu mai sus l'am scris la anul

de acum, încă așa scrie : „În anul acesta 1701, alt diplomat s'a ivit cu numele împăratului Leopold, al căruia original, fiind-că nu s'au aflat, despre dânsul îndoială a fost: se țice, că iesuiții l'ar fi făcut pentru theologul, carele dintre iesuiți era lângă vlădicul românesc, ca prin diplomatul acesta mai tare să-l întărească lângă vlădici. Și pentru acésta vlădicii românesci baronul Inochenție Clain și Petru Pavel Aron, lăpêdă diplomatul acesta și nu voia a-l cunósce a fi eșit dela împăratul Leopold, pentru-că în donația carea o au dat vlădicului Atanasie într'acea ții și într'același an, în care s'au dat și diplomatul, ce se numesce al doilea leopoldin, Atanasie I., îl laudă, că au fost învățat și procopsit; érá într'al doilea leopoldin, se țice, că Atanasie I., pentru-că este om neînvățat și neprocopsit, carele nu scie canónele, pentru aceea trebuie se aibe lângă sine un pater jesuit de legea latinească, carele se fie *causarum auditor generalis*, adecă judecătóriu mai mare în lucrurile și pricinile bisericesci.“

„Tot pe acea vreme s'au ivit supt numele lui Collonici, archiepiscopul dela Strigoniu o instrucțiune, cu carea se dedea învățătura theologului, și se spunea ce diregătorie are. După acésta instrucție *vlădicul numai numele îl avea, iară diregătoria episcopéscă o purta theologul* întru atâta cât vlădicul se putea țice vicariu theologului. Alta instrucție era care țicea că dela Roma a venit, *carea de tot strîngea puterea și autoritatea vlădicului și pre jesuitul theolog îl punea cap mai mare și vlădicului și clerului*, că vlădicul cum rânduia acea, nici a face visitație, nici a hirotoni, nici a pedepsi pe cei răi, nici vre-o judecată a face, nici vre-o rânduială în cler a face, nici slujitori a-și băga séu a-i lăsa și muta îi era slobod fără voia theologului, *încă nici a scrie și a le trimite mai nainte de ale arêta theologului**) și nici un sobor, séu sfat a face, întru care se nu fie îndreptător theologul — și alte mai multe. Mult a stătut iesuitii de vlădicul Atanasie, ca se iscălescă instrucțiile acestea, déră vlădicul n'au vrut a le iscáli, *că au cunoscut meșteșugirea jesuiților*, cari cugeta se stăpânescă preste cler și preste Români. *Așa Români mai de demult într'un chip, acum într'altul au fost asu-*

*) Adecă curat rob séu prinsoneriu pus sub o rușinosă curatelă, făcéu jesuiții din fostul metropolit român.

priți! Instrucțiunile acestea amândouă se află în arhivul episcopiei de Blaj. " „Până aci Samuil Clain“.

„Nu te mira așa dără, că Cserei Mihaiu, carele tocmai atunci trăia și era încreșutul comitelui Stefan Apor, celui-ce foarte mult s'au nevoit pentru unire și pentru binele Românilor, așa scrie despre vlădicul Atanasie I.: „„Și mergând la Viena, de cardinalul Collo-nici, cu foarte mare cinste s'au primit, și i-au aruncat un lanțiu de aur la grumași; acesta i-au fost totă mergerea înainte, că tocmai precum lucră dracul, de caută voia omului, până-ce îl aduce la păcat, apoi îl pòrtă pe unde vrea, așa au făcut și cu vlădicul până când l'au apucat în cursă; pentru-că păpistașii cu totă sfiala și cinstea erau până atunci, iară după aceea i-au luat totă ocâr-muirea din mână, și este un jesuit lângă el pururea, fără de a căruia scire și voe nici o carte pòte scrie cuiva. *Bucuros s'ar lăsa de unire ca acesta, dără nu-l lasă.* De au mâncat să-rat bée, că adevērat îi vor umplea păharul.

„Ce scrie aci Cserei Mihaiu numai despre jesuiți trebuie în-țeles. măcar-că *și acum se află nebuni ca aceia, cari gân-desc, că greco-catolicii pentru-că se numesc uniți, trebuie să fie supuși romano-catolicilor; ci înțelepciunea arētă, că a fi unit cuiva atâta însemnēsă, cât a fi lui asemenea și nu supus. Barem de s'ar arēta și în faptă, ce arētă înțelep-ciunea! . . .*“

Așa istoricii Georgiu Șincai, Samuil Clain, Bethlen Miklos, Mihail Cserei și Petru Bod.

Din scrierile lor, în partea calvinēsă de sigur inte-resate, rezultă însă următóarele adevēruri istorice nerestur-navere :

1. Că unația Românilor s'a pus la cale prin mēsu-rile pline de tact ale cardinalului-primate Collonics și mai ales ale împēratului Leopold I. atunci când pe deo-partē biserica romano-catolică din Ardeal în urma refor-mațiunei ajunsese așa đicēnd la sapă de lemn și era deci un fel de datorință a împēratului romano-catolic, a se folosi de acesta ocaziune și a căuta se imputerēsă acesta biserică a lor; — atunci, când — pe de altă parte —

biserica română era crânceni asuprită de feudalii, principii și superintendenții calvini din țară.

2. În asta stare a bisericei române, — sătule de greul jug de vécuri al calvinilor fuduli și necruțători, — biserica română presinta nu numai un teren mănos pentru unație, ci — precum se vede — clerul ei, încrețut în promisiunile, pre cari nu avem cauză a le privi de nesincere, ale împăratului, a văduț în decretule acestuia chiar apropiarea unui timp mai fericit pentru poporul român.

3. Clerul român a fost îndreptățit a vedea în supunerea țerei la casa de Habsburg și în manifestele împărătesci sosirea unei ere noue și mai fericite, cu atât mai vêrtos, cu cât putea spera din partea acestei Case la atâta ocrotire, câtă asuprire suportaseră de secolii dela feudalii magiari. Asuprire ne mai pomenită, căreia — pe lângă crâncena esecutivă practică *nescrisă* — i se deduse o espresie în înfricoșatele legi *scrise* numite: *Aprobate și Compilate*.

4. Clerul român a fost îndreptățit a primí unirea cu biserica Romei, de dată-ce dela acéstă unire se făceau pendente drepturile promise, ce păreau a fi asigura mai fericita sa esistință — și a fost cu atât mai îndreptățit, de dată-ce în schimb pentru acésta mai fericită esistință, — din partea împăratului nu se cerea alta, decât recunósce-rea papei de „*întâiul patriarch*“. (Veđi diploma leopoldină din 14 Apriliu: „*Care preot românesc prin mărturisirea credinței ținându-și legea grecescă, se va uni cu Catholicii și va cunósce pe patriarchul Romei a fi cel d'întâiu, acela va avea privilegiile preoților catolici*“ etc. etc).

5. Clerul român a fost îndreptățit a privi în diplomele împăratului Leopold *numai* intențiunea sinceră de a ajuta în forma acésta pe Români — fără pericol pentru legea lor; de dată-ce împăratul întona mereu în

chip categoric, că nu este vorba și nu permite chiar a se silii României la o schimbare esențială a religiunii lor. (Veți diploma din 15 Aprilie 1698, din 6 Aug. 1699 și din 12 Decembre 1700: „Cu neplăcere înțelegem, că unii cari iubesc răsvrătirea, . . . îndrăsnesc a bârși, că scopul nostru este, ca României să se silască la unirea cu religiunea catolică . . . Veți și cea-ce ȕice Șincai: „că împăratul pe nimenea a silii la unire cu romano-catolicii fără numai cât au vrut se ajute pe Români . . .“)

6. Clerul român — uitând pôte punctul de vedere național — a purces din punctul de mânecare al lui Șincai, care ȕice: „Calvinii ne urea nēmul, credința și legea ca nisce calvini, dără romano-catolicii credința Românilor nu o pot urî, fiind una cu a lor“.

7. Între aste împrejurări clerul român, asigurat din partea cea mai competentă și din parte-și asigurându-se cât a putut mai bine, că-i va rămânea limba, forma cultului, dreptul bisericesc răsăriten și cu un cuvânt, tötă legea sa, și cređënd, că nu jertfesce, decât laxa legătură cu patriarhii orientului, o legătură cu puțin preț pentru Români, căci Grecii nostri din orient nu numai că nu-i apëraseră vreodată pe Români, ci precum se scie mai ales din istoria României, fuseseră totdeuna mai mari asupritori ai bisericei române, decât ori-cari calvini și fuseseră vampirii și trădătorii țerilor române; — precând de altă parte — strênge legătura la tot casul mai firéscă cu patriarhul Romei, patriarh recunoscut în biserica veche răsăritenă, patriarh puternic și — spre deosebire de cei grecesci — îngrijitor pentru bisericile lui adicte; — clerul român, ȕic, a fost nunu-mai îndreptățit, ci a manifestat chiar o prudență óre-care politică, când a primit unirea în forma și sub garanțiile, cum i s'a cerut și cum el „după multă sfātuială“ pentru asigurarea „religiei sale“ a adoptat-o.

8. Clerul român, carele avea la mână asemenea garanții împărătesci, carele **atât de mult s'a sfătuit între sine**, spre a se asigura în contra amestecului strein — și carele în calea legală sinodală cu unanimitate a decretat unirea; — este scusabil decât nu a prevădut, nici uneltirile jesuitice, nici fatala desbinare, ce în detrimentul cauzei române a urmat.

9. Intr'aceea jesuiții de atunci și cei de astăzi au stricat totul. Ei nu se îndestulesc cu această legătură venerabilă și veritabilă, ci îndată atunci **falsifică actele unitiei**, contopesc biserica română în cea romano-catolică, îi răpesc totă autonomia, dispun în mod absolutistic asupra legii, „*încalecă preste cler și episcop*“, — și anihilază astfel tot favorul, ce-l asceptau Românii din uniune, făcând ca — precum țice Clain: „*Românii mai demult într'un chip, acum într'altul se fie asupriți*“, făcând ca să se țică, precum țice Mihail Cserei: „*Bucuros s'ar lăsa de unire ca acêsta, dără nu-l lasă*“, — făcând ca se esclame Șincai: „*Barem de ar arêta și cu japta, ceca-ce arată înțelepciunea*“ — (adecă Românii fiind uniți nu sunt supuși romano-catolicilor); iar Petru Maior se plângă astfel: „*Papei dela Roma nu-i trebuia Români, i-a trebuit catolici, ca să-i supună șie-și și ori-cui . . .*“ făcând mai ales, ca poporul român să se desbineze, să se persecuteze frate pe frate și tată pe fecior, să se paralizeze pe sute de ani înainte se facă și ați pe helotul streinilor în țera sa.

2. A. Papiu Illarian: Istoria Românilor din Dacia superiôră.

„XLII. Numai decât cu venirea Transilvaniei suptu ca'sa austriacă, imperatul Leopold cu catolicii — parte că se se intăreșca catolicii, cari încă era fôrte asupriți suptu calvini, parte însă spre a avere în Români un contra-pondiu asupr'a prevalenției Ungurilor, pe cari numai acum 'i căpătase, și încă nu eră destul de tari în credință, — stăruî, ca Românii cei de biseric'a resăritenă,

se se unescă cu biseric'a Romei, că asiá, fiind constituțiunea țierei răzemată pe trei națiuni, e patru relegiuni recepte, ér națiunea e religiunea română tolerată, pe cale legale se pótă luá si Români parte la traptarea negoțiilor țierei: — de altă parte Români încă, parte spre a scăpare de persecuțiunile cele amare ale calvinilor, cari acum nu incetasera încă, parte ca se castige și ei drepturi politice, cumú dicú, numai decât in anul următoriu după supunerea Transilvaniei, in sinodul generale ținut in luna lui Februaru a. 1697, feceră paptul de unire cu biseric'a Romei.

XLIII. Unirea se acceptă numai in cele patru puncte cunoscute: de altmentre in ședenți'a II. a acestui sinod se determină, că beserica română la altu cev'a afară de cele patru puncte suptu nici un stémăt se nu se constringă; că in judecări se nu se purcédă după dreptul canonic alu latinilor, ci după canónele e datinele bisericei reseritene; că clerul romanú unit se aibă totu aceleși drepturi, privilegii, scutiri e libertati, de cari se bucura preotii romano-catolici; poftira si acea, ca Romanii se nu se mai considere de suferiti, ci de fii recepti ai patriei, si se se inainteze la tóte deregatoriile etc. Acestea fura conditiunile de frunte, suptu cari se invoira romanii la paptul de unire cu beseric'a Romei.

XLIV. Într'aceea natiunile cele privelegiate, e cu distincțiune Ungurii, vedea unu mare periclu pentru sene în uniunea Romanilor cu biseric'a Romei, temendu-se, ca Romanii prin uniune afara de libertățile relegiöse, vor capeta și drepturi politice. Deci miscă tóta pétr'a spre a impedece uniunea. Ce e mai multu ungurii catolici cu calvinii se intielesera, ca se-i faca pe Români parte catolici parte calvini, cá in acest chipu ei — amendoue septele — se se intarésca ér pe Români tot mai tare se-i debiliteteze. Români precepură bine maestriele inimicilor, e steteră nemiscati pe langa uniunea cu beserica Romei: cu tóte acestea prin diversele techne, ce facea inimicii prin tíera, aducea in turburare ánimile Romanilor, e uniunea nici decum nu se potea considerá încă de fapta completă.

Drept aceea metropolitul Atanasiu conchiamă pe 4 Septembre 1700 unu sinod generale la Alba-Iuli'a. Acest sinod fu cel mai mare din câte sínóde se tienura in Transilvania. Afară de protopopii e preotii din Transilvani'a e Maramuresiu, si afara de cate trei deputati mireni din totu satulu — se adunase multime de mireni din tóte partile, si numai dupa-ce se convinsera, *ca ritul e*

dreptul e datinele besericeii noastre resăritene voru remanè neatacate acceptara uniunea. Istoricii spunu, ca 200,000 de familie subscrisera în acea și uniunea.

În acest sinod grandios se accepta dèr uniunea definitiv, dèr numai în acele patru puncte, si asia, ca afara de acestea *nimic se nu sè mai accepte.*

În asta forma fecera Romanii uniunea cu beserie'a Romei, *care a fost un adevèrat paptu cu conditiuni cu catolicii transilvani*, cari inca erau fòrte asupriti pe atùnci de catra calvini: de alta parte se pòte considerare de *un apt curat politicu din partea Românilor* asupriti, cari credea, ca prin acèsta nu numai vor scapà de persecutiunile cele grele, ci vor castiga si drepturi ecari cu celelalte natiuni e religii din patria.

XLV. Dèca cautam la folòsele e perderile, cari au urmat pentru Romani prin unirea cu beserie'a Romei; aflam, ca folòsele uniunei fura: ca Romanii acumu avea mai multă trecere la curte, dela care mai capeta cate o resolutiunè; prin unire se redicara scòle românesci; se tramisera tineri la Rom'a de unde venira barbati cei mai învețati ai Romanilor, unu Georgiu de Șinca, unu P. Maior, unu S. Micul (Klein) s. a.; Romanii dècà nu se unea cu beserie'a Romei, prin persecutarea tuturor fara dubiu remanea inca si mai inderetru în cultura; dar de alta parte prin unire, afara de scutirile unoru persòne besericesci nu câstigara Romanii nici unu drept, bá asia-si sciura bate joc Ungurii e Sasii de tòte decretele e resolutiunile imperatesci, incat ei tot de tolerati se considerara si dupa unire pênà în 1848“.

După Illarian este dar uniunea Românilor cu biserica Romei:

a) Un pact cu catolicii ardeleni cu espresse conditiuni, cari salvèzà credința, ritul oriental și limba națională în biserică, și nu este o supunere sau chiar o contopire în biserica rom. catolică.

b) Un act curat politic al clerului, purces din considerante curat politice, a scàpa Români de apriga persecutiune și a câsciga și dènșii drepturi egali cu celelalte națiuni și religii din patrie, și nu este un ce purces din sentimentul public religios al poporului român.

Er folósele uniunei sunt cele deja enumerate de noi : o tractare mai calmă a puternicilor față de Românii uniți, câteva scóle și — lucrul de căpetenie — trimiterea unor tineri români la Roma, „*de unde venirà bărbații cei mai învățați ai Românilor*“; va se ȃică un câștig cultural. Drepturi politice, **drepturi asceptate dela pactul sevîrșit**, — **Românii nu căscigară de loc.**

3. A. Treb. Laurian: „Magazin istorie pentru Dacia Tom. III. X.“
ăst chip descrie evenimentul unației :

„Metropolitul Teofil îndemnat de primatele Ungariei, Leopold Collonici, și de agentele lui, jesuitul Paul Barani, otări să se unească cu biserica romană, ca cu modul acesta să îndrepteze starea clerului și a poplului român celui apăsát și lipsit de tóte drepturile, și să-l pue într'o categorie cu Catolicii de sub coróna Ungariei, care acuma a venit cu totul subt Austria. Așa dară adunà un sinod general în luna lui Februarie 1697 în Alba-Iulia, în care se făcură desbaterile următóre :

Sedința antăia.

Mitropolitul referesce pe larg persecuțiunile bisericei românesci sub Domnii calvini, cum s'au silit ereticii prin arțile lor, ca să infecteze religiunea bisericei românesci cu eresia lor cea pestiferă, numărà cărțile cele pline de eresii tipărite în limba românească cu scop, ca să tragă pe nesimțite pe Români în partea lor; apoi cum s'a comandat și s'a impus clerului român, ca să publice în biserici și să învețe poplul, că icónele sunt numai nise ornamente ale bisericilor și ale caselor, și că ómenii nu sunt datori a observa ajunul Mercurea și Vinerea și celelalte ajunuri ale anului, ba s'a comandat Românilor să mânânce carne Mercurea și Vinerea, și pentru acésta s'a ordonat visitatori eretici, cari să între în casele tuturor Românilor și să viziteze, dacă ei gătesc bucate cu carne în ȃilele oprite de biserică, din care causă Românii ferbea macru într'un vas, care-l ascundea când întra visitatorii, și în altul carne, care îl arėta lor. Apoi arėtà, cu câte amenințări, lingușiri și măestrii se silea, ca se inducă pe Români să îmbrățișeze unirea cu dogmatele cele perverse ale eresiei lor

și de aceea da prerogative mai mari preoților români și altor ómeni, cari îmbrățișa și căuta să pue în lucrare acea învățatură; după aceea preferia pe predicatorii eretici episcopilor români și episcopului calvinesc fi da putere supremă preste mitropolitul și clerul român, și că nici o ordine și nici o dispozițiune a mitropolitului nu avea putere și tărie înainte de ce se aproba și se întărea de episcopul calvinesc, ca de un oraclu; și în câte alte moduri se chinuia și se căsnea României eei tari în credință, mai ales persoanele bisericesci, ba încă se și bătea precum s'a întâmplat cu mitropolitul Sava II. (Acesta ședând odată la masa principelui Apafi în Blașiu, Calvinii ca să-l pótă acusa și căsni, au cumpărat pe o femeă prostituită, ea să aducă un cățel înfășat în loc de un copil aprópe de mórte, să-l baptezze. Mitropolitul sêmțînd înșelăciunea lor, se sculă de pe scaun, se duse la femeă, și desfăcù scutecele, vëdù cățelul, se întórse la mésză și tăia o ridiche, din care mânca el, (căci era Yineri) și o dede cănelui. Cănele o mirosă și nu vrù se o mânânce; mitropolitul luà o bucată de carne din blidul, din care mânca principele și sectarii sei, și o dede cănelui, care o îmbucà cu poftă. Atunci mitropolitul respunse: Dacă ar fi de legea mea, ar mânca din bucatele mele, și eu l'ași baptezze; dar fiind-că nu face aceasta, nu e de legea mea, să-l baptezze dară aceia, cu cari dimpreună mânâncă tot aceleași bucate, că se numeră cu dreptul între ai lor. Principele luând causă din aceasta, comandă să-l bată cu toege pe mitropolit, după aceea îl dede să-l despreoțească în tērgul Vinți, și-l făcù să-l bată în cel mai crunt mod, până și-a dat sufletul).

Dară îngreuia și pe celalalt cler cu sarcini, servițe, țile de clacă, tribute, vâmi și alte greutăți, ca pe nisce țărani omagi. Iară acum de când a plăcut preabunului Dumnezeu se restituiască acésta țéră augustissimei case austriace, domnilor sei proprii și ereditari, a încetat persecuțiunea bisericeii române în cea mai mare parte și nu se mai cere nimica spre pacea dorită decât să se tracteze și să se consulteze despre unirea credinței cu biserica romano-catolică după dorința cea grațiosă a augustisimului Imperator Leopold, ce domnesce fericé. Și cu mai multe altele asemenea îndemnă mitropolitul pe cler, espuse starea de mai nainte a bisericeii și arătă folosul și binele care ar resulta din unirea oferită de Imperator.“

Sedința a doua.

„A doua zi s'au adunat Metropolitul și ceilalți din cler și au început a se consulta despre modul, de a se uni și în specie s'au consultat despre rit, *ca nu cumva să se schimbe cu încetul ritul său disciplina, și să se substituiască al bisericii latine*, apoi ca calendarului vechiu să nu se substituiescă cel nou, ci până când ceilalți neuniți de ritul grecesc în țările casei austriace vor rămâne în usul calendarului celui vechiu, să rămână și uniții. Afară de aceste uniții să potă avea în toate locurile bisericii de ritul lor și — ca nu cumva, unde sunt puțini Români uniți și n'au preoți să fie siliți a primi misteriele dela preoții latini, ci să potă chema pe preotul de ritul lor. *În judecări să nu purceadă după dreptul canonic al latinilor, ci după canónele și disciplina bisericii grecesci.* La mai mult decât cele patru puncte să nu fie constrînsă biserica românescă sub nici un pretext. Actul, care se trimise la împăratul și la primatele, se formulă cu modul acesta :

„Nos Theophilus, Dei gratia Ecclesiae Valachicae in Transylvania partibusque Ungariae eidem annexis Episcopus et universus eiusdem Ecclesiae Clerus, memoriae commendamus tenore praesentium, quibus expedit universis, quod cum elapso Febuario Albae Iuliae generalem Synodum celebraremus, unanimi consensu conclusimus, *nos redire in gremium Sanctae Matris Ecclesiae Romano-Catholicae*, eidemque reunire, *ea omnia admittentes, profitentes ac credentes, quae illa admittit, profitetur ac credit* Atque imprimis illa quator puncta, in quibus hactenus dissensimus, profitemur:

1. Agnoscimus Romanum Pontificem totius Ecclesiae Christi per orbem diffusae caput esse visibile.
2. Profitemur praeter coelum, sedem beatorum, ac infernum, carcerem damnatorum, tertium dari locum, in quo animae nondum expiatae detinentur ac purificantur.
3. Panem azymum sufficientem materiam coenae Dominicae, ac Sacrificii Missae, seu Lyturgiae non dubitamus.
4. Spiritum, Sanctum, tertiam in Trinitate personam, a Patre et Filio procedere credimus, *ac reliqua omnia admittimus, profitemur, ac credimus, quae Sancta Mater Ecclesia Romano-Catholica admittit, profitetur, ac credit.* Praemissa Fidei pro-

fessione tria vicisim a Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestate *postularunt*:*)

1. Ut Sacerdotes et ritus Graeci Monachos eorundem privilegiorum et jurium participes faceret, quibus jam gaudent non solum Sacerdotes Romano-Catholici, sed etiam Ariani, Lutherani, Calviniani.

2. Ut in quolibet pago, ubi Parochus est, domum habeat Ecclesia Parochialem, ne in aliena domo, aut fundo cogatur Parochus habitare.

3. Ut adequata dependentia et dispositio Parochorum sit penes Episcopum et nullo modo penes Saeculares, ut hactenus. Quibus demum hunc in modum *subscripserunt*:

Nos inquam praenominati Theophilus Episcopus, ac Clerus universus haec a sua Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestate humillime hic postulamus, ac ad praementionata puncta obligamus coram R. P. Paulo Baranyi Ecclesiae Romano-Catholicae Albae Iuliae Plebano.

In cuius rei fidem ac robur *manu nostra* subscripsimus, et tum Episcopali, tum Universitatis sigillo communivimus. Datum Albae Iuliae 1697 die 21 Martii.

Theophilus Episcopus ac Clerus universus.

După-ce ne spune, că asta lucrare a *clerului* român produse mare mișcare între Reformați, cari încercau a împedeca unirea; — că metropolitul Teofil murî în Iuliu același an, verosimil de o mörte silnică și că în locul lui **sinodul alese** pe **Atanasiu**, care se hirotoni în 22 Ianuarium 1698 și **adecă la București**; — Laurian comunică instrucțiunea patriarhului Dositeiu, al Ierusalimului, din Ianuarium 1698 cătră Atanasiu, pe carea acesta o subscribe „*cu cuget curat și se întörse în Transilvania fără ver un plan, de a continua fapta predecesorului seu*“; comunică decretul împăratului Leopold I din 14 Aprilium 1698 și al primatului Collonici din 2 Iunium același an, — ambele pline de promisiuni pentru

*) La acest „*postularunt*“ vom reveni.

Români, — apoi continuă: „Metropolitul Atanasie, *care până acum nici nu cugetase despre unire*, se înduplecă atât prin aceste făgăduințe, cât și prin nefatigatele stăruințe ale iesuitului Paul Barani, ca se subscrie puntele unirei cele primite de predecesorul seu. Așa dară *adună sinod și subscribe* în 7 Iuliu 1698“. Ce act subscribe atunci Atanasie, nu ni se spune.

În fine Laurian comunică diploma împăratului Leopold I, dd. 16 Februarie 1699, apoi articolii opresivi ai guvernului țerei (consistent în majoritate din Reformați) din 26 Septembrie 1699; protestul *sinodului (?)* metropolitan românesc din 30 Septembrie (**a 6-a și dela data articolilor guvernului??**) contra acelor măsuri ale guvernului; — alt decret al zelosului împărat Leopold I. dd. 12 Decembrie 1699, din care toate rezultă, că unirea nu era o faptă complinită, că guvernul (reformat) al țerei se lupta contra împăratului și primatului pentru Români, zadărniciind după putință unirea lor cu biserica Romei și încercând a-i trage la reformați.

După-ce mai comunică actul donațional al principeului României Ioan Constantin Basarab din a. 1700 prin carele acesta donază metropoliei române din Transilvania moșia sa Merișești, — Laurian continuă așa :

„Din aceste se vede, ca unirea încă nu se considera ca faptă împlinită. Dără în toamna anului 1700, se împlini în totă forma. Mitropolitul convocă un sinod general de toți protopopii, preoții, nobilii și bătrânii orașelor și satelor din totă Transilvania și părțile Ungariei cele unite cu dânsa. Sinodul se deschise în 4 Septembrie 1700 în Monasteriul St. Trinități din Alba-Iulia, în care se lucră cele următoare :

Ședința din 4 Septembrie.

Mitropolitul deschide adunarea cu un cuvânt despre folosul unirei cu biserica romană. Cea mai mare parte a clerului se arată aplecat, spre a primi. Dintre laici, boiarii din ținutul Făgărașului se înduplecă fără greutate; dără nu așa lesne și locuitorii din comitatul Uniadórei, ai scaunului Sibiiului și ai districtului Bra-

șovului. Cu toate acestea, după mai multe argumente produse din partea celorlalți, se înduplecă și ei. Cu modul acesta se încheie ședința dintâiu.

Ședința din 5 Septembrie.

Se desbate, că afară de cele patru puncte se nu se mai primestă nimica; Ritul și disciplina se rămâie cum au fost până acum, lăsând dintr'ênsele numai cele ce se vor afla că sunt contrare credinței catolice. Se ordineză, că se subscrie Mitropolitul, fie-care protopop înaintea juratului seu, a doi comisari preoți, și a trei deputați bătrâni din fie-care sat, în numele districtului întreg. Actul se formulază cu aceste cuvinte:*)

„Nos infra scripti Ecclesiae Valachicae in Transylvania partibusque eidem annexis Episcopus, Archidiaconi, ac Clerus universus, memoriae commendamus tenore presentium, quibus expedit universis, maxime vero Inclitis regni Transylvaniae statibus, considerata tam fluxa humanae vitae instabilitate, tum etiam animae (cuius in omnibus potior cura habenda) immortalitate, libere ac sponte, impulsuque divini numinis cum Ecclesia Romano-Catholica unionem inivimus, eiusdem S. Romano-Catholicae Ecclesiae commembra nos tenore presentium declaramus, *omnia admittentes, profitentes ac credentes, quae illa admittit, profitetur ac credit*, praesertim vero illa quatuor puncta, in quibus hactenus dissentire videbamus, quae etiam in Clementissimo Decreto ac Diplomate suae sacratissimae Maiestatis, ac Eminentissimi Archiepiscopi nobis insinuantur; qua propter iisdem prorsus iuribus ac privilegiis, quibus eiusdem S. Matris Ecclesiae Presbiteri ex indulto sanctorum canonum, nec non divorum quondam regni hungariae regum utuntur, nos queque juxta praenominatum suae Sacratissimae Caesareo-Regiae Maiestatis decretum, nec non eminentissimi Archiepiscopi a modo et deinceps, uti eiusdem commembra, frui ac gaudere volumus. In cuius maiorem fidem, ac robur praesens manifestum nostrum propriae manus syngrapha, nec non sigillis tam Monasterii nostri Albensis, quam propriis usualibus communivimus.

Albae-Iuliae, 1700, die 5-a Septembris.

(L. S.) *Archiepiscopus Athanasius.*

(54 *Protopopae cum 1563 Sacerdotibus*)“.

*) Vom vedea, de câtă valoare istorică sunt afirmațiunile aceste atât de positive ale lui Laurian, precum și subscrierile, ce dânsul tot cu o necredibilă ușurătate le pune ca positive sub acest act. *Nota autorului.*

„Acesta fu cel mai mare sinod al Românilor din Transilvania. Afară de protopopi și de preoți fură chemați câte trei deputați laici din fie-care sat; pe lângă aceștia se adunaseră mulțime de Români din toate părțile, ca se vadă rezultatul unirei și numai după-ce se încredințază, că ritul și disciplina bisericească vor rămânea neschimbate ca și mai înainte se *linisciră și primiră unirea*. Istoricii spun, că până la 200,000 familii române se uniră într'acea di“.

În sfârșit, vorbind despre folósele unirei; Laurian, carele cu o nescusabilă ușurătate ia de bani buni manifestul unirei din opul „*Ortus et progresus variarum in Dacia gentium*“, ori din „*hârtia, ce se ține în arhivul vlădiciei Făgărașului*“ — și îl subscrie cu 54 de protopopi și 1563 de preoți, — fără a ne spune, unde și cum a vădut acel act; precând Șincai ne spune clar, că este o atare hârtie, dar nu este scrisă nici de metropolitul, necum de 54 protopopi cu 1563 preoți — și adevărul istoric ađi e deplin lămurit, că preoții români între cari nici metropolitul nu scia latinesce, nu au scris, nu li-a fost iertat a subscrie, un manifest nepriceput latin; — așa se rostese:

„Românii afară de micile scutiri ale persónelor bisericesci, *nu dobândiră nimica prin unire*, ba încă și perdură. *Perdură independința ca Români și ca religionari de ritul oriental, care o avea ei mai înainte, pe lângă toate asupririle, ce întâmpina din partea eterodoxilor; perdură arhiepiscopatul, căci acesta după unire se degradă la starea de simplu episcop supus censurei iesuiților și supremațiunei arhiepiscopilor catolici; perdură chiar naționalitatea*. Cei mai mulți Români, cari se înălțară cu încetul din întemplantare — înse după dreptele pretensiuni, care le avea ca Români uniți — la dregătorii mai înalte între unğurii catolici, *trecură dela legea de ritul oriental la cea de ritul occidental, supt pretextul, că acestea sunt acum tot una, și cu modul acesta se lepădară și de națiunea lor și se unğuriră. Atari exemple avem prea multe*. Aceste strică atât de mult, încât Româtimea nu putu să se ridice de loc din starea de plebeitate, căci veri-care se înălța preste dênsa, își părăsia națiunea. *Veđi unde duce lucrurile intriga machiavelescă!* Românii ar trebui se scie, că ei sunt

Români; și chiar când ar fi cu totul catolici, ar trebui să se susțină și se figureze ca Români; chiar când s'ar catolici, ar trebui să-și aibă limba lor română. Episcopul lor român și bisericile lor române, diverse de ale altor națiuni, care nu caută decât să-i înghiță și să-i mistuască. Ungurii și Sasii nu le-au voit, nu le voesc și nu le vor voi nici odată binele.

„Dără împărăția îi iubesc ca Români, ea i-a ajutat totdeauna, ea îi va ajuta și în viitoriu, numai ei se fie mai cuminte și cu mai mult curagiu; *să se unescă între sine*, se învețe a-și cunoște drepturile, se învețe a și le apăra, se rămâe supuși credincioși ai împărăției, și să nu se ia după cântecile cele amăgitoare ale Ungurilor și ale Sașilor“. (Magazin istoric pentru Dacia, red. de A. T. Laurian și N. Bălcescu, Tom. III. X. pag. 267 - 330).

Așadér — după Laurian — unirea s'a făcut în sinodul din luna lui Februarie an. 1697 și anume în ziua a 2-a a sesiunii prin metropolitul Teofil și la intervențiunea iesuitului Paul Bárányi, ca agentul primatului Leopold Collonici din Strigoniu.

La îndemnul acestuia dar nicidecum din liberă voință și conștiință, ci numai în urma crâncenei persecuțiuni din partea Calvinilor și în vederea folóselor ce se acceptau dela împăratul Leopold, s'a făcut unirea. Ea este deci **un act de natură curat politică.**

Manifestul de unire însă, care s'a trimis împăratului și primatului în text latin și care prin toate scrierile istorice romano-catolice se privesce de „*autentic — original*“, pórta data 21 Martie 1697, deși a fost stabilit „*în ziua și ședința a II-a*“ a unui sinod ținut în Februarie; — prin urmare: **I. Manifestul din 21 Martie 1697 nu e autentic, nu e original.**

Acest manifest dice: „*Unanimi consensu conclusimus, nos redire in gremium sanctae matris ecclesiae romano-catholicae*“, *) — precând istoria dice: „*Metropolitul Teofil..*

*) Am hotărit în unanimitate, a ne reîntorce în sînul santei maice biserici romano-catolice.
Traducerea autorului.

otări să se unescă cu biserica romană, ca cu modul acesta se îndrepteze starea clerului și poporului român, celui apăsător și lipsit de toate drepturile . . .” apoi éráși díce: „Se consultară despre modul de a se uní, . . . nu cumva să se schimbe rítul, séu disciplina și să se substituéscă al bisericei latine . . .” — prin urmare: **II. Manifestul nu este veritabil, nu póte fi cel subscris de Români, ci este un falsificat cu alure papistășescă.** Adevérul este: Românii, fiind toți ortodocși răsáriteni și nici odată romano-catolici, nu au avut de unde se reíntórce în sínul mamei, ci s'a unit din sínul mamei, ca se póta trái. Afară de aceea, chiar și al 2-lea manifest, tot latinesc și — precum vom vedea — tot atât de fals, manifestul din 5 Septembrie anul 1700 așa numit al „Sinodului celui mare“, nu mai pomenesce de „*redire in gremium s. m. ecclesiae r. cath. . .*“, ci díce expres: „*Unionem inivimus cum ecclesia romano-catholica . . .*“

Manifestul vorbesce în 1-a persónă, când primesce ceea-ce ar fi plăcut papistașilor a se primí: „*Agnoscimus, profitemur, non dubitamus, credimus . . .*“ ér apoi, ca tótă fapta rea, se trădéză pe sine, scriind în a 3-a persónă: „*postularunt (Românii) . . . subscripserunt . . .*“ — prin urmare: **III. Manifestul e scriptul volnic al unui jesuit ce raportéză stăpânilor sei cu láudároșie mai mult decât adevérul.**

Manifestul díce: „*Redire in gremium sanctae matris ecclesiae romano-catholicae . . . ea omnia admittentes, profitentes ac credentes, quae illa admittit . . .*“ etc.; va se dícă Românii se fac deplin catolici, precând Românii au díș: „*La mai mult, decât cele patru puncte se nu fie constrénsă biserica română sub nici un pretext*“ și neresturnabilă dovadă, cumcă Românii așa și nu altcum au díș, este faptul că Românii — precum a díș, așa a și făcut, Românii până astăzi nu s'au făcut de-

plin catolic, ceea-ce dovedesce: VI. Manifestul din 21 Martiu 1697 nu e alta, decât o machinațiune și — se-i dîcem pe nume — o minciună gólă jesuitică.

„Supt înalta protecțiune a Strigoniului jesuiții fabricau diplome false, scoteau rescripte dela Curte și bule dela Roma pentru noua prigonire a bisericei române“ . . . dîcea neuitatul Bărnuț pe câmpul libertății, 14 V. 1848.

Nu din zel confesional scriu aceste, ci pentru-ca se trecem odată pentru totdeauna preste astfel de minciuni sofistice păpistășesci, minciunile, prin cari pe greco-orientali îi fac apostatați-schismatici, din „unire“ fac „reîntorcere în sînul mamei“, ca reîntorcerea fiului rătăcit cu pocăință la sînul tatălui . . . și alte ipocrisii, cari deja prea mult a înveninat clerul și poporul nostru și a întărit abisul dintre frații de o mamă.

Ađi ori-cărui om de omenie nu-i mai este iertat a face, ceea-ce ne spune Clain, că făceau odinióră jesuiții. „Păpistașii, dîce Clain, cum le era năravul mai de demult, — de nu se putea băga tótă legea papistășescă între cei-ce se întorcea cătră ei dela neunirea grecescă, încă multe vêria . . .“ (Cipariu: Acte și fragmente p. 156). Cu atît mai puțin nu este iertat nouă Românilor, a face astfel de blăstămății, — ér cel-ce totuși s'ar încerca a le face, acela din parte românescă ar trebui se scie odată pentru totdeauna, că subsapă fundamentul edificiului nostru național, că taie arteria vieții dintre frate și frate, că bate icul despărțitoriu în trupina corpului nostru național, că măresce abisul, ce ne împedecă a ne da mîna frățescă și astfel a ne întări și validita — și deci el trebuie se scie, că — lipsit de durerea și iubirea necesară pentru mărirea némului seu — nu are pretenția de a fi Român.

Tot după Laurian mai estragem următoarele:

1. Deși cunoscutul manifest din 21 Martie 1697 nu este al lui Teofil, nu este autentic; — stă înse ade-

vărul, cumcă Teofil a făcut unirea într'o formă óre-care și anume în sinodul din Februarium a aceluia an, pentru-că altfel lipsia cauza dojenei, date chiar în anul următoriu (Ianuarium 1698) de Dositeiu, patriarchul Ierusalimului, lui Atanasie, urmașului lui Teofil pe scaunul metropolitan de Alba-Iulia, — pentru-că altfel lipsia cauza emiterii decretului din 14 Aprilium 1698 din partea împăratului Leopold I.: „*Qui ex sacerdotibus graeci ritus Valachis edita professione ad observantiam ritus graeci apud catholicos cum agnitione summi pontificis se declaraverit, gaudebit privilegiis etc. etc.*“, precum lipsia și cauza emiterii manifestului din 2 Iuniu aceluiași an din partea primatului Leopold Collonici de Strigoniu, în care obvine pasul: „*ut vobis omnibus ad unionem cum ecclesia romano-catholica redeuntibus ac redituris favorem ut specialem in omnibus protectionem offeramus etc. etc.*...“

Întrebarea e numai: **Cum a făcut Teofil unirea?**
a) cu primirea întregii credințe romano-catolice și fără nici o rezervă în cestiunea ritului, limbei, autonomiei etc.; precum ni se presintă ea în des amintitul manifest din 21 Martiu 1697? *b)* cu primirea celor patru puncte dogmatice, dér cu condițiuni severe în privința autonomiei; precum ni-o presintă istoricul pe basa pertractărilor sinodului?... ori în fine: *c)* fără primirea nici unei dogme de credință, ci numai cu recunoscerea Papei de cap suprem al bisericeii, ceea-cc din diploma mai sus citată a împăratului Leopold, care — spre a se bucura de privilegiile bisericilor recepte — cere ca punct cardinal acésta recunoscere*), încă se vede a fi fost posibilă?...

Și altă întrebare: **Făcut-au Teofil și sinodul seu act (manifest) despre unirea sa, séu ba?**

*) „Cum agnitione summi Pontificis...“

Decr. Leopoldi I. Imp. die 14 Apr. 1698.

Răspundem: Unire, pe lângă primirea întregii credințe romano-catolice, precum ni se presintă ea în manifestul din 21 Martiu 1697, precum a voit se facă mai târziu metropolitul Vancea în „sinódele sale provinciale secrete“ și precum voesc să o înțelegă în timpul mai nou unii greco-catolici, mai mari catolici, decât papa, — **nu s'a făcut la nici un cás.** Spre a o dovedi acesta nu avem lipsă nici de Laurian, nici de toți istoricii uniți și neuniți Șincai, Clain, Petru Maior, Lesviodacs, Șaguna, Popea, Barișiu etc. etc., cari unison presintă unirea ca făcută sub severe condițiuni **tocmai în privința credinței** *), ér în privința ritului, limbei și autonomiei **nu ced odată cu capul chiar nimic**; **) — nu avem lipsă nici a cerceta, care dintre manifestele unirei este cel autentic?

Nu vom cerceta câtă utopie zace în a susține, că „*Teofil în totă forma a primit întrégă confesiunea romano-catolica*“ — și apoi a concede totuși, ceea-ce istorisesc nu se póte nega; — a concede, că Atanasiu, nemijlocitul următor al lui Teofil, s'a hirotonit la București, . . . a făcut mărturisirea credinței răsăritene, . . . a pus jurământ pe susținerea neștirbită a aceleia, . . . a adoptat și a subscris instrucțiunea patriarhului Dositeiu al Ierusalimului — tocmai pentru susținerea dreptei credințe a răsăritului — și în fine . . . „*s'a reîntors în Transilvania cu cuget curat și fără vre-o intențiune de a continua opera predecesorelui seu*“, ér aci a fost primit acest episcop ortodocs de cătră Românii „*romano-catolici (!)*“ de arhiepiscop și metropolit al lor! ? . . .

Ajunge, a percurge șirul arhierelor români dela unire până la Vancea și a constata fără nici o greutate,

*) La mai mult decât cele patru puncturi; — biserica română se nu fie constrinsă sub nici un pretext . . .“ *Illarian, ist. Rom.*

**) „Tótă legea noastră moștenită dela părinți se stea pe loc . . .“

Manifestul 7 Oct. 1698.

că ei pe sine, ca și clerul și poporul păstorit de dênșii, nu s'au considerat de păpistași — romano-catolici, ci de capi, respective credincioși ai unei biserici naționale răsăritene, deosebite în credință, rit și obiceiuri de biserica romano-catolică și unite cu acésta numai întrucât i-a unit protopărinții lor.

Ajunge mai presus de tóte, a privi în biserica greco-catolică de ieri și de ađi — și a constata, că se recere multă obrăsnicie, spre a susține, cumcă asta biserică este romano-catolică, în sensul cum pe hârtie au decretat-o jesuiții — și cum, durere, ar voi se o aibă unii ómeni — mari catolici, mici Români, — adăpați din veninul șovismului păpistășesc.

„Tótă legea nóstră se stea pe loc“, au đis protopărinții nostri cu ocasiunea unației, ér părinții sinodului arhiepiscopesc greco-catolic din anul 1868 constatau sus și tare: „Că uniunea bisericeii nóstre cu biserica Romei vechi a fost numai dogmatică, păstrându-se ritul, disciplina și tóte aședemintele neatinse; că tendințe absolutistice neconținut s'au încordat a ne altera disciplina și în faptă ni-au și alterat-o, introducând instituțiuni cu totul streine prin bărbații crescuți în institute jesuitice; că tóte schimbările introduse pe calea acésta sunt anticanonice și prin urmare nule; că antecesorii nostri îndată dela Atanasie n'au lipsit a protesta la tóte ocașiunile contra acestor atentate, cari au adus atâta umilire și stricăciune bisericeii...“)*

Nu! Români n'au primit cu ocașiunea unirei și nu primesc astăđi — drept confesiunea lor — credința, nici ritul, nici aședemintele și obiceiurile bisericeii romano-ca-

*) Veđi: I. M. Moldovan: Acte sinodali, pag. 32.

tolice, din contră s'au apêrat și se apêră în contra lor cum se pot.*)

De altă parte: Ritul ori-cărei biserici — fiind modul de manifestare esternă al confesiunii, care numai din principiile acesteia pôte purcede; — se susține o mare absurditate, când se susține, că **întregă** confesiunea romano-catolică s'ar putea manifesta prin ritul grecesc-oriental.

Un exemplu: Creși, că sânta cuminecătură se pôte face și din azimă... Iai o „ostie“ și te apuci de proscomidie... Deschidënd liturghierul cetesci înse chiar la început, că sânta cuminecătură se nu o faci, decât din prescură sêrată și dospită... Etă dilema!

Ei, și apoi sê ni se spună, care preot greco-catolic cuminecă, séu a cuminecat vreodată cu azimă, ori cu ostie pe creștinii sei Români? Ridicol!... „Ori te pörtă cum ți-e vorba; ori vorbesce cum ți-e portul“, ȓice Românul — și caracteriséză fôrte nimerit situația.

Drept-aceste: Românii în anii 1697—1700 nu au devenit păpistași, ci au făcut un act de speculă politică, ca se scape de atâtea asupriri, se câștigue drepturi ce nu le aveau, dér li se promiteau acum.

Cu alte cuvinte: Clerul român a ȓis din gură: „Primim pe Papa cap suprem al bisericei“, a ȓis pôte și chiar: „Primim purgatoriul, azima și pe Duchul sânt, purcedënd și dela Fiiul...“ și-a cugetat înse întru inima sa: „Papa e departe, purgatoriul, azima și purcederea Duchului sânt sunt lucruri neînțelese și inocente, cari nimic nu ne strică... și după ce ritul și obiceiurile nôte de

*) „Vlădica Aron multe cărți a tipărit pentru unire, ér Atanasie (un profesor din Blaj) în tótă Dumineca la exortații atăta lăuda scolarilor unirea, până ce unii își pierdeau gustul, de a-l mai auđi...“

Sam. Clain, ist. bis. la Cipariu: Acte și fragm. pag. 105.

loc nu se schimbă; — poporul nu va observa decretalele noastre **de pe hârtie**;... această hârtie o vom trimite în sus, pentru-ca în schimb se primim drepturile, ce ni se promet, ... **noi înse vom rămânea, ceea ce suntem!**"

Asta se vede din tot decursul istoric al unației, mai ales din continua înținare a susținerii ritului, disciplinei și autonomiei: „*Ca nu cumva*“ țice, „*pe încetul se se schimbe ritul, seu disciplina și se se substitue al bisericii latine;... nici calendariul vechiu se nu se substitue;.. Românii uniți nu primesc tainele dela preoții latini**“) *nici în casuri de supremă necesitate, ci se se cheme preot de ritul lor... În judecări se nu se purcédă după dreptul canonic al Latinilor, ci după canónele și disciplina bisericii grecesci etc. etc.*

Nesinceră a fost dér politica de unire a Românilor ca ori-care acțiune, ce o faci de sila împregiurărilor. Dragoste cu silă nu se pôte — și această politică avea drept reservatio mentalis pe: „*Noi vom rămânea ceea-ce suntem!*“

Și mai nesincere, întocmai așa de nesincere, ca și rîma în undița pescariului, au fost promisiunile de egală îndreptățire date Românilor, căci acele — după-ce s'a prins pescele — nu s'au ținut; dar cu totul nesinceră, fariseică și ridicolă era afirmăta *îngrijire* a păpistașilor pentru mântuirea sufletelor românesci prin catolicism, căci de acésta Românii absolut nu aveau lipsă, ci acea îngrijire consta numai din speculațiunea rezervată a conțopi poporul românesc în biserica romano-catolică.

*) Cum nu, când au primit tóta legea romano-catolică „*omnia ea credentes, admittentes ac profitentes, quae s. ecclesiae rom-catholica credit, admittit ac profitetur...*“ mare minune?!

Numai acest înțeles îl pot avea cuvintele fericitului Șincai: „*Care unire n'a stat, nici nu stă într'alta, decât se nu clevetim pe cei-ce se țin de biserica Romei pentru obiceiurile lor, ér noi Români se ne ținem obiceiurile bisericei răsăritului, căci cele patru puncturi, care sunt între uniți și neuniți (cu iertare se fie de mine) necum se le scie Români cei proști și neînvețați, dér dintre cărturarii români încă mulți nu le înțeleg, ci numai pleve vorbesc; — neînțelegând unul pe altul...*“ „*Unirea acésta mai pe urmă numai popilor a folosit; — latinilor destul le este, că înșelând pe Români în partea lor, au putut învinge cu numărul pe calvini...*“ și ale multor altor uniți, dér buni Români.

Din cele espuse urmază acum evident:

a) Că unația nu însamnă primirea credinței romano-catolice;

b) Că pactul unirei cu biserica romano-catolică nu a purces din convinețiune religiósă, ci din speculă politică din ambele părți nesinceră;

c) Că Teofil în sinodul seu din Februaru 1697 numai a desbătut cestiunea unirei și ea s'a adoptat așa đicând în principiu, ceea-ce preazeloșii pateri jesuiți au folosit-o îndată, spre a face pe Români cu totul păpistași prin manifeste născocite;

d) Că manifest despre acésta unire din sinodul ținut sub arhiepiscopul Teofil la anul 1697 stante sessione nu s'a făcut, și lucrul s'a indus cel mult ca conclus la protocol, ér când s'a făcut și anume târđiu după sinod la 21 Martiu 1697, — atunci nu s'a făcut în înțelesul conclusului sinodal, ci așa precum l'ar fi dorit păpistașii: „*În forma acésta*“, đice Samuil Clain, „*făcu paterul Barani*“*)

*) „Paterul Barani?!“ Nu sinodul românesc?! și „În forma acésta?“
Curios!
Nota autorului.

mărturisirea unirei cu biserica Romei în limba latină, care limbă Teofil nu o înțelegea“.

e) Ér din toate aceste urmază încă odată, că **manifestul din 21 Martiu 1697**, în intextul căruia cu multă nerușinare se ȃice: „*In cuius rei fidem ac robur manu nostra (?) subscripsimus*,”*) dar care în faptă nu e scris, decât: „*Theophilus ac clerus universus*,”**) — acest „*ac clerus universus*“ semnificând lipsa subscrierilor membrilor sinodali; — **este în totalitatea sa fals.**

2. Astfel acum ne este explicabil faptul, că unirea la mórtea lui Teofil nici decum nu era complinită, pentru că altfel Atanasiu, urmașul seu, nu s'ar fi trimis de cătră sinodul, care l'a ales „*spre hirotonire la Bucuresci*“ (22 Ianuaru 1698); — pentru-că altfel Atanasiu, nu ar fi scris instrucțiunea patriarhului răsăritén Dositeiu al Ierusalimului pentru susținerea nestirbită a credinței strămoșesci și nu s'ar fi „*întors în Transilvania fără vre-un cuget, de a continua opera antecesorelui seu*“; — pentru-că altfel nu era absolută necesitate, a se reveni d'acapo asupra unației, a unui fapt statornic complinit (?), precum în faptă s'a revenit din ambe părțile.

De una parte a revenit împăratul Leopold I. cu diploma sa din 14 Aprilu 1698 și primatele Collonici cu manifestul seu din 2 Iuniu același an, — amândoué având cele mai frumoșe rîme în undiță; — ér de altă parte a revenit Atanasiu cu sinodul seu din 7 Octobru 1698 și tot el cu sinodul, așa numit, „*cel mare*“ din 4 Septembrie 1700; — pertractând totă cauza d'acapo.

Din aceste sinóde a ieșit acum alte manifeste și mai întortochiate, dér verosimil tot atât de autentice, ca și cel din 21 Martiu 1697.

*) „Spre întărirea acestora am scris cu mâinile noastre“.

**) „Teofil și întreg clerul“.

Îndeosebi noul manifest din anul 1700 la Laurian p^ortă data de 5 Septembrie, ér la Şincai de 12 Decembrie 1700.

Laurian îl reproduce cu subscrierile alor 54 protopopi cu 1563 de preoţi, așa: „*Protopop Daniil dela Iliu cu 20 preoţi, protopop Tôder dela Criş, 20 de preoţi etc. etc.*“; precând Şincai dice: „*Pe hârtia, ce se ţine în arhivul vlădiciei Făgăraşului, de pe carea s'a luat această scrisore, nu sunt iscăliţi mitropolitul Atanasiu şi protopopii cu preoţii de sub dénşii, ci dintr'un protocol de sub acelaşi Atanasiu, se vede, că pe vremea aceea aceşia au fost protopopi preste atâţi preoţi câţi se însamnă după dénşii...“;*) ér Samuil Clain ne spune espres, că: „*Nu se află anume, cine au fost subscrişi.*“ **).*

De aci se p^ote prea uşor judeca autenticitatea acestui document eşit din fabrica jesuiţilor şi înţelegem pe deplin pe nemuritorul Clain, când esclamă: „*Mult au stătut jesuiţii de episcopul Atanasiu, ca se iscălăscă acele instrucţii*“ — (nisce asemeni falsificate, anume făcute spre a aduce biserica română sub desevêrşita stăpânire a jesuiţilor) — „*ci Episcopul nicidecum nu a voit, că au cunoscut măestria jesuiţilor...*“ Şi éráşi:

„*În popor se auđeau așa cuvinte cumcă Clain*“ — (Inocenţiu, episcopul) — „*pentru aceea a eşit din ţeră, pentru-că a vedut, că unirea nu e bună şi i-a părut réu...*“ ***).

*) Şincai, chronica, Bucuresci 1886 T. II. pag. 305.

**) Cipariu, Acte şi fragmente, pag. 86.

***) T. Cipariu, Acte şi fragmente pag. 100.

4. Episcopul Andreiu baron de Şaguna: „Istoria bisericei ortodoxe universale.“

„Lui Varlaam mitropolitul au urmat ieremonachul Teofil la anul 1693, carele încă după datina veche s'a sfinţit la Tîrgovişte de Mitropolit, şi a fost al doilea Mitropolit de religia noastră sub stăpânitorii austriaci. El încă, — precât se nevoia pentru eliberarea Bisericei şi îmbunătăţirea sorţii clerului, pe atât se vede din urmările faptelor lui, că n'a avut tăria duhului şi a caracterului bisericesc, de a resista cu bărbăţie curselor, ce i se făcea din partea unor preoţi latini. Precum după reformaţie preoţii calvini vreau se lăţescă calvinismul între Români; — așa acum preoţii latini în tot chipul căutau a trage pre ai noştri pe partea lor. Ei pentru ajungerea scopului lor făgăduiau preoţimei române uşurare de greutăţile iobăgeşti şi scăpare de batjocurile, ce erau siliţi a le suferi. Se vede, că Mitropolitul Teofil au avut aplecare la apostasie; înse singur n'au vrut se o facă acésta. De aceea se sfătuia despre acésta în taină cu cei-ce aveau încrederea lui. Şi fiind-că preoţimea şi poporul au înţeles, că archiereul lor voeşte a-şi părăsi religia străbună, şi dintre cler se află unii, cari erau gata de a urma paşului archiereului lor; pentru aceea *s'au făcut tulburare mare*, carea o aţiţau şi reformaţii, căci le părea rău, vedând nişte aplicări de unire cu scaunul Romei din partea lui Teofil şi unor partisani ai lui.

Se dice, că Mitropolitul Teofil în urma unor asemenea turburări ar fi ţinut sobor în luna lui Februaru a. 1697, unde în şedinţa dintâiu ar fi desbătut pe larg gónele, ce le suferea Biserica pe vremea principilor pămênteni, cari erau de legea reformată, că adecă pe vremea acestor principi nu numai era biserica subjugată, ci încă era vătămăta şi în dogmele sale, căci din porunca lor s'au tipărit mai multe cărţi românesci cu schimosirea învăţăturai primitive a bisericei noastre; că în şedinţa a doua ar fi propus Mitropolitul consultare despre făcênda părăsire a religiei strămoşesci şi unirea cu biserica apusênă, şi s'ar fi înţeles pentru făcênda unire în următoarele:

Urméază manifestul din 21 Martiu 1697, ce s'a publicat mai sus după magazinul istoric. Apoi Şaguna continuă :

„Urmările acestui Sobor au mărit turburările cele din lăuntru şi din afară ale bisericei şi naţiunei române, căci prea puţini dintru ai nostri preoţi şi poporeni s'au putut împretini cu gândul, de a părăsi legea străbună şi căci Reformaţii încă se nevoiau până şi la curtea împăratéscă se împedece lucrarea isului Sinod. ntre astfelu de împregiurări se bolnăvi mitropolitul Teofil în luna lui Iulie 1697 şi au murit lăsând biserica în starea cea mai jalnică.

Mitropolitul Teofil au fost al doilea mitropolit de legea noastră ortodocsă, pe vremea stăpânirei austriace, şi i-au urmat lui după 7 luni ieromonachul Atanasie la anul 1698. Neodichnirile tot mai mult cresceau. mpregiurările acelea, întru care ieromonachul Atanasie s'au ales de mitropolit, ni le putem înfăişa prea lesne, deşi *documinte scrise nu avem* despre ele, când privim la cele ce s'au întemplat la hirotonirea lui de arhieru. Cu siguritate se pôte ice; că la ecsarhul patriarhal de éra românéscă s'au îneles aplicarea réposatului mitropolit Teofil cătră apostasie, din carea pricină laudatul Ecsarhat au aflat de bine a întări în religie şi în chemare pre noul ales mitropolit nu numai cu jurămêntul cel obicinuit, ci şi cu o învăătură estraordinară, ca aa sê se abată ori-ce neodihnă dela biserica naiei române din Ardeal. Şi fiind-că pe acea vreme patriarhul Ierusalimului Dositeiu se afla la mitropolia erii românesci; — pentru aceea singur patriarhul au făcut acea sfătuire cătră Atanasie, carea încă se pôte privi ca un al doilea jurămênt. Hirotonirea lui Atanasie s'au sêvrit în 22 Ianuaru la anul 1698 în Bucuresci, cu care prilej următóriul jurămênt au depus :

Urméază textul jurămêntului depus cu ocasiunea hirotonirei de cătră mitropolitul Atanasie, precum şi textul instruciunei, daté lui prin Dositeiu, patriarhul Ierusalimului, pentru pázirea credinei ortodocse, după care Şaguna continuă aa :

„După-ce astfelu s'au sêvrit hirotonirea lui Atanasie de arhieru şi s'au într'armat el cu paváza credinei din partea patriarhului Dositeiu al Ierusalimului, şi din partea mitropolitului

Teodosie al Ungro-Vlachiei, s'au întors în patria sa, și au cuprins scaunul seu și au început a ocârmui biserica lui Dumneșeu. Însă durere, căci noul arhieriu Atanasie numai decât la începutul arhieriei sale, ca și crénga cea putredă a unui pom sănătos, pre carea vântul cel dintăiu o trântesce la pământ, *au început a se clătina în ortodocsiiu sa*, și numai încă atâtă se îngrigea cum se tragă clerul și poporul pe partea sa și apoi se efectueze pașul seu pentru unire cu scaunul Romei, la care cu deosebire l'au sedus pre el hârtia arhieriscopului Colloniei din Strigon și încredințările iesuitului Pavel Bărâni, pentru câștigarea drepturilor de o potrivă cu biserica romano-catolică. Și așa în 7 a lunei lui Iulie 1698 și adecă după șase luni dela hirotonisirea sa întru arhieriu au adunat el sobor la Bălgrad. *Despre lucrarea acestui sobor nu avem date sigure dar judecând după cele ce au urmat, șicem numai atâtă, că feliiurite greutăți se iviră din lăuntru și din afară la înființarea unirei.*

„Înr'aceea s'au reportat împărăției, că poporul român, grecesc și rutén din Ungaria, Croația și Slavonia, precum și din Ardeal, începuse se trecă la unire cu scaunul Romei; deci împărăția pe basa unor astfeliiu de reporturi au dat în anul 1699 sub 16 Februarie patenta favorisitoare unirei:

Urméză textul patentei întocmai ca în „magazinul istoric“ după Laurian, apoi se continuă în chipul următoriu:

„Patenta acésta împărătescă nu numai n'au potolit frica preoților și a creștinilor noștri, cari cu tot prețul vrea se remână în legea lor strămoșescă, ci încă au produs nemulțămire și la mulți de alte religii și fiind-că partea cea mai mare a domnilor pămênteni au fost de legea reformată și lor le-ar fi venit bine, când metropoliții Teofil și Atanasie ar fi arătat aplicare cătră reformație și așa căuta ei, ca se tragă și pe partea lor pe unii dintre preoții și mirenii cei-ce vreau se părăsescă religia lor cea vechiă; pentru aceea s'au așternut împărăției un report despre aceea, că mulți dintre Români vreau să se unescă cu alte religii, ér mulți érăși vreau se remână în vechia lor lege. La care rescrise împărăția sub 6 August 1699, că Români au voe de a se uni cu ori-care dintre cele patru religii primite, séu de a remânea în cea de până acum, precum declarase în 14 Aprilie 1698.

„Vremile anilor acestor, când adecă doi mitropoliți s'au pus în frunte, de a nimici biserica aceea, carea s'au sciut susține

sub góne feliurite prin mai multe sute de ani, ne arătă din destul că în sfârșit sórtea cea vitregă a bisericei nóstre din Ardeal începu a seduce pre înșiși mai marii ei, cari după chemarea lor și după pildele cele mărețe ale predecesorilor lor, ar fi trebuit se fie strejarii sfînteniei și ai întregimei bisericei cei mult apăsate.

Însă nici că au fost lucru ușor pentru acei doi archiereii, cari vreau se o părăsescă și pe credincioșii ei încă să-i tragă pe partea lor, căci Teofil încă la anul 1693, când se făcuse mitropolit, începu treaba unirei și nici până la eșirea decretului împărătesc de sub 6 August 1699, adecă în șase ani, nu s'au sfîrșit; de aci limpede se dovedesce alipirea cea credincioasă a clerului și poporului român cătră ortodocsia bisericei răsăritene, pe carea Românul și astăzi o privește ca o moșie sufletescă eredită dela străbunii sei“.

Urméză acum decretul guvernului țerei de dto 26 Septembrie 1699, conform căruia Românilor li se dau instrucțiuni pentru instituirea preoțimei, ș. a. — apoi protestul lui Atanasiu din 30 a aceleiași luni în contra numitei ordinațiuni guverniali, în care Atanasiu ne spune că „noi am înbrătoșat de bună voe religiunea rom. catolică“ și că „nu voim se ne unim cu altă religie“ în sfârșit Șaguna continuă :

„Noi decă și aducem aci acésta hârtie, ca un document istoric, totuși siliți suntem a observa, că puțin cređemânt avem cătră dēnsa, căci se đice la încheierea ei, că „s'au sigilat cu sigilul Sinodului universal“ ; — acésta espresie nu se potrivește cu firea sobórelor eparchiali, căci soborul eparchial este adunarea mai multor mădulări din eparchie, va se đică, este eparchia cea vie și nu póte avea alt sigil, decât cel al eparchiei, căci soborul cum și-ar face sie-și sigil preste sigilul eparchiei, numai decât s'ar înălța asupra eparchiei, din a cărei membri este compus, și cum s'ar înălța preste eparchie, numai decât nu ar fi în eparchie, adecă în elementul seu, și așa ar perde activitatea sa, perđend mai nainte elementul seu, din care s'au compus.

Prin urmare sigilul unui sobor eparchial nu póte fi altul decât acela, carele este al eparchiei, adecă al episcopiei.

Mai departe nu avem nici un cređemânt în pomenita hârtie din privința subscrierei, care se đice a fi fost : „Noi archiepiscopul

cu tot *Sinodul Românilor din Transilvania*“. Cum-că o asemenea subscriere la un act al soborului bisericesc ar fi cea mai mare anomalie, nime nu se va îndoii; dar și altmintrelea e mare contradicție în începutul Țisei hârtii și în subscrierea ei; acolo se Țice: „Noi episcopul și protopopii“, ér aci: „Noi arhiepiscopul cu tot sinodul Românilor din Transilvania“. Deci aci sunt două contradicții, una într'aceea, că la început se Țice: „Noi episcopul și protopopii“; éră în subscriere se Țice: „Noi arhiepiscopul cu tot soborul Românilor din Transilvania“, adecă episcopul și protopopii vorbesc în acea hârtie, ér arhiepiscopul și soborul Românilor o subsriu aceeași hârtie. A doua contradicțiune este într'aceea; că archiereul la începutul hârtiei se numeșce pe sine „episcop“ ér în subscriere „arhiepiscop“. Din tóte acestea credem numai atâta că Atanasie au dat susatinsul protest în numele clerului și al poporului, fără se fie ținut sobor cu clerul și poporul eparchial, și acésta credem nu fără pricină, ci pentru aceea, căci Atanasie prea puțini partisani a avut în clerul și poporul român“.

Admirabilă este pętrunderea arhierelui Șaguna, când despre manifestul de unire de dto 5 Septembre 1700, pe care îl publică în același text rěslăȚit prin jesuiți, precum s'a publicat și aici după magazinul istoric și conform căruia Români uniți se fac cu totul papistași; — Țice continuând următoarele:

„La întâia privire asupra acelora, ce se Țic, a fi lucrate în sobórele sus pomenite... numai decât se deștęptă în om o îndoială despre genuitatea acelora, căci din subscrierea soborului din 4 Sept. 1700 am vęȚut, că se Țice cumcă actul soborului l'ar fi subscris 54 protopopi cu 1563 preoți; și ce e mai mult, unii vreau se scie că: „Afară de protopopi și preoți fură chiemați câte trei deputați mireni din fie-care sat, prelângă aceștia se aduseră mulțime de Români din tóte părțile, ca se vęȚă rezultatul uniunei și numai după-ce se încredințară că ritual și disciplina bisericescă vor remânea neschimbate, ca și mai nainte, se linisciră și primiră unirea“.

„Istoricii spun) că până la 20,000 familii române se uniră într'acea Ți; de ar fi documentele acestea vrednice de creȚemânt,*

*) Am dori se cunóscem pe acei istorici!?

atunci cu bună sémă Atanasie întorcându-se dela Viena, n'ar fi avut lipsă se scrie la Hațeg sub 18 Iulie 1701, următoarele :

Urméză galimathias-ul lui Atanasiu de dto 16 Iuliu 1701, din care se vede bine a) că Atanasiu în sus vrea se dea pe păpistașul, ér în jos de voe de nevoe pe vlădica românească, — că și când nu s'ar fi întêmplat nimic : „*Precum am trăit (sic) până acum după obiceiul pravilei grecesci și românești, așa se trăiască (sic) și de aci înainte biserica Huniadórei, cu toți preoții și mireni așa se tocmescă cu toate tocmelele bisericeii, neadăugënd și nescădënd*“ ; b) că departe de a se fi unit toți protopopii, toți preoții și 20000 familii într'o ȃi, bietul Atanasiu avea mare témă de revoltă din partea celor rămași neuniți : „*Ér ei încă se fie ascultători de noi, precum au ascultat și mai înainte de vlădici...*“ și acei neuniți nu erau o mână de ómeni sporadici, ci erau comitate întregi, precum d. e. „*Tóte bisericile din varmeghia Uniadórei*“ etc. etc.

„De ar fi adevărat ce se ȃice, că într'o ȃi a soborului pre-lângă 54 protopopi și 1563 preoți, se unirá 20,000 familii române atunci n'ar fi eșit un decret din 13 Februarie 1702, în care se rënduesce :

„*Fiind-că națiunea Românilor, Grecilor și Rusniacilor a început... a se întórce la unire... în diverse părți ale țerei*“ ... etc.

„Noi în obiectul acesta, care ne este de prea mare însemnătate, ne ferim de ori-ce patimă și reducem părerea noastră la aceea că Atanasie metropolitul și unii dintre protopopi, preoți și mireni au îmbrățișat unirea, înse aceștia au fost cu număr prea mic și neînsemnat. Părerea noastră stă încă și față cu aceea, că Calvinii ar fi desmântat pre Români dela unire. De aceea noi ȃicem, că calvinii nu ca calvini, ci ca aristocrați se nevoiau a zădărnici unirea, nevrënd ca sub mantaua unirei se umble prin satele lor preoți catolici — și ca nu cumva avënd ei uniți între iobagii lor, se fie siliți a scuti pre preotul unit de prestațiile iobăgesci, precum toate acestea s'au poruncit în diploma împăratescă din 16 Fe-

bruariu 1799. Adevărul acestora zace în acea împregiurare a vremilor de atunci, că la introducerea unirei în Ardeal, aristocrația consta din nobili de legea calvină, — și nobili catolici deabia se aflau ici colea câte unul.“

Astăzi încă este numărul aristocrațiilor de legea reformată mai mare în Ardeal decât cel al celor de legea catolică, deși aceștia binișor s'au înmulțit mai târziu și cu deosebire cu cei de nația română. De unde urmează, că, când se țice, că Calvinii împiedecau lățirea unirei, se înțelege aristocrația unгурescă. Dér și în deobste, că assertul acela nu e drept, prin care vreau unii se țică, că numai decât la soborul din 4 Septembrie 1700, s'ar fi unit toți protopopii, preoții și creștinii din Ardeal, pentru-că prin diploma împărătescă de sub 19 Martie 1701 se rënduesce sub iurisdicția arhiepiscopului din Strigoniu numai Atanasie și următorii lui și toți preoții *de acelaș rit, cari vor vrea se întrebuițeze, se grăiască și să se bucure de episcopat și de celelalte beneficii*. Acest pasagiu cu bună sémă mai precis s'ar fi stabilit, decât tótă biserica noastră din Ardeal s'ar fi unit.

„Starea cea mâhnită a clerului și poporului român, carele a rămas neclătit în vechia sa ortodocsiă față cu făgăduelile materiale pentru preoți, *dar nu și pentru creștini*, s'au mărit prin aceea că ei remaseră fără voe de a-și avea arhiereu, din care pricină pe ascuns alergau ei, parte la mitropolitul din Bucuresci și la episcopul de Râmnic în Țera românească; parte la mitropolitul Moldovei carele pe atunci avea scaunul seu la Suceava, unde și astăzi creștinii nostri din părțile Chiórei, ale Dejului și Bistriței alérgă spre evlavie, de a se închina sfântului Ioan dela Suceava, a cărui mőște se află la biserica cea mare a fostei mitropolii; — parte și la episcopul dela Rădăuți în Bucovina, precum și la mitropolia dela Carlovițiu, carea nu mult mai nainte se înființă, — și căutau mângăere sufletescă dela acele scaune arhieresci ortodocse.“

A. bar. de Șaguna: Istoria bisericei ort. universale.

După Șaguna facem numai următoarele conclusiuni: Cu pėtrunderea sa cunoscută, și recunoscută, cu experiența sa profundă, cu admirabila-i cunoscință despre instituțiunile bisericesci; — acest mare arhiereu, — deși stă în fața manifestelor de unire din 21 Martiu 1697 și din 5 Septembrie 1700 privite de autentice, colportate ca atari prin

tóte operile istorice și măcar-că dânsul nu are nici o contradovadă despre neautenticitatea lor; — basat așa dér numai pe pătrunderea sa înaltă și pe cunoscințele sale, — le declară suspecte, ȃicând : „*La întâia privire asupra lor se descéptă în om îndoială despre genuitatea acelor concluse și manifeste sinodali*; — apoi, că : *Documentele aceste nu pot fi vrednice de credémént*“. Tot lucruri asupra cărora astăđi tótă lumea s'a clarificat!

S'a clarificat îndeosebi și reprezentanții cei mai competenți ai bisericei române greco-catolice asupra adevêrului, că prin tótă afacerea unașiei ca un fir roșu trece tendența jesuitică, a esploata actul unirei în defavorul Românilor pentru biserica romano-catolică și pe asta cale a-i deslîpi de cătră îngerul lor păđitoriu, — *biserica națională*, încopciată prin rit, limbă, instituțiuni și datine de trupina mamă, *biserica răsăritenă*, — *a-i desnaționalisa*.

Spre acest scop s'a falsificat mánifestele unirei, s'a pus biserica română autonomă sub tutela cea mai rușinósă, s'a intrigat în continuu spre a turbura pacea bisericei și a o slăbi; --- s'a întrodus doctrine noue, instituțiuni păpistășesci, (veđi I. M. Moldovan: Acte sinodali pag. 32), parte în mod absolutistic, parte în mod clandestin, s'a infiltrat venin strein în vinele tinerilor nostri sub masca educașiei și a bunăvoinșiei; tóte aceste, pentru-că „*finis sanctificat media*...“

Sinodul archidiecesan al bisericei de Alba-Iulia în 1868 constată însuși acest dureros adevêr, ȃicând : „*Nu vom mai concede a se mai stirba din drepturile bisericei nóstre nici o iotă... ci mai vértos vom fi totdeuna gata a trage și a suferi ca Sava, sau a merge pe urma lui Clain și a lui Maior, decăt se ne vedem biserica batjocorită și umilită*“. (I. M. Moldovan: Acte sinodali pag. 36).

În celelalte Șaguna convine cu toți ceialalți istorici ai nostri; — că scisiunea, ce s'a făcut prin unire, a fă-

cut mare turburare între popor, — că în urma unașiei națiunea întrégă, dér în deosebi biserica română ortodocsă a avut perderi ireparabile și a decăduț la cea mai miseră stare, — că de altă parte națiunea nimic nu a câștigat prin unire, din contră și-a perduț valórea și puterea sa de resistință, — că unirea s'a făcut fără consimțemântul poporului român, din contră el a protestat în tóte chipurile și pe tóte căile posibile în contra ei; — că unirea a fost un act de speculă politică, spre efectuarea căruia ambe părțile contractante s'a folosit de mijlóce nesincere și anume iesuiții de ademeniri, promisiuni vage și apoi de manifeste false; ér Români și îndeosebi Atanasiu de duplicăte, — în sus voind a juca pe păpistașul, a primi onoruri, cruci și lanțuri, — în jos menagiând poporul, ca *al seu Vlădică*, carele din credință, rit și obiceiuri nimic nu a schimbat... „*Precum am trăit până acum după obiceiul pravilei grecesci și românesci, așa se tocmescă cu tóte tocmelile bisericeii neadaugând și nescăđând*“, — ție bietul Atanasiu atunci, când a fost îterpelat de Huniadorenii în cauza unirei.

5. Un lucru curios.

Imediat lângă istoria bisericească a lui Șaguna, carea servește drept manual în institutele teologice greco-orientale, am voit se pun în vederea cetitorului acea istorie bisericească, carea se propune clericilor gr. catolici în institutele de aceeași categorie.

Nimic mai corect, cred, decât acest mod de espunere, decât voim a fi cu desevășire obiectivi și imparțiali — și nimic mai firesc, — decât voim se ne ajungem ținta ce ne-am propus, — și anume pe calea cea mai dréptă și mai sigură, pe calea propriei judecăți a fie-căruia.

Am luat deci la mână și am cetit din tablă în tablă manualul, ce se propune în institutele din Blașiu, — pôte și dintr'alte locuri. Acela pörtă titlul: **Istoria universale a basericei (?) dela începutul ei până în zilele nóstre** de * * *, Blasiu 1881. Despre subiectul nostru am aflat în acest op următoriu șir: „*În Europa mai însemnată este unirea Românilor întemplată la anul 1700*“. Mai mult nimic?!

Chiar nimic!

Ei, bine! Cartea numită este o istorie universală, în carea evenimentele locali cum este și unirea Românilor, pot ocupa numai un spațiu îngust. Însă în tótă linișcea me rămășesc, că evenimentului unirei Românilor în ori-căre carte din patrie de asemenea cuprins și de același volum, — fie papistășescă, ori chiar calvinescă, — i se dă mai mult, decât acel spațiu de un șir.*)

Cu atât mai curios, — ba straniu lucru este, că clericul român într'o istorie bisericească română, fie și

*) Pe de altă parte avem cunoscință de esistența unui alt manual dela același autor, care tracteză istoria specială a bisericei greco-catolice române. Ne vom ocupa mai târziu și cu acesta. Pentru acum rămânem numai la opul provocat mai sus.

Nota autorului.

de zece ori universală, — se nu aștepte despre **a sa biserică** mai mult, decât **un șir!** Curios și straniu lucru este mai ales, că o istorie bisericească română despre biserica românească nu vorbește un cuvânt, ér cel mai însemnat eveniment dintr'ênsa îl pomenesce în trecât cu **un șir**. Curios, că acéstă istorie bisericească, scrisă de un preot român și unit pe sêma clericilor români și uniți, a viitorilor reprezentanți, propagatori și susținători ai bisericeii, nu află de lipsă a descrie nici evenimentul unației, — **originea**, — și nici **ființa** bisericeii greco-catolice române.

Nu are loc acéstă istorie bisericească română, decât a aminti într'un șir, că Românii s'a unit pre la anul 1700; — precând de altă parte se estinde pe larg în descrierea altor mult mai neînsemnate secte și eresii, ca Iudaisanții, Gnosticii, Montaniștii, Antitrinitari, Ariani, Nestoriani, Monofisiți, Monoteliți, Donatiști, Pelagiani etc. etc.; prin urmare alta, cu totul alta, nu lipsa de spațiu trebuie se fie cauza aparițiunii.

Da, alta este — și acéstă causă trebuie se ne stârnescă mare durere din punct de vedere românesc. Cetescă ori-cine numita istorie și se va convinge, că cetesce o istorie a bisericeii romano-catolice, ci nu a bisericeii greco-catolice, dér nici a bisericeii universale.

A bisericeii greco-catolice **nu**, pentru-că de ea abia pomenesce; precând voiding a scrie o atare istorie, nu este alt chip, ori puțință decât a descrie evenimentele așa, precum s'au petrecut în biserica răsăritului, de care Românii s'a ținut până la an. 1700; — ér de aci încolo a descrie evenimentele, precum s'au petrecut în biserica românească unită, — și decă faci altcum, atunci **nu mai faci istorie**. A bisericeii universale **nu**, pentru-că biserica creștină universală nu este numai aceea, de care se ocupă manualul, nu este numai biserica rom.-catolică.

Istoria bisericii naționale trebuie să-și aibă locul seu în ori-care istorie universală scrisă în limba națională, pentru-ca să se pótă sci, ce rol și ce importanță are acea biserică națională în raport cu religiunea creștină universală; **când și cum** s'a născut ea din trupina întregului, care este **ființa** ei, etc. . . .

Autorul cărții din cestiune ne spune în prefață: „*În lipsa unei istorii universale a bisericii (?) — me am rezolvit a eda opul acesta, ca se pótă servi de manual în seminariile române greco-catolice. . .*“

Întrebăm : A cărei biserici? **A bisericii universale creștine?! . . .** Autorul nu va voi se afirme, că lipsia cu totul una atare istorie universală și decă ar fi lipsind, — apoi DSa prin opul present nu a făcut-o!

A bisericii române?! . . . Autorul nici nu pomenesce acésta sêrmană biserică!

A bisericii rom. catolice? Da, pentru autor acésta singură este biserica universală creștină și încă fără de a se ocupa de tóte celelalte barăm cù un cuvânt! Ele, firesce, nu există pentru DSa. Și totuș e lucru ciudat, că autorul se feresce a ne spune, a cărei biserici este istoria universală!? De ce? Respunsul și-l va da cetitoriul!

O istorie universală, ce nu tractéză despre biserica națională a limbei, în carea s'a scris, — abstrăgând dela aceea, că nu se mai póte numi istorie, — asemenea este unui arbore urít, de pe carele s'a ciungărit podóba sa — coróna — și frumseța ramurilor sale.

Ba mai mult! Cetitoriul nu are în mână adevêrul istoric, ci minciuna; — nu are în mână istoria universală a bisericii lui Christos, ci o specială făcătură păpistășescă, ce nu purcede dela adevêrul istoric așa, precum el este, ci de la teoriile scrintite, ce vreau se doveďescă, că numai una, cea rom. catolică, este biserica lui Christos, cea adevêrată, cea universală. Ergo — în ca-

sul nostru — clericul greco-catolic nu învătă istoria bisericeii așa, precum este ea autentică, ci așa precum li-ar plăcea păpistașilor se fie, învătă teribila minciună, *că poporul seu român 17 sute de ani a profesat o confesiune neadeverată*. Clericul greco-catolic nu învătă adevărul istoric, că el 17 sute de ani a fost ortodocs-resăritén, apoi de sila împrejurărilor **s'a unit** în unele puncte*) cu biserica romano-catolică, **dér a remas ortodocs resăritén**, *ci*-precum se va vedea mai marcat din celalăt op al aceluiași autor, învătă teribila minciună, *că el după 17 sute de ani s'a convins, că se află în rătăcire și s'a întors și s'a contopit cu totul în biserica rom. catolică*.

Ba, propunându-i-se istoria bisericeii rom.-catolice ca singura istorie a bisericeii universale, fără a pomeni măcar de existența altor mari biserici creștine, clericul greco-catolic odată învătă ceva neesact, apoi altădată se tredește membru fără cusur al acelei biserice și nu scie cum a venit aci. Ei, dér acésta nu mai este istorie! Îndeosebi nu mai este istorie românescă!

Clericul român trebuie se cunoscă adevărul. El trebuie se scie, că biserica lui Christos a fost la început una, că din acésta una mai târziu s'a născut doue mari biserici universali cea rom.-catolică și cea ortodocsă orientală, că din cea dintâiu s'a ramificat prin reformațiune o sumă de alte biserici, că el (clericul român) s'a ținut întru tóte de biserica ortodocsă orientală până în anul 1697, atunci o parte din Români din cauzele sale s'a unit cu biserica Romei, ce și cum este asta unire ș. a. ș. a.; însă el rom. catolic nu e și mai are frați români, cari sunt și mai puțin și așa frumos mai departe... dér nu flécuri iesuitice.

*) Rămânând încă a se lămuri, cari sunt acele puncte și dele-au primit Românii aeve, séu ba?!

Una din două: Ori-cine mai cutéză a plesni astfel în față adevărul istoric și — lăpędându-se de Român, poporul seu, — se face mai mare păpistașiu decât papa; — nu mai este Român, ori apoi recunóscem, că suntem Români uniți cu Roma numai întru cât ne-a unit părintții nostri și nu mai mult — și atunci trebuie se alungăm dintre noi minciuna și ipocrisia odată pentru totdeauna.

De asta avem lipsă mai înainte de tóte, decât voim a cunósce adevărul și prin adevăr a ajunge la ținta propusă, a unificării puterilor nóstre. Drept-ce nu cu ură, ci cu frățescă dragoste sbiciuim păcatele, ce ne stau în calea fericirii nóstre — și între acestea cele mai grele sunt acelea pe cari tocmai le-am descris. Ci acele păcate nu le-am descris, ca o inculpare pentru nimeni, cu atât mai puțin pentru autorul opului de sub întrebare; — bine știind, că din asemeni inculpări nici un folos nu avem, — ci ca pe o rea direcțiune și ca pe o tristă aparițiune.

În fine spre a putea lua cetitoriul mai detaiată privire în opul provocat și a judeca însuși, decât adevărul am grăit, când am fost cu durere necesitat a constata, că cartea de care vorbim e mai mult o făcătură păpistășescă, decât un op istoric al bisericei lui Christos; — spre a putea judeca în fine publicul românesc, decât e bun și priincios nutremântul spiritual, ce se dă tinerimei române, séu nu; lăsăm se urmeze dintr'ensul un scurt pasagiu:

„În cauza eresiei lui Macedoniu s'a adunat în anul 381 al doile sinodu ecumenicu la Constantinopole, care condamnanu eresia lui Macedoniu a promulgatu adevărulu *catolicu* prein cuvintele adause la simbolulu nicenu de credintia: «*Si intru Spiritul Santu, Domnul de viatia facutoriulu, carele dela Tatalu purcede cela ce împreuna cu Tatal si cu Fiulu este inchinatu si maritu, carele au graitu prein profeti*».

Observatiune: Cuvintele simbolului Constantinopolitanu „*si intru Spiritulu Santu, care dela Tatăl purcede*“ le considera orientalii de *Hercule* intre argumentele, cu ajutoriulu carora combatu *adeverulu catolicu* (!?) despre processiunea Spiritului santu, *si dela Fiul*. In simbólele sinódelor ecumenice, dic éli laolalta cu noi, vorbesce *Spiritulu Sântu*, cuvintele aceste sunt cuvintele unui sinodu ecumenicu, prein urmare *ale Spiritului Sântu*. Deca suntu ale Spiritului sântu, atunci de sine urméza, ca prin ele însuși *Spiritulu Sântu* a dechiaratu, ca elu purcede *numai dela Tatalu*, *si nu si dela Fiul*, de óre-ce in cuvintele amintite nu se dice „*care dela Tatálu si dela Fiulu purcede*.“

La aceste inse respundemu, ca e dreptu, că in simbólele sinódelor ecumenice vorbesce Spiritul Sântu, precum si aceea, ca sinodulu Constantinopolitanu este unu sinodu ecumenicu si ca prein urmare cuvintele „*care dela Tatálu purcede*“ suntu cuvintele *Spiritului Sântu*. De aici inse nu urméza, ca insusi *Dumnedeu Spiritulu Sântu*, prin cuvintele aceste ar fi *negatu* (?) procesiunea sa *și dela Fiulu*. Ca *in genere* de acolo, ca cineva tace unu lucru, inca nu urméza nici decumu, cum ca'lu si neaga. Éra *in specie* nu urméza nice decum atunci, cand vorbitoriulu a avut cauza suficiente de alu tacé. *Astfeliu ne învața pre noi logica cea sanetósa* (?) care o admiramu noi in tóte decisiunile *Spiritului Sântu*, dein sinódele ecumenice. De unde *in genere* din impregiurarea, ca *Spiritulu Sântu*, in cuvintele citate *tace* (?) procesiunea lui *dela Fiul*, nă urméza, nice de cumu, cum că o néga. Éra în specie nu urmézá pentru-ca *Spiritulu Sântu în marea lui înțelepciune a avutu cause suficiente, de a tacé despre procesiunea sa și dela Fiul*, ma putem dice cause, ce atunci singuru lui ca atotu sciutoriu 'i erau cunoscute. Anume *Spiritulu Sântu* „*care dela Tatăl purcede*“, *a voitu* (?) numai a demonstra adevéruleu acela despre divinitatea *Spiritului Sântu*, care 'lu nega Macedoniu, *va se dica* adevéruleu cum-ca *Spiritulu Sântu* este *Dumnedieu*.

Cum o putea inse face aceasta *Spiritulu Sântu*, *mai bine si mai la întielesu pentru toți, decat prein acea, ca a dechiaratu ca purcede dela Tatalu*, despre a carui divinitate nu se indoia nimene? Ca, daca toti credu, ca tatalu e *Dumnedieu*, si déca insusi *Dumnedieu* dice, ca *Spiritulu Sântu* purcede dela *Tatálu*, atunci de sine urméza, ca si *Spiritulu Sântu* e *Dumnedieu* ca si *Tatálu*. Nu a adausu *Spiritulu Sântu* cuventele „*si dela Fiul*“, pentru ca de una parte *nu era de lipsă, de alta parte nu*

era cu scopu. (?) Nu era de lipsa pentru ca adevărul atacat de Macedoniu despre divinitatea Spiritului Sântu era perfect demonstratu prein cuvintele „care dela Tatălu purcede“, si perfectiunei acesteia nu i s'aru fi adausu nemica prein cuvintele „si dela Fiul“.

Si apoi este una axiomă a providentiei domneșeesci in gubernarea lumii, și ca ea precumu in cele necesarii nu este avară, asa in cele necesarii nu este abundantă. Prein urmăre numai axiom'a aceasta atât de înfeliptă a observat-o providentia dșeșcă in cuvintele aceste ale simbolului Constantinopolitan. Mai departe nu era de lipsă nice pentru aceea, ca Spiritulu Sânt in fiecare simbolu nu dechiară, decâtu adevărulu atacatu de eretici. Adevărulu atacatu de eretici pre timpurile sinodului Constantinopolitan era divinitatea, éra nu procesiunea Spiritului Sântu. Cu privire la divinitate s'a dechiaratu in sinodulu Constantinopolitan fiind-că pe timpul acela era negata cu privire la procesiune s'a dechiaratu (!) multu mai târșiu, candu au inceputu unii a o nega. Si in acésta érašii nu a urmatu ceva decâtu legea acea a provedientiei dșeșeesci, care tóte le face la timpul seu. Inse afară de aceea nu era nice cu scopu adaugerea cuvintelor „si dela Fiul“, pentru-ca in sinod erau de fatia multi Ariani, cari negau divinitatea Fiului. Acestia numai decatu ar' fi strigatu catoliciloru : Cum voiti voi a demonstra divinitatea Spiritului Sântu, prin aceea ca ve provocati la procesiunea lui dela Fiulu, când noi chiar divinitatea Fiului o negămu. Astfeliu confusiunea si cearta ar fi mai crescutu, si la aceasta ar fi datu ansa însuși Spiritulu Sântu, despre care đice profetulu Testamentului vechiu, că este Spiritulu paceri. Ca sê se incungiure acésta Spiritulu Sântu, in cuvintele de sub cestiune ale sinodului, a lasat afară (?) adausulu „si dela Fiul“, care si de altmentrule, precumu amu vėdiutu (?), de locu nu era de lipsă, si prin aceasta nu a făcutu altu ceva, decâtu a datu pentru tóte timpurile unu esemplu despre modulu câtu de minunatu observéză E/lu in gubernarea basericeii preceptulu datu superioriloru basericescii „fiti intielepti ca șierpii si nevicleni ca porumbii!“ Astfeliu dacă consideramu cuvintele sinodului asia precumu ne invétia logica sănétósă (?) ilustrată prin credinșia, *Hercule alu orientalilor in contra procesiunei Spiritului Sântu și dela Fiul devine unu pigmeu*“...

Décă prin acest soi de argumentașione „*Hercule al orientalilor*“ a devenit un „*pigmeu*“, noi îl compăti-

mim sincer pentru acésta nenorocire, dér pentru scopul nostru ne este cu totul indiferent.

De asemenea ne pasă tare puțin de tăria argumen-
telor, prin cari „*Hercule al orientalilor*“ a devenit „*un pigmeu*“; cetitoriul își va face însuși judecata.

Noi nu voim se escităm animosități, nici se despicăm fir subțire în teoria dogmatică a neînțeleșelor, nu din aste cause am reprodus pasagiul, ci numai ca se arătăm câte de tôte au loc într'o „*istorie basericescă universală*“, ce se dă în mâna clericilor români din Blaj; — precând istoria bisericei lor proprie, despre unație și evenimentele după unație, nu au mai mult loc, decât *un șir!* Și am voit se arătăm totdeodată ce fel de nutremânt păpistășesc se dă clericilor noștri români; — precând ei pe de altă parte mor de fôme în lipsa nutremântului lor național. ce singur le-ar prii și folosi.

Nu autorului, carele când ne spune de esemplu cauza, pentru carea Spiritul dumnezeesc nu a adaus la credeu cuvintele „*și dela Fiul*“; pare un măestru în argumentațiunea celor neargumentabile, la care măestrie noi ne închinăm fără preget, — voim a-i face imputări, ci *direcțiunei rele*, de carea se lasă a fi condus.

„*Si apoi*“, — ȃice autorul, — *este una axiomă a provedintiei domnedieesci in gubernarea lumii, ca ea precum in cele necessari nu este avara, asia in cele nenecessarii nu este abundanta.*“

Fôrte bine! Numai ne-am permite modesta întrebare: De unde scie autorul, că și provedința are lipsă, a-și direge „*ȃilele sale*“ prin axiome „*întru gubernarea lumii*“, precum își direge bunăoră un rege ȃilele sale prin axiome, ca „*justitia regnorum fundamentum*“, „*nulla dies sine linea*“, etc.; de asemenea în scopul gubernării? Apoi: De unde scie autorul, că axioma omenescă: „*Nu fi avar în cele necesarii, nici abundant în cele nenecessarii*“ —

constitue tocmai o axiomă din cele, de cari provedința și-a propus, a se ținea de ele, când ȳice: „Prin urmare numai **axioma acęsta atăt de înțelęptă (!)** a observat'o providenți'a dumneȳească?“ Au are și provedința lipsă de „*axiome înțelepte*“?

Noi, ca buni creștini, bucuroș i-am crede autorului, ȳer, precum ni se pare, provedința nu ne-ar putea ierta noue pęcatul acęsta. Precum ni se pare, provedința numai în acele casuri se supune astorfel de slăbiciuni omenesci, când este vorba sę se scótă din petrii carul papismului. ȳer, că noi Români — uniți ori neuniți, chiar noi, cari la tot casul suntem răsăriteni, am avea lipsă se scótem carul papismului din petrii, se îndopăm tineretul nostru cu astfel de absurdități, pre când nu avem loc și timp, a-i da prin istorie națională — educațiune națională; — asta nu i-o putem crede autorului. Și — aici am voit se ajungem — odată pentru totdeuna trebuie se ne desbrăcăm cu toți de asemenea sofistării scrintite, ȳecă voim ca reunirea noastră sę se facă aceea, ce cântă poetul:

„Eu și-s frate, tu-mi esti frate,
„În noi doi *un* suflet bate...“

6. Istoria bisericeii românești unite cu Roma de același autor. Blașiu, 1884.

Odată pentru a fi dreapți și echitabili, — după-ce am făcut o mică recensiune critică cărței: „*Istoria universală a bisericeii... Blașiu 1881*“; — altă-dată pentru-ca se dăm cetitoriului ocașiune a judeca însuși, câtă deosebire este între vederile marilor bărbați români uniți de odinioară asupra spiritului și esenței unației și între spiritul, ce se propagă în timpul mai nou în asta direcțiune; — aflăm aici locul, a pune în fața cetitoriului și câte-va partii din: „*Istoria bisericeii românești unite cu Roma*“, de același autor.

Spiritul, de care vorbim, ni se presintă chiar pe pagina primă, la dedicație: „*Memoriei marelui arhipăstoriu Atanasiu I. Anghel, nobil de Ciugud, preademenului părinte al sântei uniri, ... după mulți secolii (?!) primul metropolit român unit de Alba-Iulia...*“

Din singură acésta dedicație se vede 1. că autorul preamăresce fără cale pe un archiereu, despre carele — ca și despre întregul seu cler de pe atunci — mai târziu însuși recunósce, că „*se afla pe trépta cea mai înfimă a culturai*“; 2. că autorul fără nici o basă istorică purcede dela presupunerea, cumcă Români fuseseră deja mult înainte de unație uniți cu biserica Romei și acum prin unație se reîntórseră numai la sînul acestei biserici, dela carea prin influință bizantină în mod inconșciu se rupseseră.

Autorul mai consacră acestei *idei* un întreg capitol sub numirea: „*Căderea Romanilor dela biserica Romei*“, ér când e vorba de a dovedí acésta cu totul necunoscută ipotesă, se îndestulesce a ne spune, că „*nu avem nici de cum a ne închipuí separarea acesta, ca pe un eveniment*

ore-care, ce a mișcat tótă biserica românească, ... ci că evenimentul acesta a trecut preste Români așa-đicând fără ca se fie observat“... (Hm, ... așa-đicând!!)

Ni se spune apoi cauza, pentru-ce evenimentul trecerei Românilor dela biserica apusenă la cea răsăritenă a remas „așa-đicând“ neobservat... pentru-că papa dela Roma, deși „a fost căpêtat dela Mântuitoriul dreptul de a governa biserica întrégă“ și deși dreptul acesta a esistat și a fost recunoscut totdeuna și din partea răsăritenilor, prin urmare și a Românilor, — în secolii cei dintâiu „necerënd împregiurările“ dênsul (papa) nu a usat de acest drept „cătră capêtul acestui period înse cerënd împregiurările (?!) a început așa-đicând a exercea mai deplin dreptul acela“ și în fine ajunge la conclusiunea, că Români... *fără ca se observe... nu numai că n'au intrat în desvoltarea bisericei apusului, cum s'au fost început pe timpurile acele (?!) ci încă s'au rupt... de biserica unîversală (?!) consciența (?!) primatului Romei, puțină câtă va fi fost, în loc de a cresce, a perit cu încetul de tot și astfel fără sgomot... s'au trezit (?!) că ei (Români) sunt afară de corpul bisericei catolice“.* Așa-đicând!?... S'au trezit!?!...

Pe noi se ne ierte, așa đicând, dl autor, dér noi pe această cale, **de a face istorie**, nu-i putem urma și în vederea pacinicului scop, ce ne preocupă, punem în fața cetitoriului descrierea unirei Românilor ardeleni după ^{opul} citat fără comentariu din parte-ne și lăsând cetitoriului sarcina, a distinge, de se mai pôte numi ăst soi de scriere istorie, ori că el este o căzanie?!

Așa opul citat pag. 77 scrie:

Luminézăte, luminézăte, noule Ierusalime, că mărîrea Domnului preste tine a strălucit“, amu pôte đice și noi despre biserica românească din Ardealu, ce după suferintie de mai multi seculi a ajunsu și timpul acel'a, când a început a resări și pentru ea nu

numai lumin'a întreagă a credinței, ci și timpuri mai favorabile, timpuri mai linistite, ca să-și pătă împlini și ea mai bine chemarea, spre carea a destinat-o Dumnezeu din eternu. Cincispredece sute de ani de suferinție numeră biseric'a romanescă din Ardeal, precând a fost ajunsu la periodul acesta. Ca si pre dreptulu Jobu a fost venitu preste ea tótă specia de nenorociri. Antaiu persecuțiunea păgânilor, apoi despoiarile barbarilor, după aceea desbinarea grecilor, politic'a cea greșită a regilor și în urmă violinția principilor. Tóte înse au trecut preste ea ca apa preste petrele rîului. Acum era timpul, ca Dumnezeu se o mângăie ca óre-când pre dreptul Jobu. Angerul mângăitoriu, ce i lu-a trimisu Dumnezeu acum candu s'a fostu umplut păharul a fost gloriosa casa de Habsburg. Si regii de mai înainte ai Ungariei încă s'au interesat mult de reîntórcerea Romanilor în sinul bisericei, *dela care au fost smulși prin vitregimea timpurilor fără voia lor*. Inse zelul lor, deși a fost laudabilu, dară în alegerea mișlocelor neimitând pre Mântuitorul nostru Isusu Christosu, au retăcitu, și scopul cel bun nu-lu potura realisa. Cu totul pre alta cale a mersu gloriosă casa de Habsburg. Si ea a doritu din anima reîntórcerea Romanilor la biserică. *) Inse Casa domnitória în blandetă ei ce o a caracterisatu totu de una, nu a ales mișlóce neconducatorie la scopu, ce mai totdeuna s'au arătatu neeficaci, ci din conta a purcesu pre calea aceea, pre carea a purcesu și Mântuitorul nostru, (Au dóră e calea forței, sau a promisiunilor lumesci?! Nota autorului) „când a voit a casciga pre ómeni pentru învețietura sa cea divină. „*Veniți la mine toți cei osteniți, și însetați și eu ve voiu odichni pre voi*“, a țin Mântuitorul cătră aceia, pre cari voia ai aduna în giurul seu. Portarea aceasta a Mântuitorului a fost prototipul politicei gloriose casei de Habsburg în readucerea (?) Romanilor la biserică. Si politic'a n'a fostu lipsită de efectu, pentru-că era unica politică sanetósă. Bine a vediut casa domnitória catu de indelungatu a fost biserică romanescă necăgită, cand de una confesiune, cand de alta. Antaiulu cuget al ei dară a trebuit se fie acel'a ca déca voiesce se readucă pre Romani la biserică, atunci se le facă sperare, ca décă se vor reîntórci în sinul bisericei mame atunci nu numai că voru avea posesiunea întregă a adevărului

*) Au dóră până aci erau afară din biserică? Nu va binevoi autorul a ni spune, ce înțelege D-sa prin biserică D-sale?

eternu, *) ci încă și sarcin'a cea grea, ce de seculi o purtau, li se va ușora conform principiilor dreptatei eterne. Si în adevăru! Romanii, cari nice odată nu au acceptatu decât numai sinceritate dela toți aceia, cu cari au fost în ceva relațiuni, nu au putut resista unui cuget atât de sincer al gloriosei case domnitore, și opusețiunea, ce mai înainte o au fost făcut regiloru, nu o au mai făcut mai multu intentiunilor celor bune și salutari ale sceptrului celui blându de Habsburg, sub a cărui scutu i-a fostu adusu prevedința domnețească. (Puțin înainte ni se spunea, că Românii fără se observe „s'a trezit“ afară de biserică?! N. a.) Abia a trecut vre-o câți-va ani dela venirea Ardélului sub acea casă și Romanii s'au reintorsu éráși(?) in sinul bisericeii mame, fără ca să se fie întrebuintiatu nice un midiloc violent spre scopul acesta. (Istoria ni atestă contrariul! N. a.) Astfeliu după unu șir lungu de seculi biserica romanescă pentru antaia dată a fostu adusă în pusețiunea, de a-și pute împleni in poporul roman chiamarea s'a sublimă in tóte direptiunile asia, precum pre dreptul se astepta dela ea. (Nouă ni se pare, că ea dincontră a fost aprópe adusă, de a nu mai fi! N. a.) Pentru antaia dată biserica romanescă începe a fi in poporul român din Ardealu nu numai institutiunea mântuirii sufletelor ci si un factor adevărat civilisatoriu, una scólă adevărată de cultura pentru poporul roman. Pre dreptulu s'ar putea dice despre poporul romanu ajunsu la epoca acésta: „poporul cel ce ședea întru întunerec, a vedîut lumină mare.“

Lăsăm propriei judecăți a cetitoriului, a decide asupra întrebărei: De este óre asemenea scriere o istorie, séu o cazanie plină de frase, ce nu are nici pretențiunea a se conforma adevărului.

Spre lămurirea noastră nu putem trece cu vederea preamărirea unației, ce se face acum și mai târziu pe contul adevărului în întrégă cartea, de care ne ocupăm.

Decă acésta preamărire s'ar mărgini pe lângă simpla afirmațiune, ce o face pe tóte tonurile, că adecă biserica romano-catolică este *unica biserică adevărată a lui*

*) De asta, precum ni arată istoria nu a durut capul pe nimeni — și apoi „adevărulu etern“, 'l avuse bieții Români și înainte de unație; au dóră ei propagase 16 secolu minciună?!

Christos, am trece-o cu vederea; odată că suntem prea dedați cu acest iperzel păpistășesc, — deși ținem că este un lucru pe puțin ȃis, necuviincios, ca tocmai români cari sunt aȃi răsăriteni și au fost timp de 15—16 sute de ani greco-răsăriteni, se hulăscă într'acest chip biserica protopărinȃilor lor; — altădată pentru-că aceste referinȃe, ori certuri dogmatice pe noi nu ne impărtă.

Numai în trecăt amintim, că — sub firma istoriei serioase — nu este permis a susȃinea atari neadevăruri grosolane, precum sunt:

a) „că Româniile ardeleni, când s'a unit cu sânta biserică a Romei, nu au făcut alta decât dela una unire forțată și silită cu Calvinii s'au întors de bună voe la **Unire cu unica baserică adevărată, cu S. baserică catolică**“; pag. 79.

b) că unirea nu s'a făcut pre lângă menȃinerea **intactă** a tuturor aședemintelor bisericeii orientali, ci că ea s'a făcut așa, că „*aceea se se caseze, ce ar fi contrariu credinȃei catolice*“; pag. 87.

c) că sinodul din 5 Septembrie 1700 „după formula-rea actului unirei **decide**, că acela se-l subscrie Metropolitul, fie-care protopop înainte juratului seu, a doi comisari preoȃi și a trei deputaȃi bătrâni din fie care sat în numele protopopiatului întreg. Astfel actul cel momentuos al S. Uniri s'a **subscris de următorii**: (Urmăză subscrierile alor 54 protopopi cu 1563 preoȃi)“; pag. 88.

d) că „*toȃi bărbaȃii români basericesci și civili fără deosebire de confesiune... mărturisesc în unanimitate, că urmările, ce le-a avut unirea pentru baserică și naȃiunea română, au fost de una valăre nepreȃuită pentru Româniile ardeleni*“; pag. 94.

Istoria autentică scie din contră: a) că Româniile nici odată nu au fost uniȃi cu Calvinii, ci numai asupriȃi, subjugaȃi de ei; — prin urmare când s'au unit cu

Roma, nu s'a întors dela Calvini, ci — în legea româ-nescă-strămoșescă fiind — a încercat biet de ei, a-și ușorá vitrega sórte prin un pact făcut pe basa promisi-unilor împărătesci și acésta de sigur mai mult de dragul acelor promisiuni, decât de urítul vechei religiuni stră-moșesci, ori de prea mare dragul religiunei romano-ca-tolice; — drept-ce și pactul se fece cu espresă provo-care la acele promisiuni, prin urmare mai mult cu îm-păratul, decât cu papa;

b) că unirea nu s'a făcut pe lângă condițiunea jesuitică, numai de curënd inventată, ca „*se se casseđe tot, ce ar fi contrar credinței catolice*“; — ci chiar din contră, ca să se susțină tot, ce fusese al religiunei stră-moșesci răsăritene. Și nu merge, a afirma în vânt astfel de utopii, ci istoria seriósă pretinde dela ori-și-cine, ca se stee pe basa adevărului; — în casul nostru se stee pe basa pactului autentic de unire, pe basa pertractări-lor decurse în sinódele pentru unire și pe basa adevăru-lui istoric și real, care ne documentéză, că Românii uniți nici a fost, nici sunt păpistași;

c) Istoria autentică scie mai departe, că manifestul unirei dela 5 Septembrie 1700 nu este subscris **nici de unul**, necum de 54 protopopi **cu** 1563 preoți „*înaintea juraților (?), a doi comisari (?), preoți și a trei deputați (?), bētrâni*“; — și până când scriitorul acestei istorii nu ne arată documentul, séu isvorul de unde și-a luat cutezata sa afirmațiune pozitivă, că „*actul cel momentuos al S. Uniri s'a subscris de următorii*“; până atunci se ne ierte, dér noi istoria sa nu o putem lua în serios;

d) În fine asupra acelei și mai cutezate afirmațiuni a istoricului nostru, că „*toți bărbații nostri fără deosebire de confesiune ar fi mărturisind unanim, că urmările una-ției au fost de o valóre neprețuită pentru biserica și na-țiunea română*“, lăsăm să-și dea verdictul cetitorul nepre-

ocupat, carele acum are în mână părerile istoricilor noștri în acest obiect și mai are minte dela Dumnezeu sântul și inimă în peptul seu românesc.

Am atins aceste spre lămurirea noastră, însă nu avem lipsă a insistă asupra-le, tocmai pentru-că adevărul fiind binecunoscut, minciuna nu mai poate seduce pe nimeni.

Dér când față-fățiș cu adevărul istoric și real, față-fățiș cu marii noștri apostoli uniți Șincai, Clain, Petru Maior și cu toți ceialalți istorici ai noștri, față-fățiș cu toți Românii cugetători și nepreocupați se susține, că desbinarea noastră a fost o binecuvântare cerescă, că totă decădița și toate desastrela noastre naționali din secolii trecuți au provenit din alipirea noastră cătră biserica răsăritului și tot binele, tot progresul, totă desvoltarea noastră — din unația cu biserica Romei; — atunci nu mai putem tăcea, pentru-că, tăcând, am lucra direct în contra țintei, cătră carea nisuim, — în contra reunirei noastre bisericesci, ce am nisuit a o arêta drept limanul singur mântuitoriu pentru poporul român.

Cu toate aceste, tocmai de dragul țintei noastre acesteia, nu ne vom lăsa a fi seduși la polemie, ci vom pune simplu în vederea cetitorului unele afirmațiuni din opul citat concomitându-le cu notițele noastre:

Purcedând dela inversa și falsa ipotésă, că nu esageratele pretențiuni ale scaunului de Roma pentru primat a dat ansă la marea desbinare între biserica răsăritenă și cea apusenă, ci invers cea răsăritenă (nu ni se spune, de ce și cum?) s'ar fi desbinat de cătră biserica „universală”; — autorul ajunge la conclusiunea, că remanierea bisericeii noastre românesci în legătură cu biserica răsăritului ar fi fost cauza decădiței clerului nostru pe timpul principilor calvini. Acesta legătură ar fi fost singura cauză, pentru carea poporul și clerul român „trebuia să-și plece capul înaintea batjocurelor și nedreptățirilor celor mai

mari... p. e. pe timpul principilor calvini în Ardeal. „Ma fiind biserica română“, ȕice autorul, „mai totdeauna învinsă în luptele aceste din lipsa unui cler luminat, cult, destept și destru; — poporul român avu de a suferi pierderea aceea mare, că nobilimea română, înșelată de clerul mai cult și mai destru al altor confesiuni, au trecut în castre streine și s'au pierdut pentru națiunea română cu totul“.

Cetitoriul este rugat a-și aduce aminte de cuvintele lui Illarian, ale unitului: „Prin unire — afară de scuti-rile unor persoane bisericesci, nu câștigară României nici un drept, ba așa își sciură bate joc Ungurii și Sașii de toate decretetele împărătesci, încât ei tot de tolerați se considerară și după unire până în 1848“; de cuvintele lui Barițiu, ale unitului, carele ȕice: „A reînviat și metropolia Românilor; însă numai după suferințe din ambele părți fără nume și fără număr în mai bine de 150 de ani — și erăși numai în urmarea catastrofelor din 1848, a regenerărei noastre naționale, — fără de care nu pricepem, cum s'ar fi regenerat bisericile române, cum ar fi scăpat una de tutoratul brutal sêrbesc; alta de influența trufașă a unor prelați de rit latin, cari se împăcau foarte cu anevoiă cu ritul cel sublim oriental și nici decum cu caracterul ei românesc ?!“...*) ; de cuvintele lui Samuil Clain, unitului: „Așa României mai de mult într'un chip, acum într'altul au fost asupriți“... ; de cuvintele lui Petru Maior, ale unitului: „Episcopii cei fosti de legea grecească nu mai aveau aceea putere și volnicie, carea o avuse fiind neunți“*) ci totul atërna dela voea și porunca episcopilor latinesci — și numai vicari erau acestora, —

*) Va se ȕică: Nu ne-a ajutat nimic clerul „descept și dextru“ latin precum nu ne ajută astăzi, ci trebuie „se-și plece capul“ înaintea impregiurărilor și și-l plécă încă mai afurisit, decât cel incult și nedextru resăritén.

Nota autorului.

întru atâta asupra era arhiepiscopul din Ardeal cu toți Români lui după făcuta unire cu biserica Romei". Papei nu-i trebuia Români, 'i-a trebuit numai catolici"...; în fine cetitorul va binevoi a-și aduce aminte de cuvintele unitului Laurian: „Români afară de micile scutiri ale persoanelor bisericesti nu dobândiră nimica prin unire, ba încă și pierdură... independența ce o aveau mai înainte pe lângă toate asupra... pierdură chiar naționalitatea. Cei mai mulți Români uniți, cari se înălțară... la deregătorii printre Ungurii catolici trecură dela legea și ritul oriental la cea de ritul occidental sub pretext, că aceste sunt acum tot una — și cu modul acesta se lepădară și de națiunea lor și se ungeră. Atari exemple avem preamulte. Acesta strică atât de mult, încât Romanimea nu putu de loc se se ridice) din starea de plebeitate, căci ori care se înălța preste densa 'și și părăsea națiunea"...*

În butul tuturor acestora autorul cărții, ce ne preocupă, dice: „Nu se poate nici decum obiecționa în contra acestora“ (a asertelor sale) că nefericirile aceste ar fi venit preste Români și dacă s'ar fi ținut ei de ori care altă confesiune“... pentru-că clerul unit cu biserica Romei „cult și dextru“... „ar fi fost în stare a forma una falangă puternică în contra ori și ce atacuri, provenite, de ori și unde în contra bisericeii și națiunii române**“

*) Nu?! Dér autorul nostru totuși susține, că numai înainte de unație „s'a trecut în castre strchine“, că poporul român, „cel-ce ședea întru întunerec au vădit lumină mare“, că acum, cu ocaziunea unației, sosise timpul, „că Dumnezeu se'l mângăe, ca ore-când pe dreptul Job, că acum prin unire „după un lung șir de secolii biserica română pentru întâia dată a fost adusă în pozițiune, de a-și putea implini în poporul român chemarea sa sublimă în toate direcțiunile... și alt...“

Nota autorului.

**) Bună-ură, cum resistă astăzi acest cler luminat și dextru atacurilor! Prin acesta noi nu voim se dicem, că acest cler nu resistă, ci numai, că și resistând „nu poate forma o falangă puternică în contra ori și ce atacuri provenite de ori și unde“, precum nu a putut-o forma protopărinții noștri, cari încă a resistat și încă în puritatea lor de sigur mai mult, ca mulți din cei de azi... (Sava Iorest) deși nu se făcuse culti și dextri prin clerul latin.

apoi ne esplică, cum „s'a întemplat paradocsul acela, că Români în Ardel — deși formau majoritatea imponentă a populațiunei*) totuși au fost maltratați, batjocoriți și asupriți pe terenul bisericesc și național de una mână de oameni (?!) de altă credință și de alt sânge, fiindcă ce e drept, formau una massă mare, însă masei 'i lipseă conducătoriul“, . . . care firesce după unație nu 'i-a mai lipsit. . . Și deci istoricii nostri vorbesc neadevăruri dacă susțin, că nu din alipirea noastră cătră clerul latin provine mica noastră putere de resistință contra atacurilor streine, **ci tocmai din contră**, — cari susțin mai departe, că poporul și clerul român tocmai după unire a decăduț și mai mult și nu s'a regenerat prin influința clerului latin, ci tocmai în contra acestei influințe prin spiritul tîmpului, prin marii apostoli ai redeseptărei noastre naționali și prin puternicul avînt al tuturor popórelor în anul 1848, cari susțin în fine, că biserica și clerul **romano-catolic**, cel „direct legat cu Roma“, cel „luminat“ și „dextru“ însuși decădușe în Transilvania în urma reformațiunei, în urma resbóelor turcesci și civile, în urma prigoniirilor calvine, — cu mult mai réu, decăt cel românesc, — el ajunsese chiar a nu mai esista! ? . . .

În sfîrșit chiar și decădința literaturii și a artelor frumóse din partea istoricului nostru nu se impută vitregelor impregiurări, nici *aprobatorilor și compilatelor*, ci numai protopărinților nostri ortodocși.

Acest specimen de preamărire forțată pentru unație merită la tot casul se-l cetim cu tótă atențiunea, ca se vedem cum se lucră, când voiesci a infiltra veninul into-

*) Astădi firesce încă o forméză, ori dóră nu (?!), dér nici nu mai suntem „batjocoriți și asupriți (?!) deórece nu mai *formăm* una massă mare“ și . . . nu ne mai lipsese clerul conducătoriul luminat și dextru unit cu biserica Romei!

leranței confesionali și al urei de frate în inima tineretului:

Și în adevăr, țice autorul, „**până la unire nu vedem așa ȃicând** mai nici una mișcare literaria de ceva momentu”. . . (Înțeleg: După și prin unire mișcarea literară la noi s'a pornit ca un torent!? Nota autorului.) . . . *Asemenea a trebuit se decadă și instrucțiunea poporului, care în biserica creștină (=catolică?) a format totdeauna una parte esențiale a cultului divin*. (Va se ȃică biserica română nu era creștină pe cât timp nu era unită, căci, de ar fi fost creștină, nu i-ar fi putut lipsi instrucțiunea carea „**în biserica creștină**” a format „*totdeauna*” partea esențială a cultului. . . ; N. a.) . . . „*De abia tare târziu și mai mult la întetirea principilor calvini au început a se tipări pentru popor cărți de predici numite „Cazanii”, obscure pline de cuvinte streine și fără înțeles care pe lângă aceea se mai și repețeau în fiecare an, așa încât bietului popor îi se toceau urechile de ele*”.

Va se ȃică, — de eram mai de mult uniți, — mai curând s'ar fi început tipărirea cărților. Autorul nu ne spune din ce cauză ar fi trebuit să se întemple acesta — și decă crede, că pentru învățatura, ce o am fi primit dela preoții latini, pare a uita, că acestia aici la noi decăduse pe acel timp mai reu decât noi; precum pare a uita, că și după unație ni-am folosit sute de ani tot numai de acele „Căzării” obscure, de care 'i se toceau urechile poporului și anume până atunci, până când am început și biet de noi a face literatură — mânați de spiritul timpului, ci nu adăpați din sciința jesuiților latini.

Și decă târziu după unație redesteptătorii noștri Clain, Șincai, Petru Maior au făcut literatură; — ei ar fi făcut-o aceeași și decă nu ar fi studiat în Roma, ci d. es. în Viena alătura cu Georgiu Lazar. — Și decă și întrucât ați „căzaniile” tocitore de urechi au dispărut, ele au dis-

părut întocmai în acea măsură în biserica română orientală, ca și în cea unită — și întrucât nu au dispărut, ele și altele ca ele se află și astăzi întocmai în acea măsură în bisericile unite, ca și în cele neunite. În scurt: Nivelul de cultură, literatura bisericească, instrucțiunea poporului sunt și azi la 200 de ani după unație în butul clerului „cult” și „dexter”, ca și în butul isvorului de cultură apusen, aceleși și egali la Românii austro-ungari preste tot și nu se cunoște de loc, că poporul român unit ar fi superior în cultură, moralitate, religiositate, — ori că ar fi mai instruit, mai avut, mai literat, ca cel neunit. Prin urmare nu stă aceea, ce țice autorul istoriei noastre bisericesci, că *„este un ce tare natural, cumcă literatura română”* în lipsa clerului luminat din unație *„nu a putut face nici un progres”*, precum nu stă aceea, că poporul român nu făcea progrese în *„literatură și instrucțiune”*, fiind-că nu era luminat de Roma, ci *„strêns în brațele vitrege ale conservatismului constantinopolitan”*.

Și decă stă afirmațiunea aceluiași autor, că — *„lipsind din cultul divin partea cea mai esențială, instrucțiunea, . . . acesta a devenit pe rând numai un mechanism gol și fără viață, pe care-l indeplineă clerul cu poporul, fără ca se-l înțelégă nici unul, nici altul,”* apoi acesta abstrăgênd dela progresul, ce l-au făcut în decursul timpului ambele biserici, a stat neclintit și sub decursul celor 200 de ani dela unație încóce, stă fără pic de deosebire astăzi **pentru ambele biserici române** și nu ne rămâne altă, decât ca în unire cu autorul se facem noi toți Românii, — fără a mai aștepta pogorîrea duchului strein, cult și dexter, — ca instrucțiunea poporului se nu ne lipséscă. —

„Ma în urma acestora”, continuă autorul istoriei bisericesci, *„poporul s'a desvêțat mai de tot a mai vedea unit cultul divin, cu instrucțiunea și în urmă a perdut*

mai cu totul idea instrucțiunii, așa cât chiar și astăzi prin multe locuri poporul nu dă credemânt predicei preotului, decât dacă acela o cetesce din carte. Și nu e mirare! El seracul sute de ani nu a fost dedat a auđi alt-ceva în biserică, decât cetiri și cântări mecanice din cărțile rituali. Cum se se pótă el împăca deodat (?!) cu idea instrucțiunii de cătră un cler cult cu totul diversă de ceea-ce era el îndatinat până atunci a vedea și auđi în biserică“. „Ca se tăcem de altele, este destul a amenti cât de tare a decăđut în biserică românească cele două arti frumoșe pictura și musica, cari așa đicend (sic) vivifică întreg ritul? Cui nu-i sunt cunoscute schilălăiturile unor cantori de pe sale și schimonositurile de pe păreții bisericilor, tristele reminiscințe și fructe ale îmbrășșerei Românilor de cătră conservatismul patriarhilor constantinopolitani?“ . . .

Fie cine vede, că autorul acestei istorii bisericesci, — deși nu ni-o spune pozitiv și va fi avënd de sigur causele sale, când lucră astfel, — se silesce a demustra, că decăđința poporului român, lipsa progresului literariu, lipsa instrucțiunii, lipsa artișilor, pictura și musica; — tóte au provenit din religiunea sa ortodoxă, — că mai departe tóte aceste ar fi luat, la moment („deodată“) o altă cale și un puternic avënt, îndată ce s'a făcut unirea și clerul român în urma atingerii sale cu clerul latin devenit „cult“ și „dextru“, a luat în mână instruirea poporului, introducerea artișilor frumoșe și cultivarea literaturii bisericesci; va se đică progresul, ce l'am fi făcut pe aceste terene este meritul exclusiv al clerului unit, carele a avut ocașiune a se cultiva dela latini. Și de aci urmédă, că biserică neunită „strénsă încă și ađi în brațele vitrege ale conservatismului bizantin“ a trebuit se remână departe inderëtul celei unite pe tóte acele terene de cultură.

Nu ne trece prin minte, a contesta meritele clerului unit pentru luminarea n emului românesc, din contră am accentuat la locul seu drept cel mai mare folos, ce am c stigmat din unire, că ni s'a dat prin Roma un  incai, Clain  i Petru Maior şi mulţi alţi bărbaţi inv ţaţi după d n ii  i între cei de ast di; — a pune  ns  cestiunea a a, precum se pune; — a preamări influinţa bisericeii latine, pun nd tot, ce s'a făcut bine, în c ntul ei  i hulind biserica ortodoxă pentru tot reul, ce ne-a b ntuit  i ne bântuesce; — nu permite adev rul istoric, nici cel real.

Adev rul istoric 'l putem cuno ce, dec  luăm a mână ori-ce istorie a literaturii rom nesce. Acolo vedem, că „c z niile“  i „psaltirea“ at t de grav batjocorite de istoricul nostru, compun primele inceputuri de literatură română  i sunt isvorul de limbă de pe acele timpuri, de cari nu ne ru in m, dincontră ne m ndrim pentru vechimea  i limba lor curat  românescă.

Adev rul istoric 'l putem cuno ce, dec  cetim în istorie, că de es. articolul I al instrucţiunii princepului George Racoţi cătră metropolitul Stefan II din 10 Octobree 1643 sună: *„Dumineca  i în serbători, at t în biserică, c t  i la îngropăciuni  i ori unde, va predica cuv ntul cel s nt al lui Dumnezeu după sânta biblie în limba sa cea naţiional   i va îngriji să se predice de toţi ceilalţi preoţi.“* Un lucru care de i inv lv  un arbitriu, după ideile moderne necompetent, al principilor lumesci în lucruri bisericesci, — un lucru care p te nu s'a făcut de dragul nostru cu cine sei ce bună intenţiune, dar a avut pentru noi cele mai salutare urm ri, pentru cari t t  Românimea se bucur  ast di, căci prin „c z niile“  i „psaltirile“ rom nesce, tipărite cu ajutoriul Calvinilor s'a scos limba slay n  din bisericile n stre  i s'a pus începutul literaturii n stre bisericesci, din carea s'a dezvoltat apoi cea profană.

Se ne arete autorul nostru, când s'a întrepus clerul „cult“ și „dextru“ latin, măcar și prin abus, — pentru introducerea „*limbei române celei naționale*“ în biserica românescă?!

Acésta nu, dér contrariul i se pôte documenta autorului la tot pasul și până în ziua de astăzi!

Ér adevărul real ne arătă, ca astăzi poporul nostru românesc unit ori neunit stă pe același nivou de cultură ori de bună-stare, că prin urmare influința latină cu cleru-i „cult“ și „dextru“ nici după 200 de ani nu l'a împins în mod deosebit cătră cultură și bunăstare; precum influința, har Domnului de mult ne mai esistentă, — a Bizanțului, nu l-a împiedecat dela acésta; — că sfinții pe păreții bisericilor nóstre sunt așa precum ii-a făcut zugravii, pe cari — durere — nu-i avem nici ađi după 200 de ani de atingere cu „*pictorii și musicanții bisericeii din apus, cari încă de mult s'a fost înălțat până la cel mai înalt grad al idealului artei lor.*“ Sfinții acestia într'o biserică neunită sunt mai „*schimonosiți*“, decât în cea unită — și într'alta invers; — precum și cantorii nostri s'a „*schilălăit*“ și se „*schilălăesc*“ ici mai tare în cea unită, dincolo mai tare în cea neunită.

Se mulțămim Domnului, că pe calea acésta — mai mult decât pe cea a picturii — am făcut óre-care progrese; — însă nu mai mari la Blaj, Gherla, Lugoș și Oradeamare; — decât la Sibiiu, Brașov, Arad și Caransebeș.

In fine tot adevărul real și istoric ne arată, că poporul român și după unație a rămas ilotul altor popóre, fără ca noul cler, care încă mult timp nu putú deveni „cult“ și „dextru“ *se pótă forma una falangă puternică în contra ori și ce atacuri, provenite de ori și unde* — și anume până la 1848. La 1848 s'a eliberat însă una biserică ca și alta și de atunci progreséză și una și alta, cum pot — nedeosebindu-se cea cu sprigi-

nul clerului latin „cult“ și „dextru“ de cea încătușată de „conservatismul vitreg bizantin“. — Progreséză ȳicem și una și alta — și decă nu progreséză mai mult nu avem se căutăm cauza prin sofisterii silite și nedemne nicăiri airea, decăt numai și numai **în risipirea forțelor năstre în urma desbinărei ierarchice dintre noi.**

Causa și isvorul biet pușinelor năstre progrese pe terenul literar, de instrucțiune și de artă bisericescă, precum și pe terenul național politic . . . nu avem se le căutăm în ajutor, sau influințe streine, căci „**cine se rađimă pe strein, acela are se piară**“, ci-în conglăsuire cu toți bărbații nostri mari, în propriiele năstre puteri conduse de spiritul timpului, — după regenerarea năstră din 48; precum decădința năstră din trecut, nu mai bună, ci **mai rea după unație, decăt înainte de unație**, avem a le căuta în vitregitățile timpului și în slăbiciunile năstre.

Nu vina bisericei străbuone, ci vina înfricoșatelor legi regnicolare este, că biserica română decăduse, căci scris era în lege: „*Cine nu prinde și nu jobăgesce pe Românii munteni (moți, mocani) ș. a. se pedepșesce cu 200 fl. și . . . „Debrece Românii cutéză a cere dela nemeși, ca se nu lucreze în serbătorile romănesci; — s'a hotărît, că ei nu au de a'i prescrie nimic **națiunei magiare etc. . .***

Approb. Art. I. titl. 9.

Este dér evident, că autorul istoriei năstre greșesce mult când dă în mâinile tineretului nostru o carte, care pe contul adevărului — preamărind una biserică, hulesce pe cea a fratelui seu, — lărgind est chip prăpastia, ce ne desparte și făcând imposibilă înfundarea ei și creșterea dragostei frățești.

Și: — **Noi atăta și nu mai mult, am voit se fie demonstrat.**

7. Documente istorice despre starea politică și ieratică a Românilor din Transilvania: Viena 1850 — anonim.

Mai ales pentru restabilirea adevărului istoric atacat precum vedurăm în capitolul precedent, cu atâta vehemență, precâtă nescusabilă ușurătate; ne vedem siliți a lăsa se urmeze aici unele pasage din opul citat.

În fața afirmațiunei, că arhieriei și clerul român până la unire și din cauza legăturii lor cu biserica orientală remaseră incuți și necapaci de apărare, încât „trebuia se-și plece capul naintea batjocurilor și nedreptățirilor celor mai mari pe timpul principilor calvini“, ér cu unația deodată aceste stări de lucruri prin influința clerului nou „cult“ și „dextru“ indată s'ar fi schimbat . . . cetim în opul citat următoarele:

„După mórtea metropolitului Genadiu se alese metropolit Ilie Forest. Acesta, ca un apărătoriu zelos al religiunei sale, lăpădă din biserică cărțile tipărite de Calvini pe sama Românilor, pline de învățaturi contrarie credinței ortodoxe — și in parte catechismul cel reformat, tipărit pe timpul predecesorelui seu — și se strădui în tot modul, ca se opréscă pe Români dela trecerea la calvinism. Acésta lucrare infuriă pe Calvini și ei porniră intrigi asupra Metropolitului, traseră pe o sumă de preoți în partea lor, inventară și alte pîri asupra lui, strênseră în anul 1643 un sinod general în Alba-Iulia, unde depuseră pe Ilie Forest din metropolie, ba îl lipsiră și de preoție și-l dederă pe mâ-nile magistratului civil, ca sé-l pedepséscă“ pag. 111.

„Sava II. fu unul dintre metropoliții cei rari, care merită a fi numerat între sânti. El nu cruța nici un mijloc, de a ridica biserica românéscă și de a ușora starea preoților. Prin neobositele sale stăruințe dobândi dela noul principe Acațiu Bârsan un privilegiu (1659), prin care preoții români se scutesc de tóte dările. Déră din cauza zelului seu celui religios 'și făcu mari inimici pe Calvini“ pag. 130.

Am dori se ni se spună, cu cari dintre episcopii uniți următori nu sufer o paralelă dréptă acesti doi mari arhieriei români, decă și nu în privința „*dexterității*“, totuși în privința vredniciei, a culturai, a naționalismului și a zelului lor apostolesc? Și am mai dori se ni se spună: Nu cumva arhieriei de-mai târziu povățuiți de clerul latin s'au arătat mai tari în credința și românitătea lor, decăt acesti doi martiri?!

Noi am văđut și ăilnic vedem din contră, că influința și preastrênsa legătură cu clerul latin „*cult și dextru*“ duce la participarea preoților noștrii „*deastênga*“ preoților romano-catolici, când se serbăză „*úrnap*“; la participarea preoților noștrii în congrese catolice; la duplicități lansênde între nêmul teu și nêmul strein; tot fapte ce sunt departe de „*a constitui o falangă puternică pentru apărarea nêmului nostru contra ori-cine și ori unde!*“

Caute dér ori cine aici causa decădinței nóstre din trecut și mai ales din present și nu se forțeze a o afla altundeva, căci altcum asemânane-vom ungurului, ce bolea de reumatism la piciorul drept, alături cu un svab chinuit de acelaș morb. Venind acum medicul frotă piciorul bolnav al svabului, ér acesta țipá de durere ca din gura șerpelui. La rêndul ungurului, medicul frotă cu tãrie, dar el pipá și rídeá, habar neavênd de dureri. După depãrtarea medicului, svabul de tot uitit întrébă pe ungur: „Minune, cum póte dta se pipá și se ríde între asemeni mari dureri?“ „N'o, svab prost, respunse ungurul, „io nu-i dat la doftorú picior drept, ci picior stêng se frécă!“

Noi nu ne vom putea vindecá pe calea minciunei. Și altcum noi avem multă consciința națională, dar puțin curaj. Nici un popor nu suferă batjocurile, ce ni se fac nóue, ér: *Un popor, ce nu combate, nu merită libertate.*

2. În fața afirmațiunei susținute în vânt tot spre preamărirea unației, că clerul român până la unație era incult, imediat după unație a devenit „cult“ și „dextru“ lăsăm se urmeze din citatul op așa:

„Pe timpurile aceste se vedea a fi fost mulți Români cu adâncă învățatură în Transilvania, deoarece au tradus psaltirea chiar din originalul evreesc, care s'a tipărit în anul 1651 în tipografia românească cea fondată de Racoți“ pag. 125 . . . și rugăm pe cetitori ași aduce aminte de acel fapt istoric, că clerul român în general nici odată n'a fost mai decăduț, ca tocmai în secolul al 18-lea în secolul, ce a urmat imediat după unație, că din cauza acésta bietul cler nu avu de unde ași alege nici următoriu „marelui Atanasie“, ci fû silit a alege pe iesuitul Frantz Szunyog, apoi pe bomacul Venczeslav Frantz — (1713), că episcopul unit Bob denunță pe Petru Maior și făcù, ca se se confisce „istoria sa bisericească“, carea zăcù apoi sub sigil gubernial în mănăstirea Franeiscanilor din Clujii până la anul 1850, (Hints: Geschichte des Bisthums pag. 11), că „căzâniile obscure“ și „psaltirile“ vechi românesci, dimpreună cu preoții de vechiul soi, cu „schilălăiturile“ cantorilor și cu „schimonositurile“ zugravorilor a esistat în bisericile românesci până bine de curênd și nu li-a ajutat nimic „instrucțiunea poporului (?!) care în biserica creștină (?!) a format totdeauna (?!) una parte esențială a cultului divin“, nici „pictorii și musicanții bisericeii din apus, cari încă de mult s'a fost înălțat până la cel mai înalt grad al idealului artei lor; că preste tot târđiu ne-am desceptat, dér nu mai târđiu noi, ca alții și nu mai târđiu uniții, ca neuniții; — ne-am desceptat și noi ca tótă lumea în secolul luminilor, ci nu din meritul bisericeii latine, nici din vina bisericeii resăritene, ci din propriile nóstre puteri; — ni-am desceptat și ni-am desvoltat, đic unii mai curund, alții mai

târziu, unii mai iute, alții mai încet, dăr conform împrejurărilor mai mult, ori mai puțin favoritoare, — și nici decum nu am fost deceptați și desvoldați de clerul „cult“ și „dextru“ latin, dincontră de acesta am fost și suntem împiedecați în desvoltarea noastră **națională** și cred, că numai **de o atare desvoltare** pôte fi vorba între Români!

Au stă clerul unit transilvănean mai bine, decât spre esemplu clerul resăritén bucovinén?! Au pe acesta l'a desvoltat clerul „cult“ și „dextru“ latin; — au și el „*a vedut lumină mare*“ când cu unația?

Nu! El s'a desvoltat, când a vedut miliónele, universitatea, regim mai tolerant și altele . . . și s'a desvoltat anume în timp relativ mult mai scurt, decât clerul român unit, simplamente, pentrucă mijlócele i-au fost deodată mai abundante și impregiurările mai favoritoare, căci propria hărnicie altcum este egală la Români ici și colo și cât negru sub unghie nu se deosebesce în hărnicie biserică unită de cea neunită.

In sfârșit:

3. Referitor la „*psaltirile și căzăriile obscure*“, tipărite românesce pe timpul principilor calvini, toți istoricii și literații români sunt de acord, că ori-care ar fi fost intențiunile Calvinilor, nouă însă ne-a făcut cele mai bune serviții tipărirea lor, căci prin acésta s'a scos din bisericile nóstre limba slavónă, s'a predicat în românesce cuvântul lui Dumneșeu, s'a format unul dintre primele și principalele isvóre de limbă românescă, s'a dat impuls puternic desvoltărei limbei nóstre, s'a început, a se face literatură Românescă în Transilvania.

Cu alte cuvinte: Dcă intențiunile reformaților au fost rele; — s'a ajuns la rezultatul invers, întocmai precum asupra puternicilor de astăzi — oșelind în luptă puterile nóstre de resistință — au avut și au un resul-

tat invers, căci ne dau o creștere politică sănătoasă, de care noi între împrejurări adormitoare nu am fi capaci.

„*Veți cum se nevoia Calvinii se amăgescă pe Români dela credința cea adevărată! Ci prin acesta numai atâta au făcut de Români au lăpădat limba cea slovenescă și s'au întors la limba cea părintescă; barem de s'ar fi întors, sau de s'ar întorce și la literile cele parintesci*“
— dice Șincai, *chronica* an. 1652.

Er în documentele istorice, de cari ne ocupăm, cetim așa:

„*Vedem stăruința principilor pentru tipărirea cărților românesce și pentru întemierea școlilor. Scopul e tot ca se aducă pe Români la calvinism, dără produce alte fructe frumoase* . . . pag. 128.

„*Pentru punctul I-ii din diploma lui Racoți, (— Dumineca și în serbători . . . se se predice cuvântul lui Dumnezeu în limba națională —) „are se-i mulțumescă totă româניה și bine ar fi fost decă acest comand, s'ar fi dat încăi cu șese sute de ani înainte*“ . . .

„*Punctul al II-lea*“ (— în fie-care an se va ținea sinod general —) „*face temeiul bisericeii gr. orientale și e de mirat, cum un principe, care vrea se derapene, 'l întăresce și stăruiesce pentru susținerea lui. In respectul acesta episcopii următori — din spiritul de a domni absolut preste biserica și clerul lor, au stricat mai mult, decăt au putut se strice un despot de altă lege*“ . . .

„*Episcopul român se-și primescă venitele sale legitime*“,
— dice Racoți al II-lea in decretul seu d. dto 28 Decembre 1656, „*ca se aibă de unde se acopere cheltuelile pentru tipărirea cărților în limba națională și pentru ținerea școlilor*“ . . . pag. 128.

„In anul 1675 sinodul bisericeii române din Transilvania opresce, a se mai ținea ofițiile bisericesci în limba slavonă și comândă cea românească . . . pag. 129.

Din aceste ori-cine p^ote vedeá, cum a stat lucrul și că cu câtă dreptate p^ote cineva ponegrí biserică, cler și națiune, pentru ca s^e se premărescă **un act silit**, drept o „*lumină mare*“, ce ar fi v^eđut poporul român. — Cu frase — da, cu istoria în mână — nu! Se lăp^ed^em d^er frasele și se ne îmbrăcăm în lumina adev^eru^lui, ca se ne vindecăm! —

8. N. Popea: Vechia metropolie ort. rom. a Transilvaniei suprimerea și restaurarea ei, Sibiu 1870.

„In zilele acestui metropolit*) se făcură cele dintâiu încercări pentru de a trage pe Români la unire cu biserica apusenă. Starea cea miseră și démnă de compătimire la carea ajunseră Românii și biserica lor în urma persecuțiunilor celor grele și neomenóse ale principilor calvinesci, se póte cunósce cât de bine din cele espuse pre scurt până aici, și cu deosebire din maltratările cele rușinătóre ale metropoliților lor; căci dacă pe capii bisericesci îi torturau astfelu, apoi ne putem închipui, cum se vor fi purtat ei, calvinii, cu cealaltă preoțime și cu poporul întreg.

Până la Apași II, cât ținù domni'a principiilor calvinesci se siliră acestia din tóte poterile a trage pe Români la calvinismù, într'acolo ațêntiau tóte nesuințiile lor; érá după devenirea Transilvaniei sub casa habsburgică, începură apoi catolicii a duce rol'a celor dintâiu și a trage pe Români la biserica apusenă, făcându-li-se promisiunile cele mai mari din partea arhiepiscopului romano-catolicu din Strigoniu Leopoldu de Colónici și a parochului rom. catolicu din Belgradu Pavel Bárány, agentului arhiepiscopului numitu, precum: ușurarea preoțimei de greutatea iobăgesci, scăparea de batjocurile, căroră erau espuși și preste tot îmbunătățirea stării materiale, propunându-li-se aceste puncte: 1. recunósccrea papei de cap al bisericei; 2. recunósccrea s. cuminecături cu pâne nedospită seu asima; 3. recunósccrea purcederei Duchului sânt dela Tatálu și dela Fiiul; 4. recunósccrea focului curățitoriu, adecă a purgatoriului.

Teofil, cum se vede, cu mult mai mic de spirit și de caracteru, decât se fi putut resiste după esemplulu antecesoriilor sei ispitelor și curselor, ce 'i-le facură inimicii bisericei sale, bucurându-se póte de îmbucăturile, ce i-se părea a se cuprinde în promisiunile rom. catolicilor, cadîu prêda acelor ispite, invoidu-se mai pre urmă și decidându-se a trece la unire cu biserica Romei, ceea ce produse o mare turburare în clerul și poporul român. Deci în urm'a acestoru tulburări se *dice*, că elu ar fi ținut un sinod în luna lui Februaru 1697 în Alba-Iulia, unde în ședința I.

*) Teofil III. (Toma Sereni din Teiușu) 1692—1697.

ar fi debătut pre largu persecuțiunile, ce le suferi biseric'a pe timpul principilor calvinesci, fiind batjocurită și vătămăță chiar în dogmele sale, deóre-ce din mandatul acelor'a se tipăriră mai multe cărți românesci, cu schimonosirea învățături primitive a bisericeii ortodocse; — érá în ședința a II-a ar fi propusă metropolitulă părăsirea religiunii strămosiesci și unirea cu biserica apusenă și s'ar fi decisă, a primi unirea pre lêngă următórea dechiarățiune :

Urméză cunoscutele 4 puncte dogmatice, apoi condițiunile, sub cari se unesc și anume, că dreptul canonic (pravila) se remână cel vechiu resăritén, că persónele bisericesci române unite sê se bucure de aceleași drepturi, ca și cele de ritul latin, că sê se îngrijască (cine? — țera, statul, biserica rom. catolică?!) de subsistința cuvenită a metropolitului bisericeii române, — în sfârșit cunoscutul manifest din 21 Martiu 1697, întocmai precum este publicat în „Magazinul istoric“ de Laurian. — Despre acest manifest Popea đice, că „representățiunea *ar fi fost* următórea“ : etc. apoi continuă așa :

„Acesta a fost inceputul unirei în Transilvania, carea in locu se mai fi impușinat, inmulți încă și mai tare nevoile bieților Români. Turburările bisericeii și națiunei romane de mai nainte, atât din lăuntru cât și din afară, luară în urma sinodului acestuia dimensiuni totu mai mari; un'a căci dintre Români prea pucini se puteau imprietini cu planul lui Teofil de a-și părăsi religiunea cea strămoșiască, — érá a doua, căci reformații încă lucrau din respuțeri până și la împerațiă, ca se împedece rezultatul acelu sinod. Sub astfelu de împregiurări bolnăvindu-se Teofil murí în luna lui Iuliu 1697, lăsându după sine biseric'a și națiunea în cea mai tristă pusețiune.

Urmă Atanasiu I. (nemesiu din Ciugudu, lângă Bělgradu), alesu și sântit în 22 Ianuaru 1698, după condic'a de chirotonire din Bucuresci.

Sub acestă metropolită unirea unei părți a Românilor cu biseric'a apusenă, încercată mai nainte de predecessorele seu Teofil și prin aceasta, desbinarea între Români, se aduse la îndeplinire.“

„*Apostasia metropolitului Atanasiu.*“ „Impregiurările cele grele, sub care se află biseric'a ortodoxă română din Transilvania, precum și clatinarea în credinția și aplecarea la apostasia a metropolitului Teofil se sciau prea bine și la esarchatul patriarhalu din Bucuresci; pentru acea află acesta de bine a întări în credinția și în chemarea sa arhierescă pre noul metropolit Atanasiu, pre lângă jurământul cel arhierescă prescrișă, și prin o învețătură deosebită, cu scopă, de a se abate astfelu ori-ce neodichnă și turburare, dela biseric'a Romanilor, din Ardél, care învețătură încă se pôte privi mai de ună ală doilea juramentă arhierescă depusă în condic'a chirotonielor arhieresci din Bucuresci.

„Astfelu intrarmată și provediută cu daruri frumose, cu haine, scule și cărți bisericesci, daruite de Constantin Brancoveană, la anul 1698, după chirotonire, se întorse Atanasiu în Transilvania și ocupându scaunulă metropolitană începă a guvernă biseric'a pôte fără cuget, cum dică unii, de a continuă fapta predecesorelui seu. Dără durere, nu trecă multu și începă și el a se clatină în credinția și a cugetă la modul, cum aru puté mai lesne esecută planul antecesorelui seu Teofil, pentru de a trece la unire cu biserica Romei.

Intr'aceea turburările, cum se mai amintă, erau fôrte mari, care le produsera în biserică, națiune și preste tot în Transilvania pașii cei nesocotiți și încercările lui Teofilă, de a trece la unire cu biseric'a apusenă; érá împêratulă Leopoldă temându-se, ca acelea se nu producă vre-o mișcare violentă în tiera cea neasiediată încă îndreptă în 14 Aprile 1698 ună decretă cătră guvernul țerii în următorul intielesă:

„Care dintre preoții romani de ritalu grecescu, marturisindu-se va dechiară, ca va pazi ritalu grecescu după norma celor uniți cu catolicii, și va recunósce pre pontificele roman, acel'a se va bucură de privilegiele preoților catolici; éra care va socoti, ca nu pôte face numita mărturisire, séu se va uní cu vre-una din celelalte religiuni primite, séu va remaneă în statul religiunei sale, în care este acum; se va bucură de privilegiile religiunei aceleia pentru carea se va dechiară, séu se va socoti în statul și dreptul religiunei, în care se află acum.“

Urméză manifestul primatelu Colonici din 2 Iuniu 1698 cătră guvernul țerei și cătră preoții români, plin

de promisiuni pentru Români, ce se vor uni — și cela al împăratului Leopold I. din 16 Februarie 1699 de aceeași asigurări și promisiuni plin, dăr și mai sever poruncind autorităților și persoanelor de ori-ce categorie, a nu împedea nici într'un mod, ei dincontra a ușora unirea Românilor. Caracteristic este în acest manifest următorul pasagiu de un cuprins cu totul fanatic, prin carele neuniții se pun la discrețiunea uniților, respective a oricăror ampliați și ofițeri: „*Și acesta comandăm tuturor credincioșilor noștri, prelaților, magnaților, nobililor, judeților, și justițiarilor forului bisericesc și civil, și tuturor ordinilor din predeșele regate și din Transilvania, celor de acum și celor viitori, mai ales generalilor, locțiitorilor și celor-lalți ofițieri, din ori ce locuri, ca dacă mai des numiții uniți de ritul grecesc se vor plânge la voi, că s'au supărat în predechiarata lor libertate, și vor cere ajutoriul vostru, se le stați într'ajutoriu și se-i apărați și se-i protegeți în contra ori căror călcători ai acestui privilegiu.*“

După aceste Popea continuă:

„Durerose și amare zile vor fi fost pentru Români acelea, cari potură seduce pe înșiși capii bisericesci de a redica pumnalul asupra bisericei lor proprie, asupra acelei biserice, carea sub decursul atătoru vécuri în mijlolul atător furtuni viforose și sciù păstra nevătămată esistența sa: Asié, doi capi ai ei, cari după deregătoră și pozițiunea lor și după esemplul celu laudaveru alu predecesoriloru loru, erau cei dintăiu chemați a fi custodii santieniei și întregitatei bisericei lor celei amenintiate! Ce se întemplă cu metropolitulu Sav'a? Mai bucurosă suferi martiriul, decât se înfiga elu însuși cutitul în inima miresei sale.

Laudă și mărire clerului, carele nu se lăsă a se amagi pentru unu blidū de linte: laudă, și mărire poporului, carele și atunci ca totdeun'a, sciù opune barbatia și constantia română curselor celor viclene ale inamicilor bisericei și ai natiūnei române.“

„Dără, că Atanasiu nu aveă partizani multi și că unirea nu puteă prinde radecină, aflandū mare resistența în clerul și po-

porul-român, ne putem convinge și de aci, că el, metropolitul Atanasiu, pre lîngă tóte încercările făcute pentru de a-și părăsi religiunea străbună, încă nu întrerupse relațiunile cu esarchatul din Bucuresci până acum. Acésta o cunoscem din impregiurarea că principele țerei românesce Ioanu Constantin Basaraba tocma pe timpul acesta trâmise lui Atanasiu mai multe odóre archieresci în dar, ba în 15 Iuniu 1700 același principe darui metropoliei nóstre din Ardél moșia Merisienilor din judetiul Arghesului.

„Nepricepëndu Atanasiu valórea acnstui dar, apoi inimicii cei aprigi ai bisericeii ortodoxe o pricepură destul de bine; pentru aceea, ca nesuintiele lor cele mari și indelungate se nu se prefacă în apă, ei se opintiră din nou cu puteri indoite, pentru de a aduce pe Atanasiu celu scurt vedietoriu la apostasia, ceea-ce le și succese; căci *se dice*, că Atanasiu ar fi conchiamatú sinodú generalú de toți protopopii, preoții, nobilii și betranii orasielor și satelor, din tótá Transilvania și părțile Ungariei impreunate cu dînsa la monastirea s. Treimi din Belgradú, în 4 Septemvre 1700.“

„Sinodul acesta, după cum se arétá mai departe in „Magazinul istoric“, lu-arú fi deschisú metropolitulú Atanasiu cu o cuvântare despre folósele cele mari ale unirei cu biserica apuséná. Cea mai mare parte a clerului s'ar fi aretatu aplecatá la unire. Dintre mireni boiarii din districtul Fagarasiului s'ar fi induplecat fără greutate la unire, dará nu și locuitorii comitatului Hunedórei, ai Scaunului Sibiului și ai districtului Brasiovului. Cu tóte aceste după mai multe argumente produse din partea celorlalti s'aru fi induplecatú si ei. In siedița din 5 Sept. s'aru fi decisú, ca afará de cele patru puncte se nu se mai priméscá nemica; ritual și disciplina se remáná cum au fost până acum.

Mai departe s'aru fi decisú, se se subscrie metropolitulú, fiecare protopop înaintea juratului seu, a doi comisari preoți și a trei deputați betrani din fie-care satú in numele districtului intreg. Actul s'aru fi formulat cu aceste cuvinte:

Urmézá manifestul de d-ta Alba-Iulia, 5 Septembre 1700, cunoscut din „magazinul istoric“ al lui Laurian și Bălcescu; — apoi călătoria metropolitului Atanasiu la Viena, decorarea lui cu lanț, cruce și un portret și decretul împératului Leopold I datat din Viena, 19 Martiu 1701; prin carele se întăresce episcop — (nu archi-

episcop și metropolit?!) și se subordinează pontificelui roman și arhiepiscopului din Strigoniu ; deci Popea continuă, descriind foarte pe larg și cu o perfectă imparțialitate :

„Unirea și consecințele ei“. „Fiind-că ne fú vorba tocm'a despre actul unirei, carele are o însemnătate așa de mare pentru Romani ; si fiind că în privinția aceasta opiniunea publică română încă nici până astăzi nu se vede a se fi chiarificatú de ajunsú, din cauză póte, căci până acum, cu pucină escepțiune, mai numai dintr'o parte, unilateralú, se scriseră câte s'aú scrisú asupra acestui obiectú ; aru fi dóră la locul seu, a ne opri pucinú aci și e vorbi și noi câteva cuvinte într'o cestiune, ce ne atinge asia de aprópe și a căreia chiarificațiune o pretinde imperiosú adeverculú istoricú bisericescú și nationalú.“

„Doue impregiurări sunt asupra cărora trebuie se ne îndreptam atentiunea, vorbind, despre acest obiect și adecă :

A) Oare adeverat se fie, ca cu metropolitulú Atanasiu toți Români din Transilvania s'ar fi unitú împreună ? și :

B) Oare adevérat se fie, ca unirea ar fi trasú mari folóse după sine, pentru natiunea romană ?

A) Din cele ce se amentiră mai sus, cu deosebire din „Magazinul istoric“ vedíurămú, că acolo se afirma și afirmațiunea acésta se repete de nenumérate ori, ba ea se profeséza chiar cu taria din partea cealaltă ; ca sinodul respectiv, la care se se fi subscris mai pre urmă actul unirei cu biseric'a apusenă ar fi fost celú mai mare sinod al Romanilor din Transilvania, — că actul acesta al unirei l'ar fi subscris 54 protopopi și 1563 preoți, — că ar mai fi fost chiamati la acel sinod, afară de protopopi și preoți, încă câte trei deputați mireni din fiecare sat, — că după cum spunú istoricii într'aceea di s'ar fi unitú 200,000 familii (?!) — că prin urmare, — ceea-ce e lucrul principalú, — prin actulú acela de unire întrégă natiunea romana din Transilvania aru fi imbratisiatú unirea cu biseric'a apuséna séu papista și că în fine acésta unire s'ar fi sevirsit si indeplinit „in tótă forma“.

„Nu se scie, pe ce-si va fi basat „Magazinulú istoricú“ asertiunile sale, căci isvórele, din cari se scóseră acelea, nu ni se spun si istoricii, cari aru fi dicundu, că într'aceea di s'a fi unit 200,000 de familii, încă nu ni se arétă. Alti scriitori mai vechi și alte do-

cumente demne de credința, ne infatșiadiă lucrulu cu totulu altmintrea, încătă pe basa acestora se pôte afirma, ca necum natiunea intrégă, dară nici măcar de jumătate, — ei numai o parte mică și neinsemnata a ei, și adecă numai metropolitulu Atanasiu cu unii din protopopi, preoți și mireni nobili îmbrătșiariă unirea.

„Asia mai întâiu însuși G. Sincai, scriind la anul acesta despre actul unirei, nu consimte cu „Magazinul istoric“, ba încă aduce inainte fapte care restörnă de tot asertiunile „Magazinului“; căci iată ce scrie el:

„Tocm'a pe acea di, cand s'a dată diplomatulu aci mai alesu adusă (ală lui Leopold din 12 Decembre 1700) s'a adunat soborul romanescă la Belgradă, bag'semă din insciintiarea jesuitor, ca altmintrea n'a putut se fie, și a dată scrisorea acesta:“ (urmédia actul unirei amentit mai sus.)

„Pe hârtia, ce se tiene in archivulu episcopiei Fagarasiului, de pre care s'a luat acesta scrisore, nu sunt subscriși metropolitulu Atanasiu și protopopii cu preotii de sub densii, ci dintr'un protocol de sub acelasiu Atanasiu se vede, ca pe timpul acela acestia au fost protopopi preste atatia preoti, cati se insemna dupa densii, adecă: protopopu Daniilu dela Ili'a, carele avea sub sine preoti 20; Toader dela Crisiu cu 20; Gavriil dela Bistra cu 15 etc. etc. Și asia preste tot erau protopopi 55, preoti 1582, cari ar fi trebuit se se subscrie cu metropolitulu Atanasiu și se fie to clerul. *Ce știu că n'au fostă, ci numai capeteniile s'au subscrișă.*“

„Din aceste se vede dară, că actul unirei nici chiar clerul intreg, ci numai capeteniile, cum dice Sincai, lu subscriseră, érá din poporū nimeni“.

„Mai incolo dintre streini Nicolau Bethlen, scriindu despre instalarea lui Atanasiu si spuind că acest Atanasiu a chiamatu la Belgradă o multime de preoti romanesci sub pedépsa de 50 fl. dice:“

„Multi mergeau plangendă, și unii dintre densii diceau: „acum seceră orzulă, dar după orzū vorū seceră și graul“ Și iarăși: „Candū s'a facută instalatiunea episcopului Atanasiu, unii dintre Greci (Romanii negutiatori séu orasieni pe atunci se numiau și Greci) adeveratū *au protestat in contra unirei*, dar bietii Romani de rënd și preotii n'au cutezatū, ci după vre'o câteva luni au inceputū a pofți, ca in biseric'a cea mai mică din Belgrad se le slujescă preoti neuniti după obiceiul cel mai de multū ș. a.

ei sciu ce au poftit, dar episcopul cu iesuitul pedagogul sau nemic'a n'au plinitu, ba nici mortii acelora nu i-au ingropatu, pentru care lucru aceia s'au superatu, s'au vorbitu la olaltu, s'au jurat si pre un Nagyszegyi Gabor (daru nu cel din Clusiu), care era nobilu seracu, altmintrea omu invetiatu si din papistasiu se facuse Romanu, l'au pusu curatoru, ca se le umble de trebă la guvernul, la tiera si la macar-cine, ca ei, afara de obiceiurile cele mai de demultu, nu poftescu alt'a. Multu ar fi se scriu tota istoria ast'a drept aceea trecu la cele mai de lipsa. . . .“

„Tot același scriitoriu istorisece mai departe, cum Nagyszegyi Gabor in calitatea sa de curatoru alu Romaniloru, impreuna cu alti Romani de frunte, mai toti nobili, umblara pe la guvernul tierei, asternura protestulu, daru in urma atat elu, cat si ceilalti sofi ai lui se tremisera la Sibiu, unde se arestaru.“

„Totu același spune in fine, ca eclesia romaneasca (se intielegu Romanii, cari nu voira a se uni) 'si facu sia'si unu sigilu prin unu ore-care argintariu si nobil din Belgrad, anume Andreiu Comaromi, si ca argintariulu acest'a inca a siediu in arest, pentru acelu sigilu ș. a. ș. a.“

„Dara si Nicolae Cserei inca scrie urmatoarele in privintia acestui obiectu:“

„Era Romanii din tiara Barsei nu vrura se fie sub episcopulu celu romanescu, nici se se unesca cu papistasi, mare patronu avendu pre Voda din tiara romaneasca a caruia voia Imperatul inca nu vrea se o calce. Drept acea a trimisu soli la Constantinopolea, de au vestitu, ca ei vreau se remana cum au fost mai nainte in religiunea grecesca, si nu vreau mai multu se asculte de episcopulu, carele acum s'a papistasi. Despre care si protestu au dat protonotariulu Ioan Siarosi dupa legile tierii si au luat deladinsulu protestulu sub sigilul imperatescu; daru si Ioan Siarosi, despre care le voiu vorbi aiurilea, a plaitu pentru aceea ca si Nagyszeghi Gaboru, carele era Romanu, si mai nainte fusese secretariu la episcopulu celu romanescu s'au prinsu, pentru-ca elu scrisese protestulu, si calvinulu Andreiu Comaromi argintariulu din Belgrad, pentru ca a facutu sigilulu Barsenilor s'a luat si s'a dus in Sibiu, unde multu tempu au robit saracii nevinovati. Si acestea inca tot Stefan Apor le-a pricinuit.“ . . .

„Protestulu Brasiovenilor din 27 Iuniu 1701, asternutu in contra lui Atanasiu si a unirei amintitu mai sus este acesta ce urmédia aici:

„Noi Leopold din gratia lui Dumnezeu alesu împărat al Romanilor etc. Facem cunoscut prin aceasta că onorații Popa Vasiliu, Pop'a Cârstea, și Popa Florea, Stoica Postavariu și Georgiu Vatafu, curatorii confesiunii grecesci a Romanilor, aflători și locuitori în suburbiul cetății Brasiiovului, numită Bolgarsechiu; Pop'a Stanu din opidul Fagarasiu, Popa Petru și Popa Duvlea din Zerneschi și Popa Ioană din Tohani, și Popa Stoica din Reșnov, preoții din opidele districtului Fagarasiului, și din posesiunile aflătoare în districtul Bârsei; precum și Stefanu Safranios, Sav'a Peliciani, Luca Sultanu Turneanulu, negutatori greci ai companiei grecesci din Brasiiov și Ladislau Fagarasiu din amentitul district al Fagarasiului, ivinduse în persoana naintea noastră, ne descoperira în forma unui protestu serbatorescu, în numele lor și al tuturor celorlalti de confesiunea grecescă, atât preoții cât și mirenii, tienatori de preatinsele suburbii, opide, posesiuni și companii; ca vedind și cunoscund ei împreună cu poporul întregu gratia din diploma noastră regală, prin carea promitemu, ca maiestatea noastră nu voim a turbura, seu a impedece pre nici unul dintre suditii nostrii transilvaneni în privintia religiunii, ei din contra concedem fie-căruia a se bucura de libertatea sa în cele spirituale acesta o salutară cu cea mai mare bucuria și devotiune; ér contributiunea ordinaria ce este a se plăti, o vor plăti după puterile lor, și toate greutățile publice, precum până acum, asia și în venitoriu le vor purta cuviincios. Dară puntele propuse de episcopul lor Atanasiu nici decum nu le potu primi; nici nu se vor uní cu catolicii după esemplulu aceluiasi episcopu nici odată; ei contradicundu acelor puncte și clausulelor lor, precum și uniunii bisericilor romane de confesiunea grecescă cu catolicii: vor persiste cu taria în credintia cea vechea grecescă, marturisiră până acum de bisericile orientale, și urmandu mosilor și stramosilor lor voru remanea în aceea cu constantia. Érá pre preoții cari se dechiarară a primi punctele dela amentitul episcopu Atanasiu, și cari s'arú mărturisí pre sine a fi uniti cu biserica catolică, nici nu-i voru recunoste de invetiătorii și păstorii sei, nici nu voru primi învețăturile lor. Pre lângă aceasta nici pe nobilii Stefanu Ratiu și Michailu Payi de eadem nu-i voru recunósce de curatorii legali ai bisericeii de confesiunea grecescă, de óre-ce aceia primirá deregatori'a lor de curatorii ai bisericeii grecesci fără scirea și consentiementulu lor; aducundu pre lângă acea carti de donatiune date lor dela Maiestatea noastră.

„Protestându așa dară serbătorește in contra tuturor pun-
telorū premise, au contradisū de repetite ori episcopatului numi-
tului episcopū, funcțiunei și institutiunei sêrvitorilorū și păstorilorū
confessiunei grecesci unite cu biseric'a cătolică, precum și oficiului
de curatoratū al curatorilor Stefan Ratiu și Michailū Payi primitū
dela noi. Spre a căroră putere și adeverintia cartea aceasta a
nóstră intarită cu sigilulū nostru judecial și autenticū. Datū în
cetatea nóstră regală Alba-Iuli'a in 27 Iuniu, anul D. 1701. Cetită,
corésa și estradată prin magistrul Ioan Siarosi, protonotariulū Maies-
tatii sale pentru Transilvani'a“.

„Tot cu asemenea taria a protestatū in contra unirei și epis-
copulū romanū din Maramuresiu Dositeiu, după cum ne adeverediă
Nicol. Bethlen, carele eată ce scrie despre acelu episcopu“:

„După ce am sositū in Belgrad, nu multū au trecutū și mi au
venitū carte dela generariulū, ca se chiamū pre episcopulū roma-
nescū din Maramuresiu, pentru óre-ce întrebare, nu va avea vreo
nevoia. Eu am scris in Maramuresiu episcopului se vina la mine,
dară n'am cutezatū a-i scrie tot lucrulū, temendu-me, că nu va
veni, ci de frică va fugi și mie inca 'mi va fi spre superare, drept
acea am scrisū vicespanului lui Pogáni Menhart, că de nu va vrea
se vină de bună voia, legatū încă se-lū trimită, cră de va fi cu
putintia, la cea mai de pe urmă mediolocire se nu mērgă, și epis-
copulū încă se nu prindiă de veste. Prins-au de veste, au ba, nu
sciū; destul, că au venitū la mine in Belgrad, și mergând in Sibiiu
la generariul Rabutin, s'au inturnatū și cu pace au mersū in Mara-
muresiu, pentru care multiemescu lui Ddieu“.

„Episcopului acestuia i-au fostū scrisū Nagyszeghi Gábor —
și elū din sinodulū seu așa a respunsū improtiv'a unirei cu patri-
archulū dela Roma — și din s. scriptură și din scrisorile cele vechi
aretândū și intarindū respunsulū seu, cătū eu n'am cređutū, se
pótă eși din capū de romanū din Maramuresiu, unū respunsū ca
acela; nici au cercatū nescine de aci inainte sē unească Mara-
muresiul“ . . .*)

„Nicolau Bethlen, de și reformatū, a fostū un scriitoriu renu-
mitū alū Transilvaniei, la care se provóca adese-ori G. Șincai in
cronic'a s'a; apoi marturisirea lui de mai sus stă in consonantia
cu faptele“.

*) Maramureșul este astăzi întreg gr. catolic, atât România, cât și Rutenii
maghiarisați încă sunt toți deopotrivă. *Nota autorului.*

„De altmintrea despre episcopul acest'a alu Maramuresiului scrie și S. Clainu următoarele“ :

„Pe timpul acest'a au fost la Maramuresiu in tiera ungu-réscă un episcopu romanescū anume Dositeiu, carele pre multi au preoțitū.

Eu insumi am vediutū dalterii la preoti de elū date, cu care mărturisesec a fi aceia dela dinsulū chirotoniti preoti. De unde au venitū și cum s'au asediatū in Maramuresiu, n'am aflatū, cum nici sciu, óre Maramuresiulū eparchia lui au fost? Inse din scri-sorile unoră antimise se vede, că și mai nainte au fostū episcopi romanesci in Maramuresiu“

„Facia cu protestulū acesta alū episcopului Dositeiu impreună cu sinodul seū; facia cu protestulū celū serbătoresecū, asternutū după tóte formele regimului și insusi imperatului din partea Bra-siovenilorū, Barsenilorū și Fagaresienilorū; facia cu protestulū Bel-gradenilorū, cu resistintia Hatieganilorū, Hunedorenilorū și a altora; — nu se póte pricepe cum arū mai puté stá afirmatiunea, că prin actulū de mai sus al unirei intregū clerulū și poporul romanū ar fi trecutū la unire cu biserica apusénă“.

„Déra déca ar stá asertiunea eclorū ce đicū, ca la sinodulū din 1700 s'arū fi unitū cu biseríc'a apusénă intregū clerulū și popo-rulū romanū, va se đică natiunea intrégă; — atunci nu se póte vedé, ce lipsa arū mai fi avutū Atanasiu se scrie, intorcandu-se dela Vien'a, următoarele cătră Huniedoreni“ :

„Noi, din mila lui Ddieu Atanasiu archiepiscopū și metropo-litū din scaunulū Belgradului și a tótă tiera Ardélului scl. . . Anulū Domnului 1701 Iuliu in 16. . . Fiindū sinodū mare in Belgradū de toti protopopii tierii Ardélului, dat'amū cartea nostră de credintia in mana protopopilor din comitatulū Hunedórei, cari tienū legea grecéscă și romanéscă, cum religiunea inalțatului imperat și cele patru punturi, ce le am aretatū, se nu le huléseă, ci numai pre cum amū trăitū pana acum, după obicéiulū pravilei grecesci și romanesci, asie se traiască și de aci inainte biserica Hunedórei și cu toti preotii și mirenni asie sa se togméseă cu tóte tocmelele bise-riciei, *neadaugéndū și nescadiendū*. Ér ei încă se fie ascultatori de noi, precum au ascultatū și mai nainte de episcopi, și de cine le aū fostū purtători de casciga. De aceasta facem in scire tuturor carora se cuvine a scî, și o intarimū cu subscrierile și

sigilele noastre, de care întărim lucrul cu scrisore ca se se cređia. Scrisă in Belgrad, Iuliu 18, la an. 1701“

(L. S.) *Vladica Atanasiu m. p.*

(L. S.) *P. Ladislaus Bárány m. p.*

(L. S.) *Franciscus Belusi, Societatis Jesu Presidentiae Albensis superior m. p.*

(L. S.) *Andreas Horváth, Residentiae Societatis Jesu Claudiopolitanae Prior m. p.*“ . . .

„Precumă o fostă îngăduită parintele Vladic'a, asia se fie scrisă: *Notaresiulă Vasiliu Daianulă m. p.*“

„Subscriberile acestorū trei puteri jesuiti lenga subscrierea lui Atanasiu încă ne arătă destulă de apriatū libertatea bisericesca (?), la carea ajunseră Romanii uniti prin unirea lor cu biserica papistă“.

„De arū fi adeverate mai incolo asertiunile indicate mai sus, ce lipsă arū mai fi fostă, de a se emite decretulū regescū din 13. Febr. 1702 prin care se renduescū următorele“ :

„Fiind-ca natiunea Romanilorū, Grecilorū și Rusnecilorū, care pana acumă au fostă intinata cu schisma, *au inceputū* prin insuflarea lui Dumnedieu a se întorce la unire și in sinulū s. bisericeii romane in diverse părți ale regatelorū din Ungari'a, Croati'a, Slavoni'a, precum și in Transilvani'a; pentru acea se dechiara din partea imperatiei bisericele și personele și lucrurile unitilorū de ritulū grecescū din predisele regate ale Ungariei, Croatiei, Slavoniei și din Transilvania, se se bucură chiarū de aceasi libertate bisericescă, de care se bucură in fapta bisericele, personele și lucrurile bisericesci ale credinciosiloru de ritulū latinū și nime se nu cutedie, a se opune predechiaratei libertăti bisericesci a unitilorū de ritulū grecescū, nici se cutedie a tractă pre preotii uniti ca pre iobagi seu ai constringe la clacă, la lucruri și la fapte iobagesci“

„De arū fi adeverate asertiunea amentită, apoi cum s'ar fi pututū întemplă, ca pe la an. 1750 protopopolū Nicolau Balomiri din Transilvania se duse la Petropolea si dete imperătesei Rusilor Elisabet'a unū memorialū, pentru :

„Milostiva protectiune a adeveratilorū crestini și a gintei române din Transilvania, cari credinciosi sufereau cea mai mare persecutiune, din cauza, că nu voescū se accepte uniunea cu biserica romana etc.“ . . .

„Era in relatiunea secreta a conferintiei asternută imperătesei Maria Theresia, sub Nr. aulic 297/1750, in urma intrevenirei imperatesei Rusilorū mai susū numite, ocure intre altele acestea“ :

„Causa unirei se fie înaintată din resputeri. . . . Spre acest scop se se formulează un rescript așa, încât guvernul Transilvaniei se potă răspunde la acela cu enumerarea unui mare număr de blăstemății și fără de legi, că comise toate de Români neuniti etc.“ . . .

„Cum s'ar fi putut întâmpla, ca metropolitul serbesc în petitiunea sa din 21 Febr. 1755 „ad utrasque Majestates c. r. imperatorem et reginam“ — se ruga, pentru-că se i se recunoscă jurisdicțiunea spirituală asupra bisericii ortod. române din Transilvania? — cum s'ar fi putut întâmpla ca la regularea parohiilor din eparchia gr. res. a Ardealului la a. 1806 abia o a treia parte din totalitatea Românilor erau uniți, iară ceilalți toți ortodocși? Cum s'ar fi putut întâmpla în fine, că pre lângă toate persecuțiunile cumplite asupra bisericii ortodoxe dela unire încoci, — pre lângă toate ca sub repositul episcopului Vasile Mog'a, carele se restrinsese de tot prin instrucțiunea ce o primi dela regimul la denumirea-i de episcop, trecu o parte însemnată a Românilor ortodocși la unire; — așa dară pre lângă toate favorizerile și prerogativele despre o parte, și persecuțiunile și asupririle despre alta, totuși partea cea mai numeroasă și mai valoroasă a națiunii și astăzi o facu cei ortodocși?“

„E deplin constatată, trăesc încă oameni, cari ne știu spune, că puterea armată, militia împărătească cu tunuri, așa dară brăciu militar, se scoase nu asupra uneia numai, ci asupra mai multor comune ortodoxe și îndreptându-se tunurile asupra bisericilor și monăstirilor, se luau acestea cu puterea, iară bietii Români ortodocși se sileau astfel a trece la unire, ori a-și parasi casa și masa și a pribegi în lume pastrându-și credința. Exemple despre o atare procedere, că adecă bisericile celor ortodocși se luau cu puterea, avem destule; dovăda e Săliștea, dovăda Resinarii, dovăda Ocna Sibiului, dovăda alte comune din țara Oltului s. a. s. a.“

„Inse se afirmă, că cei mai mulți Români, fiind sedusi de unii și alții, s'ar fi întors dela unire încoci la ortodocsism. Ci fostau ore acesta cu putință, pre lângă măsurile cele aspre luate îndată la unire și după acesta din partea regimului față cu cei ortodocși mai ales rămânându aceste fără de vre un arhieru numai de capul lor 83 de ani? Pote avea locu acesta asertiune, când se știe în comun, ca până la a. 1848 era imposibilă ori-ce întorcere la Ortodocsism pre langa esamenul cel de 6 săptămâni, ce se introdusesă îndată la început și tinu până la anul

acum amintitū; precum si pre lenga alte pedeci, ce se facură celorū ortodocsi din partea regimului, favoritorii unirei? Au nu vedemū noi chiarū si astădi in véculū celū luminatū, câte greutăti se facū celorū ortodocsi in afacerile lorū religionarie preste totū, prelenga tótă egál'a indreptătire garantată prin lege? Dară ânca atunci?!“ . . .

„Din tóte aceste urmédia dară invederatū, ca numai unū numerū micū si neinsemnatū alū Romanilorū trecū la unire cu biserica apusénă la sinodulū din Belgradū din 4 Sept. 1700; éra partea cea mare a natiunei remase constantă in religiunea eredită dela mosii-strămoşii lorū, documentându prin infruntarea fatalitatilorū, ce urmara asupra-le din aceasta causă, barbatia şi constantia cea vechia romana şi sustienendū astfeliu onórea natională preste totū la culmea ei“ . . .

„B) Multi suntū încă si astădi, cari atât cu cuvéntulū, cât şi in scrisū glorifică unirea lui Atanasiu cu biserica papistă la tóta ocasiunea şi cu totu adensulū, dicund, că prin acea starea cea miseră de mai nainte a Romanilorū nu numai s'au usiuratū, ci că au insufléfitū deplinū şi ca Romanii prin acea ar fi cascigatū folóse mari spirituali şi materiali. Ba nu lipsescū unii, cari cu glorificarile lorū in asta privintia se ducū asia de departe, încătū chiarū si venitoriulū natiunei romane 'lū conditionéză dela acelū pasū, facia cu motivele şi urmările, ce le produse, de tot retacitū si peatosu alū lui Atanasiu“.

„Căt vorū fi avendū dreptū şi unii şi altii dintre acesti'a, lumea romană inteligentă şi nepreocupata va fi judecatū dejă şi pană acum'a fară de insielatiune; pένtru acea noi nu vomū atinge aici tóte córdele cestiunei aceste'i gingasia, ci ne vomū margini numai pre lengă, a vorbi ceva şi noi in astă materia, inse si aici de totū obiectiv si pre scurtū, precăt adecă nise pare, a fi neaperatū de lipsă, spre completarea lucrului şi spre chiarificarea opiniunei publice, carea nici in privintia acésta nu se vede, a se fi limpeditū de totū, astfeliu aducundū cu sine impregiarile cele fatale, prin care ne stracuraremū, cu deosebire cei ortodocsi“.

„Urmările au doveditū şi dovedescū pana astădi, că Romanii necum să fi cascigat, dară perdură şi încă fórté multū prin unire; că nici chiar unitii nu căscigară nimicū prin unire, afară de miclele bénéfice ale persónelorū lorū bisericesci, si că prin urmare unirea încă fu un'a din nenorocirile cele mari, cari casiunară asup'ră bietilor Romani pană in timpul de facia“.

„Se scie in comună, éra documentele insirate mai sus ne convingă spre deplinate, ca metrop. Atanasiu cu o parte a clerului și poporului, parasiră religiunea parintilor lor și imbratisiara pe cea apusenă *numai din motive materiali și nu din convinctiune*. Aceasta se cunosc din tóte actele privitoare la unire, din tóte decretetele și rescriptele regesci, căci pretutindenea unirea lui Atanasiu și a celor'alalti se conditionéză dela participarea lor la beneficiile și privilegiile, de cari se bucurá biseric'a romană catolică, și persónele acesteia“

„Dară chiar și credinciosii bisericei unite încă nu négă acestă indemnă materialistică alu unirei lor cu biseric'a papistă, ba încă 'lu recunosc și ei și-lă marturisesc pe facia, provocandu-se la elă fără reserva, spre a-'si motivá și justificá unirea cu acea biserică. Barbați uniti dintre cei mai eruditi dică: că unirea nu fú alta, decât ună actă curatú politicú din partea Romanilor asupra, cari credeau, că prin acést'a nu numai vor scapá de persecutiunile cele grele, ci voru cascigá si drepturi egali cu cele-lalte natiuni și religiuni din patria. Barbați uniti din cei mai de frunte dică: că *unirea fu numai o amagire* a Romanilor parte prin Ungurii catolici, parte prin arhiepiscopul romano-catolic din Strigoniú Collonici, parte prin curtea de Vien'a. — Un publicistú romanú unitu *) făcendú alusiune intr'un articolú diuaristicú, la unele provocari, ce s'ar fi făcutú unitilorú, din partea fratilorú de preste Carpati; cá se se întórcă acasă la biserică ortodocsă, de carea se desbinară, ne mai avendú nici un motivú, de a mai persiste in desbinare, fiind astadi si biseric'a ortodocsă egalú-indreptătita s. a. si voindú, cum se vede, a justificá ulteriór'a lor perseverare in unire cu biserică apusenă, dice respicat intrebândú, ca la casú de întórcere a unitilorú la biseric'a ortodocsă, cine le-arú rebonificá lorú cele 2—3 milióne de floreni, cât adecă dicú ei, cá ar fi făcendú averea clerului unitú, primită dela statu; aretândú prin acést'a, cá cauza neintorcerei lorú la ortodocsismú arú fi acele dóue-trei milióne de floreni, asiá dară curatú materialismulú“.

„Din aceste se vede dar, că unirea lui Atanasiu și a celor'lalti impreună cu densulú nu se facú din convinctiune, ci din scopuri materiale. Nicairi nici chiar in actul de unire nu se facú provocări la partea dogmatică, ci numai la cea materială. Inse ce nu se face din convingere, ce este in contr'a consciinței: e pecat.

*) Georgiu Barițiu.

Pre lengă acést'a, mai vine de a se adauge aici, încât pentru Atanasiu, si calcarea jurământului, ce l'a depusă elă la chirotonirea sa de metropolită. *Écă dér apostasi'a lui Atanasiu cea pe-cătósă, din punct de vedere religios-morală!*"

„Apoi chiară și promisiunile materiale, ce se făcuseră lui Atanasiu din partea catolicilor pentru imbrașisarea unirei și care priviau numai clerul, nu și poporul, cum se impliniră? Ce e drept, clerul unită se bucură de unele bunetati materiale, déră poporul unită nu se deosebi intru nemică de cela'laltă poporă romană ortodocsă, asiă, ca déca d. e. vreună romană unită vreă se intre in vreo deregătoria, elă o poteă face aceasta nu ca unită, ci ca catolică; *apoi dela catolicismă, pan' la magiarismă mai eră numai o saritură*, cum ne aréta esperenti'a, încât *cei mai multi, ba mai toti oficialii romani uniti*, prin schimbarea religiunei loră cea papista, *deveniră mai pre urma adevérati magiari*. Amă puté numi cu numele pre unii renegati de acesti'a, cari se află încă in vietă, déră nu o facemă, pentru-că credemă, că nimeni nu ne va contradice“.

„Celu-ce astădi-'si schimba religiunea, lapedându-se de ea din scopuri egoistice, au mâne poimâne nu-'si va schimbă și nu se va lapedă elă din asemenea scopuri si de natiunea sa? Istori'a ne aréta destule esemple de aceste. Ba încă unii cá acestia devină mai pre urmă aprigi persecutori ai natiunei din ală careia sênă esiră. Și asiă Românii uniti, prin unirea loră cu biserica papistă, inmultiră numai numerulă papistiloră și al Maghiariloră, éra incolo remaseră numai ca a cincea rôtă la cară, cum dice Sincai, remaseră adecă éráși numai in starea cea miseră de mai nainte, ca si cei ortodocsi, pre lêngă tôte promisiunile și decretete imperatesci“.

„Déra reulă celă mai mare și nereparaveră, ce-'lă produse unirea e acel'a, *ce-'lă trage neresistiveră ori-ce desbinare după sine*, și acést'a privesce natiunea intrégă“.

„Inainte de unire natiunea romana formă unu corpă intregă natională; éra prin unire corpulă acest'a se desbină, *Romanii se impartiră in doue castre ostile*, și de aci urmară apoi tôte nenorocirile și calamitatile preste bietii Români, cate le inregistréză istori'a pe paginete sale dela acea fatală catastrofă incóci. Décă tôte nevoile, câte le intimpinară nefericitii Români până in diua de astădi, se potă ascrie in partea cea mai mare desbinariloră loră politice și despartirei loră in mai multe provincie; apoi dieu și

desbinarea aceasta bisericăscă încă nu contribuî mai pucînu la inmulțirea acelor plăgi, la implerea acelei cupe de amaritiune, mai amară decît fierea. Nu erau Romanii înainte de unire destul de amariti și necăjiți prin neomenósele persecutiuni și impilari ale principilor calvinesci și ale calvinilor și luteranilor preste totu, a mai trebuitu încă se se mai desbine și'asie se se persecute, maltradedie și sfértice și ei între sêne-le, pentru cá reul se devinã cu atãt mai greu și mai sântietoriu?! La aceste érási nu trebuescú comentare, căci din nefericire le scinú cu totii pré bine din propri'a-ne esperentia. *Au nu vedemú noi cáta impedecare ne face si astadi progresului preste totu nationalu acésta desbinare confessionalã ?!* Este de prisosú și aici a ne mai lasã la casuri speciali, caci aceste suntú despre o parte odióse, éra despre alt'a cu multu mai invederate, decãt sã nu se póta vedé". . . .

„Asia dérã, ce au cascigatú Romanii prin unire? Care sunt „folósele cele mari, spirituali și materiali“, care se le fie trasú unirea dupã sine, încãt se se póta đice, ca prin unire „starea cea miserã de mai nainte a Romanilor nu numai s'a usiuratú, ci a insufletitú deplinú“?! Din tóte cáte se espuserã pãnã aici, chiarú și din manifestatiunile celor mai renumiti barbati uniti, nu se vede alt'a decãt numai contrariul dela folósele acelea, decãt numai acea adecã, ce se đise mai sus; *cã Romanii nu cascigarã, ci perdurã prin unire.* Chiarú și folósele cele parute, care unitii le đic a fi folóse, atãt sunt de neinsemnate, încãt dispar de tot pre lengã perderile și ranele cele mari infipte natiunei prin unire“.

„Cãci, ce valóre potú avé folósele acele facia cu perderea libertatei, autonomiei și independentei bisericei lorú? Romanii înainte de unire pre lengã tóte asúpirile calvinilor 'și-aveau provinci'a lorú metropolitanã, cu metropolitulú in frunte, 'și-aveau sínódele lor bisericesci nationale, érá dupã unire le perdurã pe tóte aceste! Ce valóre, dicemu, potú avé folósele acelea parute, facia cu ur'a cea gróznica ce o produse unirea între Romani — facia cu cerțele între fii și parinti; bataile între frati și frati; afuriseniele între preoti și preoti: persecutiunile Romanilorú ortodocsi de catrá fratii lorú uniti; silintiele unitilorú cele mari proselitistice; facia cu perderea in mare mesura a nationalitatii — și facia cu slãbirea chiar și ruinarea corpului nationalú“? „*Cine aru puté spune suferintiele Romanilorú subt acele turburãri?*“ dice reposatul Barnutiú, și „*Atãt era de mari relele, ce le suferia natiunea romana in urma uniunei*“, — adauge totú același; éra proto-

populū unitū Nicóra Beianulū dice: „*Tare me temū, că nu vomū avea altū folosū din unirea aceasta, care o amū facutū; ci vomu remaneā numai cu ur'a intre frati si cu nustrarea cugetului*“. Să nu dam uitarei cuvintele acestea memorabile ale numitului protopopū!“

„Déră se dice: Ca Romanii décă nu se uniau cu beseric'a Romei, prin persecutarea tuturorū fără dubiu remâneau încă si mai inderet in cultura. — Totu respectul cătră parintii literaturii romane: S. Clain séu Micul, G. Sincai si P. Maioru; déră se nu uitamu totnodată, că productele literarie ale acestorū barbati suntū meritele lor proprie, si nu ale uniunei; sē nu uitamū mai incolo, ca activitatea, luptele si triumfulū acestorū barbati nationali cadū intr'o epoca, cand trecutulū celū barbarū se află déjà in agonia facēndū loc reinvierei libertăței popórelor; se nu uitamū, ca tot pe timpulū acela Romanii ortodocsi încă dederă barbati mari nationali, dintre cari unū facură epoca chiar in viēta nóstră natională. Unū G. Lazarū d. e. ca se tacem despre altii, au nu va strălucí elū totū cu aceeași splendóre pe orisontele natiunei romane cá si ceia-lalți trei luceferi de mai sus?“

„Sē nu uitamū in fine, că vrendū a ne dá judecata asupra culturii unui poporū, trebuie se luamū toti factorii culturii lui in consideratiune. A. Papiu Illarianu încă recunósce, ca: „*Numai o parte a Romanilorū trecu la unire cu biserica Romei*“. Se intrebamū deci; Romanii, cari nu trecură la unire cu biserica Romei, ortodocsi, cu cât stau astadi mai îndērētū in cultura, decât partea ce se uní cu acea biserica? Nu voimū a trage vreo paralela intre cultur'a unor'a si altor'a, una caci nu e loculū aici, si a dóua caci am trebui se scriemū foliante intregi asupr'a obiectului din cestiune; ci ne marginimū numai pre lengă o singura impregiurare, carea, fiindū evidenta, va ilustrá lucrulū pe deplinū“.

„Biserica romana ortodoxa din Transilvania, Banat și Ungaria, care prin desbinarea unitilor capetă fara indoială o lovitură de mórte si-si mai imultī neamicii încă cu unul, cu fi sei de mai nainte, — desi singura in contră atatorū neamici si in vertejul celū mare alū suferintielorū, avendū a lupta cu persecutarea tuturorū, totuș nu se infrânse, nu apuse, ci-'si pestră esistencia si caracterulū nevatematū si nepetatū până astădi; ba ce este încă si mai multū, vedemū, ca ea, biserica ort. romana, isbuti in fine, a se înalțiá de sine si prin sine numai, pre lengă tóte persecutiunile inemice,

érašî la splendórea ei de odiniórá — la splendórea ei cea metropolitană!“ —

„Vedemû, ca biserica acésta, strivită si impilată, cum a fostû de tóte partile, fû cea dintaiu, carea încã cu 20 de ani mai înainte 'si revindicã sinodalitatea perdutã, constitutionalismulû perdutû; fû cea d'antâiu, carea tienû atâtea sínóde bisericesci si încã mesteceate din clerû si mireni intr'un timpû, candû alte biserici neci nu visau de sínóde; fû cea dintaiû, carea se organisã sistematicû in tóte partile ei constitutive si carea posede astãdi o constitutiune pe bazele cele mai late in adevératulû întielesû evangelicû, precândû alte biserici, desi favorite, încã si astadi sunt lipsite de o adevérata sinodalitate“.

„Derã încã de arû fi remasû ea, biserica intrégã. cum a fostû dela începutû si sub decursulû atãtorû vécuri, cu cât mai lesne si mai eficace arû fi potutû resiste tuturorû persecutiunilorû si impietãrilorû streine? Atunci Romanii nu arû fi avutû a se luptã încã si ei între sine-le, ci tótã puterea lorû 'și-arû fi concentrat-o numai singur spre a respinge atacurile streine inimice.“

„Ér adecã, cum s'a mai disû, reulû celû mai mare, nereparaverû si neiertaverû, ce 'lû trase dupã sine unirea pentru natiunea întregã, unû reû, ale caruia urmari si ađi le mai sentimû si le vomû sentî farã indoialã neincetatû, **pana candû va mai stã acésta barierã între noi“.**

„Si se nu se dicã, cã astãdi nu mai cauta nimeni la deosebirea confesionalã, caci se insielã amarû. Bine arû fi, sã nu se mai caute, mai alesû, ca despre acésta se depuserã dejã doue juramente in doue adunari nationale; — inse speriinti'a ne arét'a contrariulû si celui-ce s'ar indoi, 'i-am sfãtuî se observe mai bine si se va convinge prin mii de fapte pipaite, ca dieu inca se prea cautã si astãdi la deosebirea confesionalã între Romani — si încã nu numai din partea „popilorû“ séu a „bisericanilorû“; — ci si din partea mirenilorû, si inca chiarû a „intelligentilorû“, a „iesuitilorû in fracuri“, cum se mai dice!“ — Se va convinge in fine, ca dieu *desbinarea acésta confesionalã este încã si astãdi o pedeca dintre cele mai mari, atãt pentru innaintarea afacerilorû nóstre politice nationale, cât si pentru desvoltarea si progresarea Romanilorû preste totû si in tóte directiunile“.*

„Chiar si aceia, cari se indatinarã a strigã mai multû in gur'a mare despre nationalitate, cari, asia dicënd, pórtã pe buze-le lorû natio-

nalismul, sunt in o parte consideraveră cei mai mari confessionalisti, sunt cei d'antêiu, cari in agendele loră naționali chiară ieu privință mai antâiu la confesiune si se orientéază după acésta, asia, ca ori-ce actă, fia cât de natională, ei 'lu intogmescă înainte de tôte după calapodulă loră celă confessională. Prin amploiati inalti, romani uniti, se luă in 1864 scôla confessională in Hatiegă din posesiunea celoră ortodocsi și se dede unitiloră, scotiendu-se cu puterea invețatoriulă ortodocsă din ea, cea-ce mai nainte nici chiar sub absolutismulă celă mai incarnată ultramontană ală lui Bach si Thun de catră cei străini de nationalitate nu se intemplă. Cine nu ară crede, poftéscă la archivulă consistoriului archidiecesană ortodocsă, ori întrebe pre bravii Hatiegani, cari împreună luptară in contra acestui actă de violentia, până ce abiă in anulă curinte prin ministeriulă de culte si instructiune, se restituă scôla éráși in posesiunea si proprietatea bisericei ortodocse, de sine intielegându-se, ca prin mari lupte. Tot prin ácia si tot atunci se siliă Resinarenii, cari de altmintrea au un edificiu scolariu dintre cele mai frumoșe, ca se facă scôlă unitilor de acolo pentru vreo doi trei prunci ai loră, in locă se se fi silită comunele cele multe unite fara de scôla, cá se si-le facă. Cine nu crede, întrebe pre bravii Resinarenii, cari nu se supuseră odata cu capnlă unei atari ordinatiuni draconice, si voră spune, cate nevoi avură din acésta cauza“.

„Déră si alti amploiati romani uniti, unii intr'un modă, alții intr'altulă, chiară si prin incercari proselitice esclară intru asuprirea fratiloră loră ortodocsi, pre cari deocamdata nu-i-mai numimă aici, desi aceia ară merită pusi cu numele, pentru ca se-i cunóscă si se-i judece opiniunea publică romană după faptele loră.“

„Desi cu parere de reu, dér a trebuită se le amentimă aceste, parte cá respectivii se védia, cá atari fapte 'să prea bătétóre' la ochi, si ca ele se obsérva si se inregistréza pentru presinte si venitoriu ; — parte, caci reulă, ce provine de aici, e mare si invederată, deci nu se póte ascunde, ori-căt îl vomă acoperi si neteđi ; *elă e o rană usturatiósă, o cangrénă, ce róde neîncetată la medua corpului nostru natională.*“

„Din cele espuse urmédia dară : *ca Romanii, cari trecură la unire cu biserica apusenă, nu se uniră din indemnulă loră propriu*, ci din indemnulă strainiloră reuvoitori ai natiunei romane, avéndă interesele materiale inaintea ochiloră loră, si ca

toacă pentru acea unirea e o operă streină, o plantă esotică, plantată în pământul nostru național: *ca ea fii o amagire a biților Romani, de a se lăsa, că se se întrebuințiede de instrumente orbe ale intereselor streine nemicitoare de interesele cele adevărate romane; că ea fii o desbinare a fraților, carea că ori-ce desbinare și că tot ce ne veni dela streini, produse mari rele pentru națiunea noastră, și că în fine ea, unirea, privită din ori-ce punct de vedere nu mai are astăzi nici unu sens*... .

N. Popea: Vechia Metropolie, pag. 87—140.

Concluziuni :

Protosințelul, astăzi episcopul Nicolau Popea este bun român, dăr și zelos ortodocș. Prea-Sânția sa critică și deplânge, dăr și condamnă aspru fapta metropoliților Teofil și Atanasiu ca pre o apostasie, provenită din micimea spiritului, infirmitatea caracterului și lipsa de energie a acestor doi archiereș.

Vorbesce adecă cu aceeași tărie *preotul ortodocș*, — indignat de necapabilitatea și nestatornicia în credință a numiților metropoliți, cu carea vorbesce *Românul*, — indignat și amărit de fatalele urmări ale desbinării noastre bisericesci.

Va avea multă dreptate scriitorul din *al seu* punct de plecare; noi nu cercetăm. La tot casul aflăm înșe, că caracterisarea archiereșlor Teofil și Atanasiu de *apostați* și fapta lor și a clerului, ce s'a unit, de *apostasie* — e prea aspră.

Apostat este acela — ce, părăsindu-și religiunea moscenită dela părinți, îmbrățșează alta, contrară celei dintăiu după credință, rit și obiceiuri.

Românii, respective clerul lor dintre anii 1697— 1700 asta n'au făcut-o! Ei au remas Români resăriteni: — „*Inse într'aceș chip ne unim, cum pe noi și rămășițele noastre din obiceiul Bisericeș noastre a resăritului se nu*

ne clătească!" — Ei au făcut un act de alianță, purces din speculă politică, cu biserica Romei și **cu voia și cu scirea lor nimic nu au abandonat** din credință, ba nici din obiceiurile lor religioase, ci în cazul cel mai reu au adoptat **încă ceva** pe lângă acele: „*Și purgatoriul este, și din pâine azimă se poate face sânta cuminecătură, și dela Fiul purcede Duchul sânt*“ . . .

Inse, unde nu este *abandonare*; acolo nu poate fi vorbă de *apostasie*.

În cazul cel mai reu poate fi vorba de aceea, că unirea a fost o politică nesuccesă, un pas nesocotit, al cărui urmări capii bisericii Teofil și Atanasiu datori erau după pozițiunea lor se le prevădă și eviteze.

Adevărul că Românii nostri din anii 1697—1700 *cu voia și cu scirea lor* nimic nu au abandonat din religiunea lor strămoșască nu'l vor putea clăti, ori cât s'ar sforța în sofisme cei mai zeloși păpistași; tot asemenea, precum ortodocșii preazeloși nu vor putea dovedi, că Românii nostri au primit **lege nouă**, s'a făcut **apostați**.

Protosincelul Popea luptă cu un zel înflăcărat spre a dovedi, că — decă și ar fi autentice manifestele de unire din 21 Mărtiu 1697 (Teofil) și din 5 Septembrie 1700 (Atanasiu), — totuși nu totă națiunea, ci numai o parte din cler s'a făcut apostat. — Acest înflăcărat zel este poate frumos, dér în cazul nostru este cu totul superflú, — este superflú a dovedi cu teorii ceeace însăși realitatea ne arătă evident în trecut și în present; — realitatea, carea ne spune, că Românii rom. catolici în masse n'au fost și nu sunt, ci numai resăriteni. —

Am dovedit mai sus, că citatele manifeste de unire, publicate și de arhimandritul Popea; — acelé-și, prin cari ni se spune: „*Primim, mărturisim și credem tôte, cele ce s. biserică romano-catolică primesce, crede, mărtu-*

*riscesce**) . . . nu sunt autentice, nu sunt ale Românilor uniți, ci ale jesuiților păpistași și drept-aceia — lipsînd acum ambii factori ce constituiesc o apostasie, adică, atît abandonarea vechei religii, cît și îmbrățișarea alteia nouă, — de o *apostasie* cu atît mai puțin pôte fi vorba ci în cazul cel mai reu, dăr acest cas este întru adevăr reu, pôte fi vorba de aceea, că apostasia — **nefăcută atunci** — s'a întărit pe nesimțite de atunci încóce și amenință a se face **astădi**; acésta însă ar fi o rușine și o mare nenorocire deodată asupra nóstră a tuturor. De-aceea ni se impune tuturor datorința a ni clarifica asupra lucrului și prin reunirea forțelor nóstre a evita pericolul cu o óră mai curund.

Pentru intențiunile nóstre ajunge a cunósce și constatá și după Popea următóarele adevăruri:

I. Că unația nu a purces din sínul nemolipsit virginal al poporului român, ci a fost un act al clerului făcut de **sila** impregiurárilor vitrege și a promisiunilor neoneste „*a ispitelor și curselor*“, cum đice Popea, — din partea papistașilor:

„*Dureróse și amare đile vor fi fost pentru Románi acele, cari potură seduce pre înșiși capii bisericeii, a redică pumnalul asupra bisericeii lor proprie, asupra acelei bisericeii, carea sub decursul atâtor vécuri și in mijlocul atâtor furtuni viforóse 'si sciú păstrá nevătemată esistința s'a*“, đice Popea; — érá noi đicem: Dureróse și amare đile au putut fi acele, pe care Michail Cserei ni le descrie așa: „*Mai multe încă au făcut păpistașii din Ardél, că jesuiții pre ascuns atáta au umblat pela Atanasiu episcopul cel românesc, până ce l'au înșelat, de și el și preoții cei românesci din Ardél s'au unit cu papistii; — promițénd*

*) „*Ea omnia admittentes, profitentes ac credentes, quae illa S. M. Ecclesia romano-catholica admittit, profitetur ac credit*“ . . .

textul latin al manifestelor.

episcopului multă onoare și mergere înainte, ér preoților, că se vor mântui de jobagie, de darurile ce le dau pe an domnilor pământesci și de decime. Ca se nu se facă vre-o rescălă pentru aceea în țieră, dela împăratul și dela cardinalul Colonici au adus patenturi, ca se aibă libertate preoții cei românesci a se uni cu măcar care religiune și se aibă privilegiile religiunci aceleia, cu care se vor uni. Și comisari încă au rënduit din fiecare religiune câte unul, ca în toate scaunele se adune pre preoți și pe nume se-i scrie, care preot cu care religiune vrea să se unescă. Ci acesta încă numai înșielăciune a fost; pentru-că pre preoții aceia, cari vreau să se unescă cu calvinii, episcopul din indemnul jesuiților, i-au prins cu Nemiții, pre cari i-au trimis pre la casele lor, și mult i-au chinuit, cum s'a întâmplat unor preoți din comitatul Hunedórei, pentru cari destul au protestat domniile calvinesci și mai vértos Nicolau Bethlen, dér nimic'a n'au folosit. Pentru-ca măcar-că împăratul cum s'a đis mai sus, tremisese patent dér în taină a scris cu mâna sa și sub sigilul seu cel secret generalului Rabutin, ca se nu gândească cu patentul cel de mai nainte, ca numai silit de religiunile catolice din Ardél l'a dat, ci din tótă puterea lui se se nevoiască, ca preoții cei românesci nu cu alta, fără numai cu religiunea catolică se se unescă;” — când așa dér poporul românesc înfățășă o turmă, asupra căreia din toate părțile săriau calvini și papistași, ca nișce lupi răpitori!

Așa e, iubite cetitoriule, că în comparație cu acele ڃile nefericite — amare ڃilele nóstre de astăđi sunt cea-ce măestrul nostru popor numesce: Flóre la ureche?!

Și acum întrebăm: Au dóră merită bieții archierei Teofil și Atanasiu, precum și aprópe întreg clerul nostru de pe atunci, atâta imputare, decă între acele fatale cir-

cumstanțe a cedat forței acestora, a crezut promisiunilor unui împărat (Leopold I.) și a jertfit ceva puțin și numai formal din puritatea și originalitatea bisericii lor, ca se-și facă viața suportabilă? — Sum sigur că toți cetitorii justii vor răspunde: Nu! Și decă nu, atunci cu atât mai îndreptății întrebăm: Au doră și astăzi mai voim a fi aceeași turmă dămnă de compătımire? . . . Și vor răspunde toți Românii un însuflețit: Nu! „Desbinarea noastră astăzi nu mai are nici un sens“, — cum țice Popea.

II. Că unirea nu fú altceva decăt un act de natură curat politică din partea ademenitorilor, ca și din partea Românilor asupriți, . . . „cari credeau, că prin acesta nu numai vor scăpa de persecuțiunile cele grele, ci vor câscigă și drepturi egali cu celelalte națiuni și religiuni din patriă“ . . .

Aveau tot dreptul se-o credă acésta, căci se baseau pe decretul unui împărat; — dér acest act politic nu a succes, ci a fost „numai o amăgire“.

III. Că prin unirea cu biserica Romei Românii ca națiune nu au câscigat nimic, din contră au perdut fôrte mult din tóte respectele. Intre altele au perdut și perd un mare numer de fii inteligenți, cari ca oficiali de stat în propriul interes și între împrejurările nóstre asupritóre, dela uniți fac o mică săritură la catolicism și de aci alta și mai mică la magiarism. — Ar însemna a-și închide ochii, ca se nu védă adevărul real, când cineva ar voi nega acéstă calamitate, ce se petrece țilnic sub ochii nostrii.

Dér ce urméză de aci? Acea, că romanitatea noastră genuină sě póte conservá numai prin alăturarea noastră, a uniților, cătră grossul și trupina națiunei, carea prin unificare s'ar face copaciu adăpostitoriu pentru noi toți!

In sfârșit IV. Un adevăr, care la Popea se intonéză mai mult decăt la alți scriitori este acela, că unația

deja la început a produs mari turburări în sînul poporului român: „*Inainte de unire națiunea română formă un corp întreg național, era prin unire corpul acesta se desbină; Românii se împărțiră în două castre ostile — și de aci urmară apoi toate nenorocirile și calamitățile preste bieții Români, câte le înregistrează istoria pe paginile sale dela aceea fatală catastrofă încoci*“.

Popea dovedesce mai mult decît alții și anume cu casuri concrete ostilitățile, ce s'a petrecut între frații de un sânge din cauza scisiunei bisericesci; — va se dîcă dovedesce, că acel eveniment — abstrăgînd dela nefericitele urmări, ce le are ađi, — a fost o calamitate națională deja dela început fôrte simțită. —

Așa fiind, ori-care Român, ce ar mai cuteză și astăđi a propagá desbinarea între frați séu a împedecá alipirea fratelui lângă frate; — ar fi pe scurt đis: Un inimic al némului seu.

9. Georgiu Barițiu: Părți alese din istoria Transilvaniei.

Evenimentul unației și nemuritoriul nostru Barițiu 'l descrie întocmai, ca toți ceilalți istorici ai noștri.

Totala decădență a bisericii românesce, furișarea ideilor reformatorice calvinesce într'ênsa, suprimarea oricărei autonomii din partea calvinilor și supunerea desevârșită a bisericii sub jugul și la jurisdicțiunea superintendentului calvin; jug miserabil, ca acela, că consistoriul bisericii române trebuia se supună superintendentului calvinesc *spre revisiune* toate conclusele sale, că protopopii români trebuiau se ducă pe umerii lor lectica superintendentului întocmai ca vitele, că poporul român trebuia se-și ascundă bucatele de post, când visitorii calvini îl cercetau, decă împlinesce porunca calvinescă, a mânca totdeauna de dulce, séu ba; robotele la cari erau supuși și preoții românesci, — acestea și multe alte crâncene persecuțiuni făcură — după Barițiu — insuportabilă sarcina și dederă nascere aplicărei, de a usă de beneficiile, ce le promitea împăratul Leopold I. și arhiepiscopul primate Collonics de Strigoniu, pentru unirea cu biserica Romei.

Drept ce și după dênsul unația nu a purces din sentimentul public religios al poporului român, ci din motive de existență între împregiurări cu totul critice.

Ceea-ce deosebesce pe acest consciențios istoric de mulți alții este, că dênsul nu numai că nu numără între cauzele principale ale unației proselitismul, ce romano-catolicii jesuiți, în prima liniă paterul Baranyi, l'ar fi propagat între clerul român în favorul bisericii de Roma, ci nu dă chiar nimic pe ademenirile, intrigele, persuasiunile, de cari concede, că s'ar fi servit jesuiții, spre a

„înșela“ pe Teofil și Atanasiu la primirea unației, precum nimic nu dă pe afirmata aplecare a acestor arhieriei cătră apostasie nici pe lor mult imputata lipsă de energie, ignoranță, inconstanță în confesiunea-le strămoșescă și altele; — din contră Barițiu constată, că cu grea inimă și numai de sila impregiurărilor arhieriei și clerul român s'a decis, a se abate în câțva dela vechia lor religiune — de sigur în credință, că numai în modul acesta și pot ușorá sórtea și pot mântui biserica din periculosul vârtej al calvinismului. — O credință acésta deplin motivată, decă ne reamintim împregiurările de pe atunci, când Transilvania devenise sub stăpênirea casei austriace rom-catolice și împêratul Leopold I. cu sinceritate perfectă se adoperà a ușorá sórtea Românilor, ér primatele Collonics cu fină înțelepciune și cu destulă sinceritate dorea mântuirea lor din ghiarele Calvinilor.

Va se dică — după Barițiu — unația nu atât în urma propagandei romano-catolice între Români, ci mai mult în urma impregiurărilor schimbate s'a făcut; — nu dela romano-catolici ca ademenitori și apostoli sinceri ori nesinceri, ci dela arhieriei și clerul român însuși a purces și *nu din slăbiciunea arhierieilor*, ci siliți de persecuțiunea calvinéscă sub lucirea rașelor unui mai fericit viitor, din propria inițiativă, deși fără intrevenirea convingiunei religióse, s'a adoptat.

Ca se vedem mai bine, cum cugetă Barițiu asupra causerlor unației, vom pune în fața cetitoriului câteva passage din istoria sa asupra acestui subiect.

După-ce descrie cu vii colori încălecarea bisericeii române prin calvini în seculul al 16-lea și 17-lea, Barițiu continuă :

„In acésta stare de ne mai auđită decadență și umilire rușinătóre se aflase biserica Românilor în anii, în cari casa de Habsburg luà în posesiune principatul Transilvaniei“

„Era óre cu putință, ca clerul și poporul se mai suferă și de atunci înainte acea sclăviă fizică și spirituală, sub care gemea întru întunecime orbitóre și se nu doréscă schimbarea totală a condițiunilor sale de viață? Se fie ajuns acest popor a pierde ori-ce sentiment de libertate până la starea animalelor dedate atât de mult cu jugul, încât la un singur semn al unui copiloiu — se-l ia în gút, séu incái se se apropie de el, ca se-il pună altul?“

„Á presupune așa ceva ar fi o adevărată insultă!“

„Avem o mulțime de probe, că acest popor aveá, ca și altele înainte cu dóue sute de ani, ca și înainte numai cu una sută de ani, consciința deplină a stărei deplorabile, în carea se aflá el.“

„Popor și cler în mijlocul catastrofelor dintre 1680 și 1700 nu aveá încărău, trebuieá se caute împregiur de sine și se vedă, nu cumva resare și pentru el o đi de mântuiriță?“

„Cea-ce lipsiá mai de tot acelei generațiuni de trei ori nefericite erau conducătorii, cari se cunóscă pe popor, se auđă suspinele sale, se scie nimeri calea mântuiriței, érá poporul se aibă incredere cătră ei, căci de nu, aceștia erau pierduți. Ori unde lipsesc aceste dóue condițiuni essentiali despre adevărata emancipare nu póte fi vorbă.“

„Cum se putea ca se mai scape metropolitul și clerul român de sub jugul superintendentelii (calvin)? Cum era cu putință ca superintendentii calvinesci se nu mai răpéscă biserici, preoți și protopopi de sub jurisdicțiunea metropolitului Românilor, când acesta ajunsese mai demult supus cu consistoriu, cu sínóde și cu tot clerul seu subordinat calvinului!“ . . . esclamá Barițiu la alt loc.

Și éráși: „Biserica orientală a Românilor a fost considerată ca lipitură subordinată și în o parte a ei chiar *incorporată* (?) la biserica reformată calviniană, care-și arogase“ — (așa, da!) tóte drepturile de dómnă asupra ei; — acum urmă de sine-și, ca în starea cea nóuă a lucrurilor și sub altă casă domnitóre se declare ea însa-și, dacá este, séu nu — îndestulată cu starea sa de până acum“.

Cum scusă Barițiu așa numita *apostasie* a clerului românesc cu arhieriei sei Teofil și Atanasiu, cum aprețieză dênsul bunele intențiuni, înțeleptele și sincerele măsuri ale împératului Leopold I. pentru scăparea Românilor de sub jugul calvinesc prin alipirea lor cătră biserica

romano-catolică și cum recunoște pe de altă parte zădărnicierea acestor înțelepte măsuri și fatalele urmări, ce le-a avut unația, în urma eronatelor, fanaticelor și nesincerelor tratări ale jesiților îngâmfăți, încredințați cu executiva acésta, se vede din următorul pasagiu :

„Măsurile luate de cătră curtea imperială, spre a trage pe Români în partea sa prin religiune, *la început a fost simple și nimerite*, mai târziu *förte complicate* și cu atât mai eronate, cu cât organele încredințate cu executarea lor, — pe lângă ce *erau fanatice* sau și *nesincere*, apoi și *cunosceau förte rêu pe Români și biserica lor.*“

Un adevăr acest din urmă neprețuit, care întăresce mult aserțiunea noastră des repețită în acest studiu, cumcă sincer a fost actul uniunei din partea clerului românesc numai până la aceea margine extremă, că el se aliéază cu biserica Romei **numai în formă**, numai așa, ca se remână pe loc „*tötă legea și töte aședămintele sale*“, cu alte cuvinte numai așa, ca *poporul* nici se observe, că s'ar fi făcut „**schimbare de lege**“, căci în alt cas acest popor conservativ — religios, trainic și răbduriu, nu s'ar fi induplecat a primi **lege nouă** nici dela țece sinóde, nici în urma a țece manifeste de unire și nu ar fi cedat nimic din legea sa strămoșască nici dacă ar fi fost de țece-ori mai mult prigoniit, precum nu ar cedá el astăđi nimic, dacă l-ai supune ori-cărei crâncene opresiuni.

Acest neprețuit adevăr ne luminéază și mai mult asupra întrebărei: Pentru-ce până bine de curênd s'a învêlit actul de atâta importanță al uniunei într'un întunerec atât de orbecătoriu, încât nici cei mai deaprópe interesați în caúsă nu erau orientați, ce anume s'a primit și ce nu, — din religiunea romano-catolică în cea greco-catolică? Ne lămuresce asupra faptului, cum se întêmplă, că ierarchia romano-catolică dela început și până astăđi consideră pe cea română unită cu totul in-

trupată în sine, precând acesta din parte-și se apără cu mâni și cu piciore în contra acestei contopiri? — Și mai ales ne lămuresce asupra causei, pentru-ce iesuiții papistași a trebuit se ascernă la Roma și la Strigoniu și se colporteze în lume acte falsificate, drept manifeste ale unirei Românilor?

Causa e simplă; — pentru-că nici chiar clerul românesc, spre onórea lui totdeauna increscut în sentimente cu poporul, necum acesta însuși nu a adoptat și nu ar adopta nici odată altă lege, decât *legea părinților sei*, și deci fusese lipsă, ca falsificându-se adevărul, se se ȃică *în sus*, că s'a adoptat mai mult, *ér în jos* se-i se ȃică poporului: Nimic nu s'a schimbat, dar am făcut lucrului o față, ce ne câștigă drepturi și favoruri, ne ușurază existența!

Intr'adevăr păreche se-i cauți în istoria omenimei acestui act diplomatic, condus din ambe părțile de cea mai nudă nesinceritate și totuși scusabil din ambe părți pentru forța majoră a tîmpului și împregiurărilor!

Écă o dovadă:

„*Episcopul (Atanasiu) se spue popilor românesci, că se nu umble cu mâta în sac (tökéletlenségben ne találtas-sanak), ci dacă voesc se tragă folos din diploma împărătescă — să se unescă cu catolicii în cuget curat și se nu umble cu viclenii (ravaszágban), căci în est cas vor fi nesmintit aspru pedepsiți.*“

(Instrucțiunea magnaților rom. catolici cătră Atanasiu. La Barițiu; Părți alese din istoria Transilvaniei.)

Da! Iesuiții fanatici și nesinceri de odiniórá „*cunosceau foarte reu pe Români și biserica lor*“, — întocmai așa de reu ca unii iesuiți fanatici de aȃi, cari, — creȃnd că și poporul român din același lut e făcut ca și dênșii, din același isvor s'a adăpat ca și dênșii — asemenea nepăsetoriu este pentru genuitatea și biserica

sa națională și asemenea nesimțitoriu pentru curățenia legăturilor de sânge cu frații sei ca și dênșii, — curênd 'și perd răbdarea și de dragul unui traiu momentan mai tignit, gata sunt a jertfi tóte interesele naționale de ordine superioră, gata sunt chiar a săpa mai afund și mai larg abisul scisiunei dintre frați.

Se i se spună însă acestui popor român lămurit scopul încercărei și se-i se arete consecuențele; — se-i se spună, că l-am catolisat *în secret*, că credința lui nu mai e cea *românescă*, pe carea o cunósce, că „*forma cultului public și privat*“ îi-o va „*prescrie papa*“, că serbătorile sale străvechi se vor împená și impestriță cu de cele streine, că episcopii sei nu întré sine și independenți, dér nici în unire cu frații lor Români resăriteni, ci în Pesta sau Strigoniu și în unire cu magiarii deliberéză asupra sorții bisericei sale; se i se spună lămurit, că scopul final nu este a strînge legăturile frățesci cu frații sei Români orientali, nu este a se apropiá de biserica sa mamă, ci este a rumpe tóte acele legături, a se îndepártá și mai mult de acesti frați și de aceea biserică, a susțineá și nutrí pe veci ura și dujmânia și a lărgí abisul desbinărei între frați; — credem, că a sosit timpul, ca tóte aceste se i se spună verde și lămurit acestui popor român și atunci el se va întórce cu oróre decătră asemeni vitregi povățuitori și cu proverbiala-i virtute va mai răbdá ori-ce asupriri, dér nu va lăsá dela aședemintele bisericei sale nici o iotă și legătura cu frații sei orientali o va susțineá intactă odată cu capul, aruncând dela sine tot ce-i este impropriu firei sale și sângelui seu.

„*Bine scia împêratul (Leopold I) despre Români, că ei nici numărul tainelor, nici chemarea în rugătiuni a sântilor, nici sânta cruce și sântele sobóre, nici posturile, nici alte rëndueli și ceremonii bisericesci, nici sânta liturgie — nu le vor lăpedá, nici le vor pă-*

răsi“ ȃice Samuil Clain cu t3tă dreptatea; — ori ce „alte *rëndueli și ceremonii*“ — și „ori-ce liturgie latină“ li-ar prescrie papa, carele „are dreptul, a prescrie forma cultului public și privat!“

În nuda nesinceritate, precum și în lipsa unicei base adeverate, a convinețiunii poporului, actele dintre anii 1697—1700 sémână ca ou cu ou cu cele din anii 1872 și 1882.

Atunci și acum s'a lucrat în numele poporului, dér fără popor; atunci și acum s'a lucrat din fanaticism, ori din speculă individuală, atunci și acum s'a lucrat în mod clandestin și cu o uimit3re nesinceritate, — nu p3te fi deci mai mare val3rea actelor din 1697/8, decât este val3rea celor din 1872 și 1882.

Trist de tot este îns3, când un popor sufer3, ca în numele lui s3 se decreteze în mod clandestin atari lucruri, ce privesc schimbarea credinței sale în Dumnezeu și rumperea legăturilor morali, ce l'a legat de seclii de biserică și de trupina națiunii sale!

Val3rea astorfel de acte și așa e nulă și despre ac3stă val3re Barițiu se exprimă precum urm3ză:

„În acel chaos de credințe religioase se aflau f3rte mulți 3meni, cari sãriau dela o confesiune la alta în mulțime de casuri pentru interese materiali, s3u din resbunare contra superiorilor, ori și din ambițiune, ca la altă societate religioasă se ajungă în capul afacerilor“ ... (G. Barițiu, istor. Trans p. 196).

Și 3rași:

„Kapi, superiorul jesuiților din Clusiu, în scris3rea sa din 14 Martiu adresată lui Kollonics se îndoie se f3rte de credința lui Atanasiu*), 3ră în punctul

*) Cum 'ți asterni, așa dormi. Dacă avea causă, a se îndoii de sinceritatea capului, celui ce a făcut uniunea și față de care s'a folosit t3te mijl3cele persuasiunii, pentru-ca se i-se infiltreze convingere și statornicie, apoi p3te vedea ori-cine, câtă sinceritate se va fi aflat în hat3rul unației la preoții și poporul românesc, pe cari nu-i tăia capul, a cuprinde lucrurile — Întocmai atăta câtă se află astădi în s3nul poporului român pentru conclusele secrete din 1872 și 1882.

Nota antorului.

3, al scrisoarei *dice, că el mai voiesce 100 de Români în adevăr uniți, decât 10 mii îndoiși*“, (Ei, da! De bună sémă, — dar însé nu erau 100 în adevăr uniți, nu era nici unul! Ésta-e necazul totdeuna, când faci joc de frică). „*Să se aște un mod, spre a înfréna pe cei ce vor numai se înșele cu fățarie, ca se pótă trage folos din drepturile și privilegiile acordate prin diplome*“.

(ibidem pag. 202.)

Am premis la început, că întru descrierea evenimentului istoric al unației, ca atare, Barițiu nu diferă de ceilalți istorici ai noștri. — In basa acésta abstragem cu atât mai vértos dela reproducerea acestei descrieri în complet, cu cât la Barițiu se întreș multe peripeții diplomatice, multe date biografice, multă filosofie politică, tot lucruri, cari ar lungi preste măsură reproducerea și ar fi de altă parte indiferente pentru scopul nostru.

Aflăm însé la Barițiu sub titlul: „*Metropolia și metropolitul Românilor din Transilvania și părțile Ungariei*“ un tractat special de tot interesant, pe carele pentru vederile aparte ale acestui scriitoriu și pentru interesul, ce bate direct în a noastră materie, — 'l reproducem în întreg cuprinsul și-l vom glossa la locul seu: —

„La cărturarii Românilor istorici și neistorici“, *dice Barițiu, „a prins demult rădecină părerea, că numai unirea religioasă cu biserica Romei causase perderea dreptului de a avea hierarchie bisericască cu arhiepiscop și metropolit în frunte. Credem, că e timpul că se ne mai uităm și la cestiunea acésta drept în față*“.

„Archiepiscopia și metropolia Românilor din țerile aceste *a fost cassată prin potestatea politică a principilor și a dietelor protestante cel puțin cu nouăzeci de ani înainte de a pași Atanasie la unire cu biserica Romei*“.

„Din dioa, în care principele Sigismund Rakoczi denumise pe popa Michail din Voivodeni episcop în districtul Făgărașului, iurisdicțiunea de metropolit a fost țermurită și insultată.“

„Nici o mirare! Una din reformele esențiali introduse de cătră protestanți in bisericile cristiane, precum erau acele organizate până la reformațiune, a fost resturnarea ierarhiei vechi organizate și desvoltate intr'un lung period de preste una miie de ani; prin urmare desființarea tuturor gradelor hierarhice, patriarhate, exarhate, mitropolii și arhiepiscopate, încă și episcopate; — încât adecă și jurisdicțiunea episcopilor a fost cu totul îngustată și chiar titlul lor de episcopi schimbat in simplu vighitoriu, intendent, superintendent; ba secta numerosă e presbiterianilor nu voiesce se scie nici de așa-numitul superintendent. Părțile mai esențiali ale jurisdicțiunei vechi patriarhale, arhiepiscopale și episcopale suveranii protestanți seculari le au tras la sêne cá atribute cuvenite lor, conform maximei adoptate: *„Cujus est regio, ejus est religio“*.

„Dela principii protestanți ai Transilvaniei nu se puteá asceptá, ca in acest ram al reformațiunei religiöse, atât de important pentru ei; se facă esceptiune intre ceilalți protestanți. După secularizarea tuturor averilor bisericesci, cum se puteá, cá se mai suferé dênșii vre-o hierarchie? Numai protestanții Angliei și ai Svediei au conservat titlaturile de arhiepiscopi și episcopi, din unele rațiuni politice“. —

„Jurisdicțiunea superintendenților reformați și a consistoriului lor este până in điuá de astăzi fórte mărginită prin sinódele lor. Noi insě scim acuma din câte diplome confirmátore s'a publicat incepënd dela alui G. Rakoczi II. din 1643 până la ale lui Apafi și Banfi, cá mitropolitul Românilor devenise, precum s'a aretat mai sus, *cu totul subordinat superintendentului și sinodului calvinesc in tóte afacerile bisericesci*“ . . .

„In diplomele lor cuvântul bulgăresc „Vlădică“ este tradus cu calvinescul „superintendens“, in realitate insě Vlădica, adecă mitropolitul, nu se mai bucurá nici măcar de jurisdicțiunea unui superintendent calvinesc, ci el erá numai vicariul calvinului.“

„Pe la anul 1655 mitropolitul ajunsese in acea stare de plâns și de jale, încât nu aveá nici reședință stabilă, ci erá silit să se mute dintr'un loc intr'altul, cá strein și venetic in patria sa.*)“

*) Papii de Roma încă fusese siliți a se refugii din reședința lor in urma prigonirilor; ce minune dér, decă la acea-și fusese silit un metropolit român? De aci insě nu urméză, cá metropolitul român și-ar fi perdut drepturile sale istorice, precum nu a perdut scaunul papal pe ale sale. —

„Toți funcționarii și arogau dreptul, de a-l cită și trage în judecata lor. . . . Mitropoliții erau tractați în Transilvania mai brutal, decât se tractau arhieriei creștini în Turcia“.

„Este prea adevărat, că bieții mitropoliți se află cu titlul de arhieriscopi și mitropoliți în toate actele eșite dela ei, câte s'a putut descoperi până acuma, nu numai în cărți bisericesci, ci și în chrisóve de ale lor și în dalterii“. — „Chiar poporul nostru a ținut cu perseveranță până în anul catastrofelor la titlul și nomenclatura de metropoliă. Ce folos însă, că acelea titulaturi aveau valóre numai în ochii credințioșilor bisericeii române,*) din contră potestatea politică a țerei nu le consideră întru nimic: eră nimicită jurisdicțiunea, titlul nu mai aveá nici un înțeles în actele domnitorilor țerei“.**)

„Așa mitropoliții Românilor din Transilvania“, continuă Barrițiu, „ajunseseră cu acest titlu aprópe la starea celor titulați „episcopi aut arhieriscopi in partibus infidelium“, de cari au o mulțime ambele biserici mari, răsăritén'a și apusén'a, cu speranța, de a-și realisá vreodată așa numitul „jus virtuale“, când în cutare țeri nu vor mai domni păgânii, séu că și aceia vor primí baptismul“.

„Mai este aici de însemnat, că după manuscripțitul conservat la metropolia din Bucuresci, în care se vede consemnată alegerea câtorva mitropoliți, începând din 1680, ieromonachul Iosif (Budai) este hirotonit cu titlu de metropolit, Ioasaf asemenea; pe Sava III. îl aședă arhieriu cá „se aibă grijă de acea metropoliă“; Varlaam este hirotonit tot numai ca arhieriu, ca se grijescă de metropoliă“; tot așa metropolitul Ungrovlachiei și ceilalți episcopi alegători 'i dice și lui Theofil tot numai „arhieriu la metropolia Ardealului“, în fine când ajung la Athanasie pronunțând marturisirea credinței dice: „Athanasie cu mila lui Dumneșeu la s. Episcopie a Ardealului, cu gur'a mea făgăduesc: Cred s. c. l.“

„Înțelegem fórté ușor, decă protestanții nu sciau și nu voiau se distingă între episcop, arhieriscop și metropolit din hierarchia

* Ajunge acésta! Streinii nici ađi nu ne dau bucuroși titlurile și cu atât mai puțin drepturile, ce ne compet; — pentru acea însă în ciuda lor esistă aceste drepturi până când noi nu renunțem la ele. —

Nota autorului.

**) (Ciudată teoriă! Pentru-că cineva per abusum într'un period de opresiune 'mi desconsideră drepturile mele, nici decăt nu urméză, că le-am perdut).

Nota autorului.

bisericelor, vechi; dără nu ne putem explica, cum vine mitropolitul Ungrovlachiei și exarchul Plaiurilor, că successive se prefacă mitropolia Ardealului în simplă episcopie.”

„De unde și vor fi luat exarchul și episcopii sei sufragani dreptul acesta și cu ce rațiuni și vor fi proptit ei acea faptă a lor; se ne spună canonistii bisericei resăritene.”

„Noaie fiă-ne de ajuns astadată, a fi documentat starea cea critică și cu totul precară a acestei mitropolii sbiciulate de tôte fortunele, care sub Apafi ajunsese, că existența ei se nu mai fie asigurată nici că simplă episcopie.”

„Las' că pozițiunea lui Athanasie și numai că episcop eră clătinată din trei părți; magnații calvini nu'l mai voiau, necum că unit, dără nici că neunit; ci ei și popii românesci calviniți voiau pe Circa; dără și dintre popii uniți 'l denunțaseră forțe urit la curtea imperială; ei cereau delăturarea lui și alegere nouă.”

„În același timp se scôlă și episcopul rom. catolic abia designat pentru scaunul cel vėduvit mai bine de un veac și pretinde nici mai mult nici mai puțin, decât că Românii cei uniți cu Roma se nu aibă episcop, ci numai un vicariu cu rit resăriten, care se fie subordinat episcopului diecesan romano-catolic magiăr din Transilvania.”

„În acea situațiune tristă lui Athanasie, protopopilor sei și sinodului, *nu le-a ramas altă scăpare, decât se salveze din ruine atâta cât se pôte; se primescă, a fi episcop diecesan cu jurisdicțiunea sa canonică, nesupus mai mult cu jurământ calvinilor, ci supus al unui suveran pe atunci aprópe cel mai potente în Europ'a, eră în loc de consiliari și poruncitori calvini se suferă lângă sine un bun theolog canonist catholic, de a le căru consilii Athanasie, care nu cunosceă nici măcar canónele celor șapte șobóră*, în tot cazul ar fi avut trebuință cu atât mai mare, cu cât el nu scia nici limbi afară de maghiara pe atunci forțe seracă și ceva puțin latinesce.”

„Când cade greu un stat, o țeră, un popor, căderea lor este pe sute de ani séu și pentru totdeuna. Principatele românesci au cădut la pământ după D. Cantemir și C. Brancovanul și s'a sculat pedepplin abea în 1878. Ungaria căduse în 1526 și s'a sculat de ajuns numai în 1867. Intocmai este și cu corpurile mari și nume-róse bisericesci. Câte episcopii și metropolii orientale christiane au dispărut și locul lor l'aũ ocupat Mufti mohamedani! Câte episcopi

și arhiepiscopii rom. catolice s'au prefăcut în superintendențe protestante"! . . .

„A reinviat și mitropolia Românilor și încă, că se ăicem așa, în edițiune dublă și în sensul genuin al cuvântului, adecă cu episcopii sufragane; — însă numai după suferințe din ambele părți fără nume și fără număr în mai bine de 150 de ani — și éráși *numai în urmarea catastrofelor din 1848 și a regenerării noastre naționale, — fără care nu pricepem, cum s'ar fi regenerat bisericile române, cum ar fi scăpat una de tutoratul brutale sêrbesc, érá alta de influența trufașă a unor prelați de rit latin, cari se împăcau fôrte anevoie cu ritul cel sublim oriental și nici decum cu caracterul ei românesc ?!*“ . .

Așa Barițiu.

Glosările nôtstre la acest capitol scris cu atâta sentiment ni s'a ușurat mult chiar prin iubirea de adevêr al lui Barițiu.

Ne spune adecă acest venerabil scriitoriu odată, că „*archiepiscopia și metropolia Românilor a fost cassată prin potestatea politică a principilor calvini etc.*“ un necontestaver adevêr, — apoi tot dênsul *altă-dată*, că „*este prea adevêrat, că mitropoliții nostri (până la unire) se află cu titula de arhiepiscopi și metropoliți în tôte actele eșite dela ei, în chrisóve, dalterii ș. a.*“ și că „*poporul a ținut la titlul de metropoliă.*“ de asemenea un necontestever adevêr.

La părere adevêrurile acestea își contradic, în realitate înse ele nu se eschid reciproc, ci resultă dintrênsele un unic adevêr — și acela este: Archiepiscopia și metropolia Românilor era oprimată (nu „*cassată*“) prin abususul de putere al principilor și dietelor protestante, esista înse *de jure* — și atât poporul cât și arhieriei foloséu titlul și esercitau oficiul, dēcă și când nu erau împedecați prin abusus de forță, *tocmai până la unire*. Numai dela unire încóce nu se mai esercită nici ca oficiu, nici ca titulatură, acésta demnitate ierarchică; —

ergo drept au „*cărturarii nostri istorici și neistorici*“, când susțin, că Românii în urma unației perdură independența lor, ca biserică națională autocefală, arhiepiscopia și mitropolia lor.

Cu alte cuvinte: Arhiepiscopia și metropolia română de Alba-Iulia esistatau de jure totdeauna, esistă de formă până la unire, — deși de facto era oprimată per abusum; dela unire încóce însă n'a mai esistat nici de formă nici de fact. N'a mai esistat anume, — de data-ce episcopul român de Alba-Iulia a fost supus jurisdicțiunei primatului dela Strigoniu și fostul metropolit Atanasiu și urmașii sei — supunându-se acelei jurisdicțiuni și primind direct sau indirect dela el ordinațiuni, instrucțiuni, insignii etc. . . *au renunțat înșiși și la drepturile lor*, căci nu prin opresiune, ci numai prin propria renunțare, se pot perde atari drepturi istorice. N'a mai esistat de dată-ce episcopii noștri înșiși nu au mai folosit titlul și nu au mai esercitat oficiul de arhiepiscopi și metropoliți, ci au suportat jurisdicțiunea primatului de Strigoniu timp de 150 de ani — titulându-se pe sine numai episcopi (vlădici).

Acésta și nu altceva susțin cărturarii noștri.

De sine înțeles este, că toți aceștia sciau cât de mult se ciuntaseră drepturile arhiepiscopilor și mitropoliților nostri prin principii, superintendentii și feudalii calvini; toți cunosceau tragedia metropolitului Sava Brancoviciu ș. a., dar sciu totdeodată și aceea istoricii noștri, o constată și Barițiu, cumcă cel puțin titula de „*arhiepiscopi și metropoliți*“ o au folosit arhieriei nostri de Alba-Iulia până la unire cu dreptul, că ei aveau de drept attributele arhiepiscopesci, deórece nu erau supușii altei ierarhii și pe cele metropolitane, deórece aveau episcopii sufragane; — tot lucruri, cari numai odată cu uniunea au încetat atunci, când arhiepiscopia de Alba-Iulia s'a supus arhiepiscopiei de Strigoniu și a stătat

în astă dependență timp de 150 de ani, atunci când episcopiile sufragane nu s'a mai întregit, — atunci când nici chiar la următorul lui Atanasiu, carele făcuse uni-rea, nu s'a mai observat *dreptul de alegere la episcopie* preavut, usitat și rezervat din partea Românilor chiar și în pactul unirei, ci „*împăratul denumesc fără nici o alegere pe Ioan Pataki episcop al Românilor, Grecilor, Rutenilor și Sârbilor**) de rit grecesc uniți cu sânta biserică romano-catolică din Transilvania și părțile adnexe ale Ungariei“; **) — atunci, când sinodul protopopilor uniți din anul 1713, după-cé aleg episcop în locul lui Atanasiu pe iesuitul Francisc Szunyog, apoi pe cechul Venczeszlav Frantz — **ambii de lege și de naționalitate streină** — cu adresa lor sinodală din 9 Sept. 1713 cer *primatului de Strigoniu* ca se le „*încuviințeze*“ acéstă alegere; — *numai atunci și de atunci n'a mai esistat arhiepiscopia și metropolia Românilor din Transilvania.*

Până atunci însă — pe lângă tótă asupra calvinescă — care nici pe departe nu era atât de păgubitóre, pentru-că nu era atât de astută, ca cea următóre păpistășască; esistatau dignitatea de arhiepiscopie și metropolie română în Alba-Iulia și încă relativ, adecă în ce privesce pe clerul și poporul român, încunjurată de posibila splendoré; ér — în ce privesce pe streini — une-ori batjocorită, alte-ori însă *recunoscută* cu deplină vâlvă.

Dovețile istorice de acest lucru sunt leghion; — unele dintr'ênsele aceste:

a) Metropolitul Stefan — („*Dei gratia Archiepiscopus Belegradiensis, Vadiensis, Marmarosiensis etc.*“) —

*) Vedem dér validându-se deja la următorul lui Atanasiu principiul conducătoriu al bisericii romano-catolice, centralismul absolutistic, carele bagă în aceeași ólă pe Români, Greci, Ruteni, Sârbi „*fără nici o alegere*“; — față de principiul conducătoriu al bisericii ortodoxe orientale cu bisericile sale autonome, sinodale și naționale.

**) Toemai după Barițiu.

denumesce, hirotesece și institue într'o formă conscie și clară, ce nici ađi nu se face mai bine, pe Petru Partenie episcop la Muncaciu 1651*).

b) Uladislau, regele Ungariei, denumind pe un Illarie de prior al monasteriului S. Archangel Mihail din Maramurăș, îl supune mai întâiu episcopului seu dela Muncaciu, apoi — și prin acesta — **archiepiscopului** din Transilvania; (*„Episcopo de Munkács sui ordinis reverentae, Archi-Episcopo vero de Transilvania modernis et futuris veluti superioribus suis debitam subjectionem et oboedientiam praestare...“*) — dovedind prin acésta odată, că metropolia de Alba-Iulia esistă și încă cu episcopii sufragane, — apoi că acésta **metropolie** era recunoscută atare chiar de regele țerei și — nu după unire, ci la 14 Maiu 1494 **).

c) Regele Mateiu Corvinul prin decretul seu din anul 1479, — oprind a se lua taxele regnicolari dela preoții români; o face acésta espres la intervențiunea „*metropolitului*“ Ioan II. (*„Rev. Iovanychik metropolitani Nandor albensis“* ***).

d) În privința căzaniei tipărite la Brașov în anul 1580 cetim: *„În ădilele marelui de Dumneđeu luminatului archiepiscop Genadie, ce a fost spre tot despus al — (în totă țera) — Măriei Sale — (Christof Báthori) — cu mila lui Dumneđeu ocârmuitoriu lezei creștinesci... eu Lucas Herschel, județul Brașovului... grijit a se tipări*

*) Hintz, după Petru Maior, în „Geschichte des Bistums in Siebenbürgen“ p. 22 adnex. 3; — érá Șineai ăice: „Întru acest an s'a sfințit și Petru Partenie episcopul Muncaciului prin archiepiscopul Stefan, metropolitul Belgradului din Ardél“.

Chronica an. 1641.

**) Tim. Cipariu, Acte și fragmente pag. 6; Hints, u. s. pag. 11 aduex. I.

***) Hints, u. s. pag. 11 adn. I. și „Documente istorice“, Viena 1850, pag. 49.

în cetatea Braşov — şi foarte me sfătuit cu luminatul mitropolitul Ghenadie*)."

e) Tot asemenea poartă arhieriei nostri titula de archiepiscopi şi metropoliţi, o poartă ei şi li se recunoşce de principii ţerei şi de totă lumea până la unire, precum se vede din titulele lor pe toate cărţile din acel timp tipărite, așa :

1. Pe prefata căzaniei din anul 1641 tipărită la Alba-Iulia — „**Orest archi-metropolit** . . .“

2. Pe prefata psaltirei tipărite la anul 1651: „*Simeon Stefan metropolitul Belgradului* . . .“**)

3. În dedicaţiunea Noului Testament tipărit la anul 1648: „*Simeon Stefan, archiepiscop şi metropolit scaunului Belgradului, Vadului, Maramureşului şi a totă ţera Ardealului etc. etc.*“***)

f) În fine esercitata jurisdicţiune de archiepiscopi şi metropoliţi — pe lângă cele mai sus descrise sub a—d, se dovedesce la Cipariu „Acte şi fragmente“ pag. 5, unde se dice: „*Constat, episcopum maramorosiensem et munca-ciensem archiepiscopis valachotransilvaniensibus subordinatos fuisse*“... apoi în istoria bisantină „de ordine thronorum metropolitanorum“ unde se scrie: „*Sunt in Ungro-Valachia duo Metropolitae, quorum alter tenet locum Nicomediensis et dicitur Exarcha totius Ungariae et plagenarum, alter dicitur Metropolita partis Ungro-Valachiae geritque vices Amaseni* (qui erat ante aliquos annos **metropolita** Alba-Iuliensis . . .“)

Stă drept-aceste adevărul istoric, că arhieriei români din Transilvania purtau de drept titlul şi esercitau oficiul de archiepiscopi şi metropoliţi şi că abuzul de putere al principilor calvini alterase, dér nu cassase acest drept.

*) Cipariu: Acte şi fragmente pag 18—19.

**) Veđi Cipariu, după „Ortus et progressus conv. val., în Acte şi fragmente pag. 12 şi 19—20. Veđi şi la Şincai, chronica, anul 1651.

Cassarea, nimicirica ierarhiei independente românesci a urmat numai deodată cu unația, conform spiritului deregătoriu în biserica romano-catolică.

Adecă aceiași, ce ne spune Petru Maior:

„Episcopii cei foști de legea grecăscă nu mai aveau acea putere și volnicie, carea o avuseră fiind neuniți, ci totul atêrnă dela voia și porunca episcopilor latinesci — și numai vicari erau acestora“.

„Întru atâta asuprire era arhiepiscopul din Ardeal cu toți Românii lui după făcuta unire cu biserica Romei...“

„Papei nu-i trebuia Români, i-a trebuit numai catolici, ca să-i supună sie-și și ori-cui . . .“

10. Eudoxiu baron de Hurmuzachi: Fragmente zur Geschichte der Rumänen; — București 1881 editura Ministeriului rom. de culte și instrucție:

Mai pe larg decât toți scriitorii noștri, din punct de vedere istoric politic și juridic cu perfecțiune și în deplină obiectivitate, tractează Eudoxiu Hurmuzachi evenimentul nației românești cu cauzele, ce l'a produs circumstanțele și modul, sub cari s'a săvârșit și urmările, de cari a fost concomitat.

Nu mai puțin decât un tom întreg (al II-lea) se consânțesce acestei opere. — Binevoitoriul cetitoriu va înțelege d'ér, că noi nu putem reproduce aci, decât cele mai marcante episoade apte a ne lămuri cauza și a ne apropia ținta, ce ni-am propus. —

„Indată-ce Transilvania căduse sub domnia austriacă“, dice Hurmuzachi, „curtea din Viena 'și îndreptă tótă atențiunea asupra miserei stări a bisericei romano-catolice, care sub principii calvini era nu numai aprig asuprită, ci adusă chiar la marginea perirei. De acea împăratul (Leopold I) otări mai nainte de tóte a ridicá acésta biserică *și anume prin proselitism* așa, ca se pótă da piept cu celelalte trei religiuni recepte“ . . .

„In scopul acesta se dede jesuiților mână liberă pentru tóte lucrările lor publice și secrete; ba li se puse la dispozițiune chiar și puterea armată“ . . .

„Cu tóte aceste împăratul, spre a nu escită jalusia celorlalte confesiuni, pentru fața lumii esmise un decret conform căruia Româniile aveau la părere dreptul, a se uní cu ori care confesiune receptă în țără, eventual a rămânea și mai departe credincioși religiunii lor.“

„In acest scop se instituí o comisiune mixtă, care, purcedând din loc în loc, se ia dechiarățiunea fie-cărui preot român în privința alegerei religiunii“.

„Asta măsură era însă numai o metehnă, căci manoperele jesuiților, sprijiniți în secret și de curtea imperială, apoi barbara stricteță a metropolitului Teofil, cărui i s'a fost pus în acest scop la dispoziție puterea militară, — contra celor-ce nu ar fi optat pentru confesiunea romano-catolică, zadărnici ră ori-ce liberă optare“.

„Generalul Rabutiu primi dela împăratul mandat secret, a nu se uita la diplomă, ci a lucra din toate puterile, ca preoții români să se unescă *numai cu confesiunea romano-catolică* și astfel Generalul — pus în dilema între diplomă publică și între mandatul confidențial dăr categoric al împăratului; — pôte chiar și în dilemă cu cövingerea sa, însă dedat la subordinațiune örbă, — lucră cu tot sufletul la catolisarea Românilor“.

„Nu se încercă nimeni a face propagandă între popor, silințele erau îndreptate *numai asupra clerului*, carele, abstrăgund dela descrisa presiune și forță, se căscigă pentru unire mai ales prin promisiunea, că va fi scutit de decime și alte dări și pus într'o categorie cu clerul romano-catolic“.

„Asupra sinodului, ce votă uniunea, plană terorismul, o mare presiune morală impreunată cu silă fizică, ér forța materială, ce era în perspectivă — făcù se amuțescă consciința multor preoți, cari nu din convicțiune, ci cu durere în inimă și eu vedite re-muscări părăsiră străbuna lor religiune“.

În fine: „Metropolitul Teofil se afla într'o pozițiune fôrte critică personală. Pentru incorectități în oficiu, precum și pentru viața sa privată scandalösă, metropolitul și atrase disgrăția principelui Brancovanu în așa măsură, cât acesta 'l amenință, că va face tot posibilul, ca se fie destituit din scaunul metropolitan“.

„Tot asemenea unii aristocrați reformați, voidind a stôrce bani amenințau, că vor descoperi înaintea țerei fărădelegile lui. Ici promisiuni, coela amenințări; — ici Scylla ortodocsă, carea voiă al destitui, coela Charibdis protestantă, carea voiă al despoiă; — metropolitul Teofil, de altcum un om de mic spirit și slab caracter, se otări a să aruncă în brațele catolicilor, la partida căroro aparține și împăratul, — și est chip a scăpă de pericolele ce-l amenințau“.

„Asta situațiune li era prea binevenită jesuiților, cari acum cu toate arțile lor de persuasiune și pe lângă promisiuni de aur, ranguri, drepturi și averi căscigă pe metropolit, ca să purcédă la realizarea uniunei“.

Până aci **cauzele unației** după baronul Eudox. de Hurmuzachi și adecă:

1. Intențiunea curții rom. catolice din Viena, de a reîntări în Ardél religiunea catolică slabită prin reformațiune, pe calea proselitismului.

2. Vênatul luat în vedere era poporul român, respective clerul său.

3. În acest scop se dede putere discreționară jesuiților de a face **proselitism** pe ori-ce cale și cu ori-ce mijlôce și putere discreționară generalului Rabutin, de a catolisá **cu forța**, — cu puterea armelor.

4. Jesuiți și general unii cu promisiuni, alții cu presiuni — încercau armele lor *numai asupra clerului*, pe carele nu prin convingere, ci prin presiuni și promisiuni materiale 'l căscigară pentru unație.

5. Și mai presus de tôte, principala și cea mai apropiată causă a unației o făcea încurcătura, în carea se află metropolitul Teofil, strimtorat între invinuirii, ce'l puteau duce la pățaniile lui Sava II., alui Joreste etc . . .

Pentru noi dér, constatăm și din aceste perpetuul adevăr, ce adese l'am constatat — și acela este: **Nimic în clin, nimic în mânecă sentimentului public religios al poporului român cu unația, ci acesta a fost un act al clerului purtat de motive politice și de interese personali și materiali.**

Acestui adevăr istoricul nostru îi dă o drastică expresiune, dîcînd: „*Nu convicțiunea religiôsă, ci vênarea după căscig material; — nu abnegațiunea, ci egoismul, — dictară actul unirei și fundară o biserică, ce — instituită numai din interes material, — în acel moment ar trebui să se derapêne, când îi s'ar detrage aceea basă, fiind-că întru sine ori-ce alt rađim 'i lipsesce*“ . . . pag. 57.

După Hurmuzachi însă unația a fost ceva și mai rău: **O urmare a slăbiciunei clerului în general și a**

archiereilor Teofil și Atanasiu în special, cari cădură jertfă uneltirilor secrete de tot soiul, căci istoricul nostru dice mai departe: „Grație energiei cardinalului primat Collonics, a cărui activitate se potență prin uneltiri secrete, autoritățile și mai tot clerul român îi urmară orbiș“ . . . pag. 33.

„Deregătoria publică de general și cea secretă de mare inquisitor trebuî să se unescă la poruncă mai înaltă în persoana generalului Rabutin“ . . . pag. 32.

„Teofil era un spirit slab și caracter slab“ . . . pag. 29.

„Ceea-ce începù neconsciențiosul Teofil, aceea indeplinî fără preget urmașul său. Și acest nou Herostrat, care cu intențiune dede foc templului unității române, se numea Atanasiu Angel“ . . . pag. 33.

În sfârșit, vorbind despre urmările unației, baronul Eudoxiu Hurmuzachi dice: „Prin diplome ulterioare, ce cu puține escepțiuni și ași mai sustau, biserica română unită a ajuns sub un rigoros sistem tutorial și autoritatea episcopală prin subordinarea ei unui Teolog, causarum auditor generalis, investit cu plenitudine de putere, a decădut astfel, încât din biserica română națională de odinioară s'a ales o biserică filială-diecesană romano-catică.“

„Asevirea acêta și ași o împedecă în desvoltarea sa și formațiunea ei nenaturală, ce încercă a împreună orientul cu occidentul, nu e aptă a ridica autoritatea acestei biserici“ . . . pag. 55.

„Căci ori-cari formațiuni transitorie trebuie se piardă cu atât mai mult teren și statornicie, cu cât se răsleşc și împuțesc formațiunile principale întru libera lor desvoltare“ . . . pag. 57.

„Precum unația dela început a fost eschisiv opera clerului, așa acesta și ași este unicul ei apărătoriu și ra-

zim; — unașia nici până astăzi n'a pëtruns în spiritul și inima poporului român" ... pag. 57.

„Îndeosebi nóuele dogme adoptate de biserica romano-catolică, între cari mai ales dógma despre infalibilitatea Papei, nici-când n'a fost recunoscută și adoptată de biserica română unită și acesta cu dreptul și pe basa pactului unirei nici-când nu i se va putea octroá, deși unii episcopi în prea marea lor supunere față de scaunul Romei, a primit-o — fără a întreba biserica“.

„Papa dictéză în mod absolut episcopilor, ér aceștia în același mod nașionei pentru prețul de distincțiuni și favoruri personali, dér fie-cine vede, că acesta stăpânire absolutistică nu obligă nașionea, carea în basa pactului póte respinge ori-ce învoire dogmatică impusă ei prin contrabandă, seu silă; — precum din aceste încercări fie-cine vede perpetua silință a papismului, de a sterge biserica nașională unită și a o contoți fără rezervă în biserica romano-catolică.“

„Prea evident este în fine, că independența bisericeii nașionale unite prin supremația absolutistică a episcopilor români uniți, alimentată și încurajată din Roma asupra poporului credincios; — și prin nedémna și órba supunere a acestor arhieriei față de Curia romană, totalmente s'a nimicit" ... pag. 91.

„Impedimentul principal, pentru carele biserica unită nu se póte întări în mod trainic, zace în propria ei ființă și organizare, în supunerea ei la un aliat, ce nu este atât patronul, cât mai mult stăpânul și absolutul seu domn.“

„Necondiționat aservită absolutismului, stăpânită de preaputernica teocrație papală, carea eschide ori-ce liberă mișcare spre autonomie, — și tot în aceeași direcțiune mánată de puterea statului; — biserica română unită dela început și până astăzi n'a putut desvoltá óre-care

mănosă activitate pe terenul bisericesc scolar, cu atât mai puțină pe cel politic național.“

„Biserica română unită, sfîrticată între o ostentativă alipire către Roma, îngrijată de starea materială a clerului său și pe de altă parte împroșcată de poporul credincios, ce-și conservă „legea strămoșească“, a plătit și plătesce catolicismul său cu prețul propriei slăbiciuni, la care e condamnată, ca și copilul de două mame, ce nu cunoște pe cea adevărată și privesce doios cât spre una, cat spre alta.“

„Ortodocsia — fiind totdeauna semnul caracteristic al naționalității romănesce — biserica unită trebuie se lucrede în detrimentul acestei naționalități, pe câtă vreme este silită a merge în direcția papismului, ăr făcënd acésta își va pierde rađimul său, poporul, ce ține la naționalitatea sa, ca și la ritul și vechile sale obiceiuri“.

„În faptă biserica română unită a fost mereu sguduită de pe bazele-i naturali și mănată în apele catolicismului, în cari s'a înecat așa, încât cu greu mai recunosci într'nsa pe biserica națională independentă de odinioară. ăr urmarea acestora este, risipirea și slăbirea elementului național pe terenul politic, în biserică și în scólă“.

„Astfel se încuibă pe nesimțite absolutismul străin, doctrine și instituțiuni păpistășeci prin intrigă și forță în biserica română unită și se lărgi tot mai mult abisul, ce o desparte de biserica genuină ortodocsă, se întări păretele despărțitoriu între frații de o mamă“. pag 94.

În fine istoricul nostru încheie aprețierile sale despre urmările unației cu următoarele:

„Biserica română ortodocsă, deși mereu strivită din partea proselitismului siluatoriu romano-catolic, deși spoliată și ciungarită de o însemnată parte din corpul și ființa sa, — resistă totuși multelor ispite și agitațiuni și poporul român rămase credințios străbunei sale biserici, deși păstoriul, clerul seu, în partea cea mai mare 'l părăsise“.

„Desbinarea făcută în sinul națiunii însă, despărțându-o în două tabere dușmane, producând un contrast intern în propria-i ființă, în cugetul, simțirea și conștiința sa; — slăbi foarte mult solidaritatea sa organică, genetică și politică și făcù, ca rolul și pondul politic a acestei națiuni, ce numai prin unificarea tuturor puterilor sale ar fi în stare a suportá grelele lupte de rasă, ce îi se impun, se scadă de tot.“

„Nu mai puțin influință acésta desbinare asupra caracterului și moralității poporului român, căci abătut dela calea seculară prin nouă doctrine religioase pe un drum necunoscut; dezvoltarea sa naturală, ca și ținta sa națională a suferit o permutare de tot dăunósă și a dat naștere unor nouă și stricăcioase formațiuni, cari nici când nu s'ar fi format pe corpul național, dacă poporul ar fi continuat, a se dezvoltá pe calea-i naturală cunoscută, pe carea de secolii a âmblat.“

„Necondiționata dependență de Roma, supremația primatului din Gran și nedemnul tutorat al mentorilor jesuiți nici decum nu sunt apte a sprigini dezvoltarea națională, nici a face din biserica română unită o biserică adevărată națională, precum ar pretinde interesele și spiritul poporului“.

„Efectele desastrose ale unației însă, nu se mărginiră numai la Românii uniți, dincontră ele făcură doar și mai stricăciune Românilor neuniți. Scisiunea bisericescă înstrăină pe Român de Român, făcù din frați dușmani de mórte și risipi puterile lor, ér puterea statului apăsà și mai greu pe Românii „schismatici“. Astfel sub presiunea nouelor raporturi ei decădură atât de greu, încât numai peîncetul și pe lângă grele forțări se putură abia redicá din căderea aceea“. *„Unația desfăcù în două corpul național român ca un ic, ce se bate în trupina unui arbore sănētos și făcù cu puțință și mai pronunțata suprematisare a Românilor decătră religiunile recepte și de cătră rassele privilegiate, căci slei puterea lor de resistință.“*

Dela noi nici un comentar.

Aceste clare espuneri nu pot avea trebuință de comentar, ci fiind ele întru tóte conforme realității și istoriei, vor afla, credem, resunetul, ce merită în inima fiecărui Român.

11. Nicolau Densușan: Independența bisericescă a metropoliei de Alba-Iulia, Brașov, tip. A. Murășan.

Precând mă pregăteam, a pune sub tipariu acest studiu al meu; — étă că Dl. N. Densușan surprinde lumea română cu publicarea manifestului de unire original în limba română datat din 7 Octobree 1698. Cu acesta étă acum ne bucurăm de 3, și trei, manifeste ale unirei — tóte trei pretinse originale, însě fie-care dintrêsele edate de alți ómeni și fórte divergente în conținutul lor.

Întrebarea este acum: Care dintre trei, este cel autentic? Noi am văđut în cele premerse, de ce calibru sunt cele doue manifeste din 21 Martiu 1697 și din 5 Septembrie, respective la Șincal 12 Decembre 1700 ale jesuiților papistași, cari din Români răsăriteni fac pur și simplu romano-catolici, — nici mai mult, nici mai puțin. Am văđut, că ele sunt scrise în limba latină, păstrênd stilul jesuiților de pe acel timp; precând nu se póte nici cugeta, că metropolitul nostru se fi compus și subscris în acea limbă mărturisirea credinței sale, — de óre-ce nici el și cu atât mai puțin protopopii sei înțelegeau limba latină; așa, precum nu se póte nici cugeta că toți acei bărbați maturi (54 protopopi cu 1563 preoți) se fi subscris un document atât de delicat și atât de ponderos, fără ca se scie, ce subscriu.

Am văđut mai departe, cum neveritabilitatea acelor manifeste se tradéză din însuși textul lor: „*Agnoscimus profite mur, non dubitamus, credimus...*“ đic păpistașii în numele Românilor, apoi tot ei đic: „*Postularunt, subscripserunt*“ (scilicet Romanii)... și éráși đic într'un manifest:

„*Conclusimus, nos redire in gremium sanctae matris ecclesiae romano-catholicae*“ și într'altul: „*Impulsu divini unionem inivimus cum ecclesia romano-catholica*“.

Am văduț în fine suspicioșele subscrieri: *Theophilus ac clerus universus* — într'unul și: *Archiepiscopus Athanasius, 54 protopopae cum 1563 sacerdotibus* — într'altul;  r din faptul real și istoric, **că Românii n'au devenit și nu sunt p pistași**, am văduț și vedem reiept ndu-se în capetele celor ce o au scornit și o scornesc, acea minciună, cumc  Românii ar fi primit ** ntreg ** confesiunea romano-catolică, precum se reiept  o bilă elastică din păretele, spre care a fost aruncată.

Și d c  mai avem în vedere că cei 1563 de preoți figur z  pe manifestele jesuiților ca și o massă brută,  ic ndu-se de exemplu: „*Protopopul Daniil din Ilia cu 20 preoți*, ca și cum ai  ice: pardon: Toader Stănilă a venit la t rg *cu 20 burduși de br nz *; — putem re noi în t t  liniscea verdictul nostru: **Acele manifeste sunt pure scornituri!**

Numai una ne gen z : Intrebarea, de unde a luat Laurian și alții numele celor 54 protopopi și le-a pus drept subscrieri manuproprie sub traducerea românescă a manifestului din 5 Septembrie 1700; fost-au ei întru adev r subscriși cu m nile proprii, ori numele lor s'a semnat de alții după protocolul, ce presupunem a se fi luat din ședințele sinodului?!...

S  pare, că și Laurian, întocmai ca și Șincai, a luat textul manifestului din archiva metropolitan  dela Blașiu. D c  e aș , atunci Laurian a comis unul dintre cele mai grele păcate, ce le p te comite un istoric, când a publicat manifestul ca **subscris de arhiepiscopul Atanasiu și de 54 protopopi**, căci Șincai ne spune clar, că „*pe acea hârtie nu sunt iscăliți metropolitul Atanasiu și*

protopopii cu preoții, ci dintr'un protocol de sub același Atanasiu **să vede numai**, că acestia au fost protopopi“...

Constatăm din parte-ne numai, că provocatele nume nu sunt tot acelea-și, ce figurază pe manifestul din 7 Octobrie 1698 descoperit de Dl N. Densușian — și, lăsând Domniei Sale sarcina, a ne lămurí mai deaprópe asupra lucrului; ér cetitoriului lăsându-i voia, a-și face însu-și judecată; punem să urmeze manifestul dimpreună cu conclusiunile descoperitoriului:

Manifestul de unire

al metropoliei române de Alba-Iulia cu biserica Romei, din 7 Octobrie 1698 — și condițiunile unirei. —

Pe fóia întâia.

„Noi mai in jos scrișii Vlădica, Protopopii și Popii bisericilor românesci dăm in scire tuturor căroră să cuvine, mai vértos Țerei Ardealului:

„Cercând schimbarea acestei lumi înșelătóre și nestarea și nepeirea sufletelor, căruia in măsură mai mare trebuie a fi de cât tóte, din bunăvoia noastră ne unim cu biserica Romei cea catholicescă și ne mărturisim a fi mădulările cestii biserici sfinte catholicesci a Romei prin aceasta carte de mărturie a noastră. Și cu acele privilegiomuri vom. să trăim cu care trăesc mădulările și popii acestei biserici sfinte, precum Inălția Sa Impăratul și coronatul craiul nostru in milostenia decretumului Inălției sale ne face părtași, care milă a 'nălției sale nevrënd a o lăpădă, cum să cade credinșiosilor Inălției Sale, aceasta carte de mărturie și Nălții Sale și Țerei Ardealului o dăm inainte, pentru care mai mare tãrie, dăm și pecețile și scrisorile mânilor noastre. S'au dat în Belgrad în anii Domnului 1698 în 7 zile a lui Octovre“... .

„Inșe într'acést chip ne unim și ne mărturisim a fi mădulările sfinteí catholicesci Biserici a Romei, cum pre noi și remășíțele noastre din obiceiul Bisericeí noastre a răsãritului să nu ne clătească. Ci tóte ceremoniile, sãrbãtorile, posturile, cum până acum, așa și de acum înainte să fim slobođi a le ținea după cãlindariul vechiu. Și pre cinstitul Vlădica nostru Athanasie nime până la mórtea Sfinției Sale se n'aibă putere al clãti din Scaunul Sfinției

Sale. Ci tocma de i s'ar tîmpla mórte, se stea în voia soborului pre cine ar alege se fie Vlădică, pre care sfinția Sa Papa și înălțatul Impărat se'l întărescă, și patriarhul de sub biruința Înălției Sale se'l hirotonéscă și în obiceiul și deregătoriilor (citesce: deregătoriile) protopopilor, cari sunt și vor fi, nici într'un feliu de lucru nime se nu se mestece, ci se ție, cum și până acum. Ér de nu ne vor lăsa pre noi și pre rămășițele nóstre într'acésta aședare, pecețile și iscăliturile, care am dat, se n'aibă nici o tărie, care lucru l'am întărit cu pecetea metropoliei nóstre pentru mai mare mărturie.“

(L. S.)

Aici este imprimat în fum sigilul mitropoliei de Alba-Iulia, reprezentând în mijloc iconă Săntei Treimi, ér în jur inscripțiunea: „†Acésta este pecetea Mitropoliei Bălgradului“.

„Pe fóia a 2-a și a 3-a urméză subsemnăturile în ordinea următóre :

- Protopop *Georghî ot Hațeg* așa voesc m. p. L. S.
- Protopop *Ioan ot Hinidóra* m. p. L. S.
- Protopop *Iancul dela Jomal* m. p. L. S.
- Protopop *Neculiți Sassebes* m. p. L. S.
- Protopop *Ilie dela Crișuri* m. p. L. S.
- Protopop *Stefan dela Cașei* m. p. L. S.
- Protopop *Macaveiu din Nemigia* m. p. L. S.
- Protopop *David din Uifalëu* m. p. L. S.
- Protopop *Ioan din Călian* m. p. L. S.
- Protopop *Grigoraș din Bistriță* m. p. L. S.
- Protopop *Coste din Hăpărta* m. p. L. S.
- Protopop *Gabor dela Saoraș* m. p. L. S.
- Protopop *Gavriil dela Bistra* m. p. L. S.
- Protopop *Mihaiu din Călata* m. p. L. S.
- Protopop *Mateiu dela Lapoș* m. p. L. S.
- Protopop *Georgie Notarașul Dăianul* m. p. L. S.
- Protopop *Miheila ot Armeni* m. p. L. S.
- Eu protopop *Stefan dela Chioar* m. p. L. S.
- Protopop *Ionuțiu din Cornia* m. p. L. S.
- Protopop *Simon din Secal* m. p. L. S.
- Protopop *Oane de Kețe* m. p. L. S.
- Protopop *Radul din Colun* m. p. L. S.
- Protopop *Ionașcu din Mohu* m. p. L. S.
- Protopop *Toma din Vinț* m. p. L. S.

- Protopop *Sava din Selisce* m. p. L. S.
 Protopop *Radu delu Făgăraș* m. p. L. S.
 Protopop *Stănilă dela Făraș (sic)* m. p. L. S.
 Protopop *Daniel din Ilie* m. p. L. S.
 Eu protopop *(sic) Toma din Racovița* m. p. L. S.
 Protopop *Toader dela Gorghiu* m. p. L. S.
 Protopop *Aron din Cichindeal*
 Protopop *Idomir din Berghiș* m. p. L. S.
 Protopop *Ioan din Lepindea* m. p. L. S.
 Protu *Popa Costană dela Șeuția* m. p. L. S.
 Protopop *Stefan ot Simihai* m. p. L. S.
 Protopop *Simion de Slivaș* m. p. L. S.
 Protopop *George din Ohaba* m. p. L. S.
 Protopop *Adam Cuger* m. p. L. S.

„Urmădă acum repetarea pe scurt a condițiunilor de unire scrise de metropolitul Athanasie cu mâna sa proprie astfelu:“

„Și așa ne unim acesti ce scri (sic) mai sus, cum tótă legea noastră, slujba Bisericii, leturgia și posturile se stea pe loc, éra se n'ar stá pe loc acele, nici aceste peceți se n'aibă nici o tãrie asupra noastră și Vlădica nostru Athanasie se fie in scaun și nime se nu-l hãrbătãluiéscã“.

„Pe margine:“

„Și căria darul nostru.“

„Ath(anasie) L. S.“

„Cetind acum și recetind acest manifest de unire din 7 Octombrie 1698, vedem constátându-se prin el urmátorele adevéruri istorice:“

„Manifestul original de unire nu amintéscé absolut nimic, că biserica română de Alba-Iulia ar fi primit patru puncte dogmatice, despre cari mai târziu catholicii făcură atâta vorbă, că le-ar fi primit Români“.

„In special nu aflăm in acest manifest de unire nimic, că metropolia română de Alba-Iulia ar fi recunoscut pe Pontificele roman de cap al întregéi biserici creștine; nimic despre pânea azimă; nimic despre purgatoriu, nimic în fine despre dogma, neînțeleasă nici chiar teologilor, că spiritul sfânt purcede dela Tatăl și dela Fiiul“.

„Români in manifestul lor de unire dela 1698 făcură numai nesce declarațiuni generale și într'un mod fórte vag, că se unesc

cu biserica Romei, fără se spună anume, în ce feliu de cestiuni se unesc; ér de altă parte adăugară numai decât, motivul principal și condițiunea politică bisericească esențială a unirei: „*ca se trăescă cu aceleași privilegii*“ (se înțelege bisericesci și politice).“

„Manifestul de unire din 1698 se ține în linie generală de rezoluțiunea împăratului Leopold din 14 Aprile 1698 cu singura deosebire esențială, că Românii nu voră în soborul dela 1698 se recunoscă nici chiar calitatea de prim patriarch a Papei dela Roma, care le-o cerea împăratul prin rezoluțiunea dela 14 Aprilie 1698.“

„Așa dar, nu numai că sinodul din 1698 nu primí nici o dogmă de credință catolică, dar nu concesse Papei nici un drept de jurisdicțiune în biserica română de Alba-Iulia“.

„Anume acest sinod declară în mod solemn în manifestul de unire, *că metropolia de Alba-Iulia rămâne și de aci înainte în legea răsăritului și ține la legea acésta, atât în cestiuni de credință, cât și în cestiuni de guvernare bisericească:*

„cum pre noi și pre remășițele nóstre din obiceiul bisericeii nóstre a resăritului se nu ne clătescă“,

„cum tótă legea nóstră slujba bisericeii, lethurghia etc. se stea pe loc“,

„pe Vlădica nostru . . . nime se n'aibă putere al clăti din scaunul sfinției sale;

„se stea, în voia soborului, pe cine ar alege se fie Vlădică;“

„că în obiceiul și deregătoriile protopopilor cari sunt și vor fi, . . . nime se nu se mestece“

„Vedem așa dar, că unirea cu biserica Romei se făcuse, păstrându-se intactă întrégă religiunea răsăritului și întrégă autonomia bisericească de o parte, ér de alta parte neprimindu-sé nimic, dér absolut nimic, din tótă credința particulară a bisericeii catolice și nici vre-o dispozițiune din dreptul ei canonic.

În scurt unirea Românilor cu biserica Romei nu primí:

1. Nici o dogmă catolică.
2. Nici o supunere față de biserica catolică.
3. Nu admise nici un drept de amestec (de legislațiune) al bisericeii catolice în biserica română.

Legea și religiunea rămase întru tóte aceași inviolabilă și nealterată.

Dreptul canonic același nemodificat.

Independența bisericească neatinsă.

Și deore-ce biserica catolică prin unirea acésta făcută la anul 1698 nu putù să câștige absolut nici un drept de jurisdicțiune în biserica română de Alba-Iulia, se înțelege, că biserica română de Alba-Iulia rămase intocmai ca mai înainte: — Biserică română autocefală, așa cum au fost metropoliile române din Bucuresci și din Iași față de patriarchul Constantinopolului.

Și ca se fim înțelegeși de toți repetem: *Autocefale sunt bisericile, cari nu sunt supuse jurisdicțiunii patriarchilor.*

Legătura așa-dar, care o făcuse biserica română ca biserica Romei la 1698 era numai o simplă alianță bisericescă, făcută între două state sau corporațiuni bisericesci cu autonomia lor propriă deosebită.

Unirea din 1698 nu este o contopire sau o disolvare a bisericei române în biserica catolică; nu este o supunere a mitropoliei romane sub guvernarea bisericeii catolice; nu este nici chiar anexarea bisericeii române ca parte către biserica catolică ca o totalitate; nu este în fine unirea acésta o societate leonină după cum voesc se o esplice misionarii de astăzi, în care biserica catolică se câștige tóte, ăr metropolia română se pèrdă tóte.

Unirea noastră cu Roma a fost judecată atât în seculul trecut cât și în cel present numai ca o simplă alianță bisericescă.

Așa ni s'a propus din partea împèratului Leopold prin rezoluțiunea din 14 Aprile 1698.

Așa au inteles-o părinții nostri dela 1698.

Așa au judecat-o istoricii nostri, căci Șincal dîce: „Și acum se află nebuni ca aceia, cari gîndesc, că greco-catolicii pentru-că se numesc uniți trebuie se fie supuși romano-catolicilor, ci înțelepciunea arétă, că a fi unit cuiva atâta însemnăză, cât a fi lui asemenea și nu supus“, Chronica III. an. 1701.

In fine, ca se aducem încă un esemplu și mai recent, conferența Românilor greco-catolici ținută la anul 1871, în memoriul său adresat mitropolitului Vancea declară în mod solemn, că unirea noastră cu biserica Romei este numai o „*alianță pe teren religios*“.

Până aci domnul Nicolau Densușian . . . Domnul Densușian este fôrte sever și fôrte jalus de autonomia și autocefalia bisericeii române greco-catolice. D-Sa nu cede unirei nimic. Nu adoptarea nici celei mai nînsemnate dintre dogmele romano-catolice; nu mai ales nici adop-

tarea atât de mult colportatelor patru puncte, între cari în deosebi nu --- recunoscerea supremației papei dela Roma.

Și conclusiunile, ce le face domnul Densușian din manifestul descoperit de D-Sa, sunt de o tărie logică perfectă; — precum de asemenea veritabilitatea documentului său, a manifestului de unire din 7 Octobre 1698, a rămas necontestată — și, după cele ce am dovedit în fața manifestelor false ale păpistașilor, nu credem, că autenticitatea acestui document se va putea ore-când contesta. —

Intr'aceea decât socotim, câte fatigii a avut jesuiții, împăratul Lepold I. și primatele Collonici cu nenumera-tele lor decrete și manifeste, pentru-ca se atragă pe Români la unație, decât punem față în față manifestele lor și manifestele Românilor, decât cântărim cât de mult a cerut aceia și ce puțin a dat acestia, decât vedem că papistașii a cerut **tot** — făcând pre Români deplin papistași — și Români nu a dat **nimic** — nici pe papa nu a voit a-l recunoște — și decât la aceste totuși trebuie să adaugem **faptul, că Români s'au unit**, faptul, cu totul neînțeles că odată se declară „**mădulări acestei sante biserici catolice a Romei**“, apoi imediat vreau se rămână cu neștirbita lor credință **a răsăritului** — și faptul, că odată recunosc papei ore-care jurisdicțiune dîcînd: „*Se stea în voia soborului, pe cine ar alege se fie Vlădică pe care Sfinția sa Papa și Înălțatul Împărat s'el întărescă și Patriarchul de sub biruința Înălției Sale* (Cine se fie acesta?!*) *s'el hirotonescă*“, ér imediat după aceea își păstrează deplina lor autocefalie: „**Nime se nu se amestece;... Tótă legea noastră se stea pe loc!**“; .. așa trebuie se venim la conclusiunea, că între

*) Primatela dela Strigoniu?!

Români și papistași cu ocasiunea unirei s'a purtat o politică nesinceră și se repețim constatările noastre de mai nainte: Speculă a fost, curată speculă, deoparte și de alta.

Bieții Români a speculat la îmbunătățirea sorții lor, dicând din gură: *Ne unim!* ér în inima lor voind a rămânea întru tóte aceia, ce a fost; — ér păpistașii au speculat, că cea-ce astăzi nu se póte face din cauza cerbicieii Românilor, se va face de forma deja astăzi — prin manifeste false — și de facto mâne prin înșelăciune, creștere iesuitică, supraveghiare strictă*) și multe alte mijlóce rafinate.

Am văđut, că nici specula Românilor, nici a papiștașilor nu a isbutit, cum de regulă nu isbutesce ori-ce lucru basat pe înșelăciune, căci: „*Nimic nu este atât de ascuns, ca să nu se descopere*“ . . .

Ei — și acum ce urméză din tóte aceste pentru intențiunile noastre?

Urméză aceea, că un act de atare calibru, cum este unirea, nu trebuie susținut, nu se póte susține — în detrimentul nostru; — urméză, că și atunci când „unirea“ ar fi fost sinceră și favorabilă pentru noi, — nu mai póte fi susținută acum, când ea este o calamitate și adecă cu atât mai vêrtos nu, cu cât nu a fost sinceră, cu cât nimeni nu este obligat a respecta un contract, făcut cu înșelăciune în defavorul său; urméză că toți aceia, cari cu sofisme dogmatice ar mai voi a susține astăzi acest

*) „*Au pus pe lângă episcop un teolog catolic*“ . . . Teologul Ianos era om trufașiu și voia pe episcop să-l supună de tot“ ăice S. Clain. —

„Că tocmai precum lucră dracul de caută voia omului, până ce-l aduce la păcat; apoi îl pórtă pe unde vrea, — așa au făcut și cu Vlădicul, până când l'a apucat în cursă; pentru-că păpistașii cu tótă șfiala îl cinstea până atunci, ér după aceea i-au luat tótă ocărmuirea din mâni și este un iesuit lângă densusul pururea, fără de a cărui scire și voia nici o carte nu póte scrie cuișă“. ăice Cronicariul Mihail Cserei la Șineai pag. 318.

act de pură înșelăciune și prin el calamitatea, ce de doi secoli ne bântuesce; — în fond nu ar fi alta, decât nisce farisei ipocriți, cari nu sunt Români și nu voesc binele Românilor — urmază, că noi se ne unificăm bisericese spre mântuirea noastră.

„O astfel de schimbare de religiune prin reprezentanți impuși cu deasila poporului, cari votau prin aclamațiune în contra conștiinței și voinței poporului — și necunoscând poporul articoli i de credință supuși schimbărei; — un astfel de act, pe lângă toate apucăturile propagandei (romano-catolice), nu poate avea nici o basă juridică și nu se poate cualifica de un act conștient și eșeptuit în mod legal“.

Eud. bar. Hurmuzachi, Fragm. zur Geschichte der Rom.

Conclușiuni generale.

Înceind cercetările noastre istorice, se reasumăm acest capitlu în următoarele:

I. Toți istoricii noștri — fără nici o deosebire — și mai ales cei uniți, consideră unația drept un *act politic*, prin carele Români, căutând adăpostire în contra persecuțiunilor calvine, au fost înșelați și desbinați.

II. Toți — fără deosebire — constată, că desbinarea acésta a fost și este o calamitate pentru noi, carea nici pe departe nu s'a equivalat prin puținele folóse, de cari ne-am împărtășit pe urma unației.

III. Toți convin întru combaterea chauvinismului confesional, ce s'ar manifesta între noi ori din care parte și ne admoniază la dragoste frățescă.

IV. Nici unul nu dă deplin creșemânt manifestelor latine de unire pretinse originali de dto 21 Martiu 1697 (Teofil) și 5 Septembrie 1700 (Atanasiu), — conform cărora Români primesc întregă confesiunea romano-catolică și necondiționat se contopesc în acésta biserică.

Din contra toți se îndoesc de autenticitatea acelor manifeste; — deși nu erau încă în posesiunea contra-probelor. Toți — în fruntea lor nemuritorii Șincai și Sam. Clain — ne spun, că unația nu s'a făcut în forma, ce ni se arată prin descriesele manifeste latine, ci s'a făcut din partea Românilor sub anumite rezerve și sub stricte condițiuni — după unii istorici mai strînse (cu primirea unor puncte dogmatice), după alții mai laxe (fără primirea vre-unui punct dogmatic).

După toți istoricii — fără excepțiune — unația a fost o *alianță* cu biserica romano-catolică, nici după unul ea nu a fost o contopire în acea biserică.

Cu alte cuvinte: Toți istoricii noștri constată, că des provocatele manifeste de unire *sunt false*. Și realitatea, starea excepțională a bisericii greco-catolice române, cu credința, ritul și ceremoniile sale proprii răsăritene românesci, neschimbate și foarte puțin, dér și atâta — pe nedreptul influințate, dela unire până în ziua de astăzi, — nu mai lasă asupra acestui lucru nici cea mai mică îndoielă.

V. Nici unul nu apără unația, ca provenindă din convingerea și sentimentul public al poporului român, séu ca necesară pentru esistența, ori binele seu, ci toți — și în fruntea lor Șincai, Clain, Bărnuf, Illarian, Barițiu ș. a. — atestă, că inima poporului a stat și stă departe de ori-ce dogme păpistășesci; — n'a avut și n'are lipsă de ele; s'a simțit și se simte bine în religiunea sa strămoșescă.

VI. Nici unul nu se preocupă de „*drepta credință romano-catolică*“ și nu frânge lance pentru propagarea ei p'ntre noi; — din contră toți ved pericolul, ce ne amenință — nu numai cu paralisarea forțelor, ci și mai ales cu pierderea naționalității noastre. De aceea toți suspină după unificare și ne îndemnă la înfrățire.

VII. Țr referitoriu la pierderea, mai bine ȃis — nimicirea arbitrară a independenȃei bisericei n3stre **naȃionale** unite și la ȃntroducerea de dogme str3ine prin ȃntrigă și forȃă, baronul Hurmuzachi ne ȃice ȃn numele tuturor : „*Naȃiunea romănă, neconsultată asupra ȃnoirilor, are la tot casul măna liberă și dreptul necontestaver, a-și revindeca la timpul s3eu legea și drepturile sale siluite*“.

Fragm. z. Geschichte der Rom. II. p. 92.

Așa cugetatau istoricii nostri, așa cugetă inteligenȃa n3stră curată, așa observem noi, cei-ce ȃn t3tă ȃiua avem a face cu poporul, că cugetă el.

Și deci ar fi p3cat a ținea acest popor, care dela sine nu p3te lua iniȃiativa spre salvarea sa ; — ar fi p3cat, ȃic, a-l ținea și mai departe ȃn desbinare pentru lucruri nefăcute de el, necuprinse de el și nefolosit3re pentru el, d3r lucruri, cari ȃngreun3ză imens sarcinile sale și-l ȃmpedecă cu totul ȃn desvoltarea sa.

Ar fi acesta un p3cat neiertat, pentru carele nu credem s3 se afle Romăni, ce vor s3-l ia asupra-le — și, de s'ar afla, spre ȃnmulțirea durerilor n3stre, unii ca aceia numai după nume, ci nici-odăăă după sentimente, — ar fi Romăni.

IV. Cestiunea în realizare.

„Dómnne! Om nu am, ca — decât să
turbură apa — să mă arunce în scâl-
dătóre...”

Evang. : Dum. slăbănogului.

Dela începutul acestui studiu mi-am pus în vedere principiul purei obiectivităţi. Nu m'am încercat şi nu voi încerca a demonstra, că una séu alta dintre cele două biserici românesci este din punct de vedere dogmatic-istoric cea originală, cea singură adevărată, ori singură mântuitoare, — pledând *din acest motiv* pentru generala ei îmbrăţişare.

Am arătat din contră neîndoios, că nu protopresbiterul greco-oriental, ci preotul român vorbesce cătră Românii. Cetitoriul nepreocupat îmi va atesta acésta fără preget.

„Nu este aici vorbă de unit, séu neunit, ci numai de Român“, ڤicea unul din apostolii redeşteptărei nóstre naţionale; — acesta mi-a fost şi 'mi va rămânea punctul de plecare.

Voiesc însă, ca acesta să ne fie punctul de plecare al tuturor Românilor şi cred firm, că așa este. De aceea în partea primă a studiului nostru am stabilit principiul: **Din respectul de consciință și de convințione reu- nirei nóstre confesionale nimic nu-i stă în cale.**

Am ڤis-o delà început, o credem sciută și confirmată de fie-care Român, că deosebirea întrinsecă confesională între Români este atât de neînsemnată și a pētruns atât de puțin în carnea și sângele poporului român,

încât impunerea acestui punct, drept motiv împedecătoriu la realizarea marelui scop al reunirii noastre, ar fi nu numai fariseică, ci chiar ridicolă.

„Pe poporul iobăgit nu l'a întrebat nimeni, decă voiesce său nu, a se ținea de cutare lege; sclav era și ca atare se îndestulea, decă i se esecuta ritul răsăriten, după cum îl cunoscea el din moși de strămoși...“

G. Barițiu: Părți alese din ist. Trans.

Apelez la inima ori-cărui Român să mă desfidă fără ipocrisie, să-mi spună de aci, din inima sa, decă nu este așa, — să-mi demonstreze, că poporul român, ba chiar și clerul său, când ar fi întreg unit cu biserica Romei, s'ar simți neliniscit, nefericit în conștiința sa, ori că el viceversa — întreg greco-oriental — ar avea remușcări, s'ar simți nedumerit în convingerile sale religiöse?!

„Nu să încercă nimeni a face propagandă printre popor, silințele erau îndreptate numai asupra clerului, carele — pe lângă presiune și siluire — să câștigă pentru unire mai ales prin promisiuni, de a fi scutit de decime și alte dări și pus într'o categorie cu clerul rom.-catolic“.

Hurm : Fragm. z. Geschichte der Rom. u. s.

Nu! Din capul locului unația nu a avut a face nici în clin nici în mână cu sentimentul public religios, nu a purces din convincțiunea poporului român, ci a fost un pas de natură curat politică. A fost — repetim — un pas de voiă — de nevoiă și motorul seu ceva, ce cu dreptate nu putem nici aproba nici desaproba pe deplin.

Greșit lucru este după credința mea, a stigmatiza fără rezervă unația ca pre o condamnabilă apostasie, precum o fac acésta mulți prea zeloși ortodocși, dér când auți pe unii gugumani semi-docti vorbind de ortodocși ca de „schismatici“ — te lovesce chiar gréță. Greșit este mai ales a stigmatiza și condamna fără rezervă unația pentru

urmările, ce le-a avut, pentru scisiune. Scisiunea, ce ni s'a făcut, a fost și este un mare rău, însă modul cum mai ales vlădica Atanasie prin manifestul său din 7 Octobrie 1698 a înscenat uniunea, nu permite a-i imputa, că el ar fi prevădut această întâmplare, ci cel mult, că el ar fi putut să o prevadă și, temându-se de ea, să nu încerce, ceea-ce a încercat.

Dér în urmă ori-cum s'ar judeca cestiunea din punct de vedere etic, ori teologic; — noi pentru scopul nostru puțin avem a face cu toate aceste, ci cele mai sus descrise le punem simplu în fața faptului complinit, pentru-ca din ambele se putem contrage cu logică tărie foarte prețioasă conclusiune, carea este: **Décă acum 200 de ani unirea cu biserica Romei și prin ea scisiunea noastră în două confesiuni, séu mai bine đis, în doue ierarchii, nu a purces din sentimentul public, din propria convințiune religioasă a poporului român; — această convințiune cu atât mai puțin póte veni astăzi în considerare, ca impediment la unificarea noastră ierarchică.**

Și astfel stând lucrul, am fi trecut preste un impediment puternic, pe carele în alte casuri de asemenea natură îl folosesc cu predilecțiune și cu drept cuvânt toți acei ómeni, cari țin la caracter, principii, constanță; — în casul acesta înse ori-cine ar mai voí a călări pe scrupuli de convințiune nu ar fi altceva, decât un ipocrit; un ipocrit cu atât mai mare, cu cât aici nu póte fi vorba de convingerea sa individuală, ci de convințiunea religioasă generală a poporului român. Drept aceea nu vom fi fără de minte, ci adevărul vom grái, „*os enim, quod mentitur, occidit animam*“.

Vorbind însă de realizarea unificării noastre, va trebui să punem pe cântariul minții sănătose cu obiectivitate de fer și cu desevisită imparțialitate motivele din

ambele părți și din ele se sustragem concluziunile noastre; având neclintit în vedere scopul final — mai démna și mai fericita noastră esistență.

În cele următoare voi arăta acele momente principali, cari după credința mea trebuiesc luate în vedere:

A) Pentru unirea noastră a tuturor cu biserica Romei vorbesc următoarele motive:

1. **Ființa noastră latină**, — faptul, că gințile noastre surori din apus; — Italienii, Francesii, Spaniolii... se țin aprópe în totalitatea lor de biserica rom.-catolică și faptul, că centrul plenitudinei acestei biserici este cetatea eternă; capul ierarchiei ei locuesce în Roma, leagănul nostru glorios, farul mărireii noastre viitoare.

Este dar acest fapt fără îndoieală un moment, ce eserciteză asupra-ne o imensă atracțiune.

2. **Mai buna situațiune materială a clerului gr.-catolic — față de cel gr.-oriental**; o urmare a tratamentului mai domol din partea tuturor regimelor, ce s'a perondat în statul acum Austro-Ungar, — stat emina-mente catolic.

Precând adecă preoțiimea ortodocsă română a fost totdeuna și în multe privințe este și astăzi privită de cătră stăpânitorii țilei cu ochi rēi, adese chiar persecutată; pe atunci cea greco-catolică, ca mai apropiată de puternica ierarchie rom.-catolică ungară, a fost în general mai domol tractată, ér față cu cea greco-orientală chiar favorisată între tóte împregiurările.

Acest fapt nu are lipsă de documentare, îl întâlnim și astăzi pretutindinea. Din trecut însē vom amintí aici spre ilustrare câteva esemple mai generale, mai bine-cunoscute:

a) În anumite timpuri de propagandă catolică fórte energiósă, ca de esemplu sub Maria Teresia; — Româ-

nilor neuniți li s'a luat cu forța multe biserici, moșii, utensilii etc. și sau dat uniților.

b) Pentru biserica gr. catolică, receptă cel puțin pe hârtie și înainte de 1848, s'a separat pretutindeni așa numitele „porțiuni canonice“, id est pământuri, une-ori destul de însemnate, din teritoriile comunelor politice și folosința acestor pământuri este basa venitelor relativ bune ale bisericii greco-catolice și ale preoților sei; *) — precând pentru biserica greco-orientală, — până la 1848 numai tolerată și foarte rău vădută, — nu s'a dat nimic.

c) Este fapt istoric, că biserica română neunită timp de 83 de ani nu a avut episcop — și cum o duce o atare turmă risipită fără păstoriu — se scie din destul; — apoi tot fapt istoric este, că acestei biserici nici după trecerea aceluși timp nu 'i s'a dat episcopi români, ci sârbi, streini și — câtă durere au streinii pentru noi, asemenea se scie prea bine.

Resultatul acestei triste situațiuni în biserica gr. or. a fost o totală amortire. Clerul ei negrijit, persecutat și needucat a decădut în mare sărăcie materială și intelectuală, a cărei urme și ași se mai cunosc; — în timp ce clerul unit, mai favorit de sorțe, a făcut frumoșe progrese.

Trăgând acum din toate aceste conclusiunea logică, acea este: Clerul gr. oriental ca mai slab situat, ar trebui să se alătoreze cătră cel mai bine situat — și astfel avem al doilea motiv, care vorbește pentru unirea noastră a tuturor cu biserica Romei.

3. O a treia împregiurare foarte importantă este:

*) „Până-ce a fost Aron (episcopul) la Viena (în anul 1752) au dobândit dela împărăție preoților sei economie, séu pământ de agonisélă până la 20 de gălete și patru cară de fân, care în multe locuri li s'au și dat...“

Precât timp va sustá statul nostru, fie austriac, fie austro-ungar, — pe atâta timp Românii gr. catolici totdeuna vor fi mai bine vëduți și tractați din partea stăpênitorilor nostrii magiari, séu Germani, eventual chiar și Slavi, ér că Românii nu vor ajunge la egemonie, — acésta e aprópe sigur.

Și precât timp în cele politice așa va fi, pre atâta timp Românii în viitoriu, ca și în trecut, **numai în biserica lor** își pot aflá limanul mântuirii, deci de acéstă biserică trëbue să se lege cu tot sufletul și din tóte puterile lor, acésta trëbue cu tóte jërtefe susținută și grijită ca lumina ochilor.

De aci însé urméză, că, voind Romanii aici a-și creá o sórte mai fericită, vor trebui la tot cazul *a)* să se **unifice pe deplin** în cele confesionali, pentru-ca, resistând mai ușor atacurilor strëine, să pótă înaintá cu puteri unite pe calea culturală, să se pótă mai cu tãrie validita în stat, căci „*undé's doi, puterea cresce*“ și *b)* vor trebui să se unescă anume cu biserica Romei, dela carea pot ascepta mai mult sprigin, séu cel puțin o mai domólă prigonire.

Am dis inadins: O mai domólă **prigonire** — și nu **tractare**. Vom vedea în cele următóre, că bine am folosit acest cuvânt. Vom vedea, că — fiind vorba de Român — în ochii stăpânilor nostrii nu mai e vorba de „tractare“, ci numai de „prigonire“. Și vom mai vedea, că tocmai mai domóla tractare a uniților este, ceea-ce altcum constitue pentru dânșii o fatală prigonire, ér pentru noi toți un mare pericol.

Când ne revocăm în memorie modul, cum s'a tractat cu gimnasiile gr. catolice din Beiuș, Năseud etc. — când ne aducem aminte de darul danaic, ce li se oferíá uniților în 1872 și li se ofere astăzi cu voie și fără de voie în așa numita „congrua“, când prin ținuturi întregi

mai ales din Ungaria și pre aci mai ales în Maramureș, dér și prin multe locuri din Transilvania, vedem fatalele urmări ale dragostei păpistășesci, — spiritul românesc cu totul amorțit, dulcea noastră limbă eliminată din locașurile inteligenței și mai mult din locașurile preoțimei gr-catolice române, o urmare a creșterii favorisate, dér naționale și păpistășesci, când pe ți ce merge vedem incuibându-se în biserica română unită un spirit străin necunoscut nóae până în anii din urmă, nejustificat pe basa actului de unire, nici congruent cu vederile poporului român, nici înrădăcinat în purul său sentiment, — papismul absolutistic și ipocrisia fanatică; când în fine vedem elemoșina de drept, ce abia din grație li se dă uniților de a-și **alege** (?) trei „candidați“ la scaunul archiepiscopesc — metropolitan și că în urmă nu suntem siguri *nici de „unul“* din trei candidați; — când vedem pericolul cel mare, în care plutesce naia acestei biserici la fie-care pas, ales la fiecare alegere de episcop și apoi uriașele sforțări, ce trebuesc a se face spre evitarea aceluia pericol; — când vedem nesiguranța, lipsa de sinodalitate și de legi codificate și vedem cu uimire și consternațiune ceea-ce s'a lucrat în mod clandestin în așa numitele „*concilii provinciale*“ — secrete din anii 1872 și 1882; — atunci ȃic, când tóte aceste le avem în vedere, nimeni nu se va mai îndoi a constată, că — *precând Românii orientali sunt prigonți față — față și fără înconjur, pē atunci cei gr. catolici sunt părtași de o mai domolă — dér cu atât mai fatală — prigonire.*

Cu chiu cu vai și între mari temeri au putut Românii gr. catolici se-și esopereze în Decembre 1892, din grația guvernului unguresc, dreptul, de a **alege** „**trei candidați**“ la scaunul metropolitan. Slabe stări de drept! Cu chiu și cu vai, ba — ce e mai trist cu lingușiri și chiar cu insinuări nedrepte s'a putut scrie la rêvaș acest

neînsemnat succes — și fapt dureros este, că și acest dar, acésta fărîmă de drept, — pe lângă lingușirile nedemne, — avem a'l mulțumí numai momentului critic, numai situațiunei încurcate a guvernului, carele, — după „memorandul“ și „replica“ Românilor, nu a voit a da ocaziune la o nouă și justă plângere, ce nu se puteá nici cum ascunde, ca multe altele, în fața Europei — și carele de astădată, neavînd mare interes contrar, a ținut se dea noáe și Europei o contra-dovadă despre echitatea sa și netemeinicia plângerilor nóstre. O echitate, ce de altmintrelea nu l'a costat chiar nimic, — fiind-că a contat la sigur, a-și putea ajunge scopurile sale și pe lângă dreptul acordat de „trei candidați“ — și în fine a știut, că în mâna sa este pentru tóte eventualitățile pânea și cuțitul.

Dér slab lucru este și rămâne, când *dreptul* de a-ți alege arhiepiscop și metropolit nu este normat în lege, ci atêrnă dela bunăvoința, caprițiile, momentana aflare a unui ministru!

Deocamdată Români gr. orientali au încă un scut puternic în autonomia și constituțiunea lor sancționată și inarticulată între legile țerei, precând Români gr. catolici sunt puși la discrețiunea guvernului și espuși la șicanele puternicului cler rom. catolic maghiar.

Și se nu se ȳică, că constituționalismul e costisitoriu, provócă lupte și dărîmă *pacea* în biserică, căci „*pacea*“ acésta este amortélă, apatie, mórte, ci viua interesare, lupta, animézá viața, stêrpesce abuzurile, ridică curajul și întăresce consciința de drept și demnitate în fii unei biserici, cultivênd și astfel promovênd interesele ei și apropiindu-se mereu de sânta țintă, ce și-a pus. Ér în fața acestor mari interese, cestiunea de bani, ce tot între noi se împart pe diurne, scripture etc. . . . nu póte vení în considerațiune, nu are se vină, nu merită se vină.

Supunând acum criticei minții și politiceii sănătoșe motivele descrise mai sus sub 2 și 3 cu tóte părțile lor bune și rele, ajungem la rezultatul, că părțile rele **prevaléză** și ne aflăm remași numai cu un singur moment sustătoriu, carele vorbesce pentru uniunea nóstră generală cu biserica Romei, cu primul motiv: „**Ființa nóstră latină.**“

Numai acest adevăr, numai acésta tristă situațiune o constată nemuritoriul nostru George Barițiu, când esclămă: „*Cum ar fi scăpat biserica română de influința trufașe a unor prelați de rit latin, cari se împăcau fórté cu anevoe cu ritul cel sublíme oriental și nici decum cu caracterul ei românesc, . . nu înțeleg!*“

(Părți alese din istoria Transilvaniei).

Ér baronul Eud. Hurmuzachi đice: „*Procesul de ferbere și descompunere în biserica unită nu s'a sevîrșit, dincontră el ține spiritele într'o nelinisce deprimătóre morală și religiósă. În cele dogmatice încătușată de Roma, biserica unită nici întru cele administrative jurisdicționali nu se póte emancipá — și astfel oftéză în ascuns cu profund dor după libera desvoltare și autonomie a bisericeii mame gr. orientale, deși acésta e înzestrată cu mai puține mijlóce materialí*“ . . .

Fragmente zur Geschichte der Rom. p. 58.

B. Pentru reunirea nóstră a tuturor cu biserica răsăritului vorbesc următórele motive:

1. Faptul, că noi Români suntem așezați în orientul Europei și compunem aici un stat liber, ce progreséză cu pași răpeđi-urieși. Acest stat este pentru noi „*peatra cea din capul unghiului, ce ni s'a făcut nóae dela Domnul . . și este minunată întru ochii nostrii*“ . . . Acest stat face pentru noi punctul central de cristalisațiune, este merit a stá și va stá la conducere pe drumul cătră

misiunea, ce o avem de împlinit *aici în Orient*; — este visul de aur al tuturor bărbaților noștri mari! —

Dacă d'ér Roma, légănul nostru, esercită asupra-ne o puternică atracțiune pentru originea noastră; — atracțiunea cătră centrul natural al *esistenței* noastre în Orient este la tot casul neasemănat mai puternică.

2. Faptul de cea mai mare ponderositate, că acest stat este în totalitatea sa ortodocs-oriental, precum și faptul, că din circa 11 milioane de Români 9 și 800,000 sunt orientali ortodocși; — de aci conclusiunea nealterabilă, că — precând încercarea, de a alăturá partea neasemănat mai mare cătră cea relativ mică, este un ce aprópe nerealisavér; preatunci este un postulat prea firesc, ca părțica organică să se afilieze la trupina organismului.

3. Faptul, că biserica ortodocsă orientală, — deși nu atât de puternică, ca cea rom. catolică — este totuși o biserică mare, ecumenică, — precând biserica gr. catolică — spre deosebire de cea rom. catolică — este numai o fracțiune. —

O fracțiune, căreia precum v'edur'ém îi se denégă fórte adese dreptul de esistență, ca biserica națională; o biserică pendentă între două mari biserici universale, cu o mână ținându-se de biserica ortodocsă răsăritenă, carea crede, că acésta îi este mâna dréptă, — (ritul, limba oficială, dreptul canonic și obiceiurile), cu alta ținându-se de cea romano-catolică-apusenă, care din parte-și o crede éráși mâna dréptă, o crede cu totul contopită în sine și nu mai întrébă nici de rit, limbă, canóne și obiceiuri, nici de actul unirei însași, — act, ce dovedesce tocmai contrariul, — ci propagă mereu absolutismul și papismul.

Noi înse nu vom suferi, ca biserica română se înceteze a fi *națională* — și de-aceea *nu putem* suferi, ca ea se remână numai o fracțiune pendentă între ceriu și

pământ, espusă pericolului, de a nu putea fi așa, cum trebuie să fie.

Prin acest fapt își pierde foarte mult din valoare motivul cardinal, descris sub punct 1) între motivele, ce pledază pentru unirea cu biserica Romei, pentru-că acel motiv, în sine atât de puternic, se referă cu deplină valoare numai la eventualitatea, că am fi și noi rom.-catolici, ca Francesii, Italienii, Spaniolii, ceea-ce nu putem fi. —

Nu putem fi, odată pentru-că trecerea noastră a tuturor la catolicism, ar fi o problemă aproape nerealisăveră, ér altădată și mai vêrtos, pentru-că nóăe ne trebuie o biserică națională, cu totul autonómă, ferită de ori-ce amestec străin. Nóăe ne trebuie o biserică constituțională, în carea curentul absolutistic păpistășesc să nu se pótă încuibá și drepturile poporului, ce o susține, să nu se pótă suprimá, — o biserică, carea și în viitoriu, de va mai fi de lipsă, de vor mai fi scrise în cartea sorții noastre zile, vécuri, triste, — să ne salveze, precum ni-a salvat în trecut. Acésta înse nu în biserica română unită, pendentă între ceriu și pământ, cu starea-i confusă și periculósă, nici în prea puternica și centralisătórea biserica rom. catolică cu ritul și limba ei latină o putem asceptá, ci numai în cea orientală cu ritul și limba națională, cu clerul său militant mai mult pentru naționalitate, decât pentru papism, ori bizantinism, într'o biserică lipsită de ori-care formidabilă putere centralisătóre, căci fatalul grecism fanariot, mulțămítă Domnului, a adormit, sperăm, pentru totdeauna. Nóăe ne trebuie o biserică *națională* în cel mai pur înțeles al cuvântului.

Ne trebuie o biserică, în carea clerul este nu numai povățuitoriul, dér și fratele de luptă al poporului, un frate, ce supórtă alături cu dênsul tóte greutățile zilelor, un frate, ce se jertfesce pentru dênsul. Ne trebuie o biserică, în carea clericul și mirénuł luptă în frățescă în-

telegere umër la umër — și nu vom putea esistá într'o biserică, în carea acésta nu se întêmplă, în carea clerul stă deasupra poporului, în carea mirénul nu are drepturi, dér pórtă sarcini; în carea mirénul lasă, ori-că clerul usurpéză, tot interesul, tótă îngrijirea de cauzele ei, pe séma clerului; căci o atare biserică nu 'și-ar împliní par-tea *esențială* din sânta ei misiune — **promovarea inte-reselor nóstre naționale.**

Punênd acum pe cântariul minții sănêtoșe motivele ce le-am adus pro și contra, aflăm fără nici o greutate, că **salvarea consistă numai în reunirea nóstră cu biserica mamă, în alăturarea ramului cătră trupină.**

Ni-a mai rêmas acum să ne tragem séma cu două mari greutăți, ce se opun tendințelor nóstre și anume:

1. **Cum, când și dela cine se se pună la cale reuniunea nóstră, acésta operă gigantică?!**

2. **Ce va fi cu averea bisericeii gr. cat. primită după unire și de ce se va lipsi ea din averea comună a catolicilor ungari?!**

Nu desconsiderez de loc greutățile, ce ni se presintă; cu tóte aceste afirm din tótă convingerea mea: Este cu putință și se va face, pentru-că în interesul poporului român trêbue să se facă!

Când? — Cu cât mai târziu, cu atât mai rău pen-tru noi; la tot casul atunci, când poporul român în ge-neralitatea sa va fi ajuns la aceea maturitate, carea se recere, spre a efeptuí astfelu de opere mari. —

Și mai respundem: Poporul român, de seculi tot asuprit, va trêbuí să aibă și el un viitoriu cu ȓile mai senine; — va trêbuí să soséscă și pentru el timpul li-bertății, timpul de proprie povățuire, când el își va creá o sórte mai bună. — Și, decă nu ne va fi dat, a vedea unificarea nóstră într'un timp mai apropiat; — poporul român, neperitoriu cum este, o va face acésta cam târ-

điu, dér de sigur atunci, când va fi stăpên preste propriul său destin; — o va face de sigur atunci, când se va încălđi de sórele libertăđii, care lui de seculi nu i-a mai lucit.

Și fiind-că prin unificarea forțelor nóstre vom accelera sosirea aceluí timp fericit, este fără îndoială datorința nóstră a tuturor, ca se o facem cât mai curênd; — de este cu putință, chiar acum. —

Cum? — **Cu mână tare și cu braț înalt!** . . .

Cu mână tare și cu braț înalt s'a proclamat pe sine în anul 1848 națiunea română egal-îndreptățită, a rupt cătușile mult mai vechi și mult mai tari ale iobăgiei seculare și dușmanii a amuțit în auđul acestui glas și s'a retras tiptil dinaintea acestui braț.

De 200 de ani tocmai atuncia, în acele timpuri de înaltă însuflețire, inimele românesci batênd mai sus, deschilinirea între unit și neunit a fost mai mică; — a fost chiar nulă. — Intrebăm va cutezá cineva, se-o nege acésta?! Au nu scim, cum glasul poporului redeseptat, însuflețirea generală, a dus cu sine, ca și un torente, chiar și pe căpeteniile șovăitóre! . . .

Ei, și noi Români avem cea mai mare lipsă de însuflețire! Noi, — altfel popor harnic, trezvit și plin de viétă, — noi suntem prea de tot cuminte, noi nu scim face politică, nu pricepem a ne însufleți. De aceea am fost în trecut și suntem astăzi bătúți pe tótă lineá; căci „Un popor, ce nu combate, nu merită libertate“; *) căci nu ne scim însufleți de idealul libertăđii așa, cum se știu alte némuri.

În Europa în ultimii decenii Ungurii au cucerit mai mult teren. Să póte, că și la ei se adevăresce vorba neamțului: „*Uebermuth kommt vor dem Falle*“, dér deo-

*) Dim. Bolintineană.

camdată s'a adeverit numai sentința latină: „*Audaces fortuna juvat.*“

Pe un Kossuth, Deák etc. . . îl putem avea și noi, dér pe ciobotariul magiar jalus și fudul pe a sa rassă până la esaltațiune, nu îl are nici o națiune, precum nici pe Secuiul, ce în opinci te siluesce să te închini ras-sei sale.

Mijlocul cel mai eficace și mai ușor totdeodată este deci aflat.

Adunare, consfătuire frățescă, incuragiare reciprocă și celelalte tóte se vor face dela sine. Imposanța adunărilor nasce incredere, curagiu și insuflețire, ridică inimile și face să amuțescă egoismul, timiditatea, neîncrederea și descurăgiarea ; împrumutând bărbăție dela bărbați, tărie și încredere din masele puternice ale poporului.

Cine se încépă?

Numai trei factori avem noi Românii din Transilvania și Ungaria, cari pot începe și efeptuî cu succes! Acésta ne-a dovedit-o destul de dureros desastrelle și puținul rezultat al politicei nóstre naționale, — ori de câte ori acesti factori nu au conlucrat, și mai ales în timpul din urmă.

Descrișii factori sunt: a) *Pressa noastră națională în deplină armonie*; b) *Archiereii nostri de ambele ierarhii după o perfectă conțelegere frățescă și cu un plan de purcedere stabilit în detail și c) Asociațiunea noastră transilvană pentru literatura română și cultura poporului român, singura instituțiune, care ne cuprinde pe noi pe toți cu dragoste și cu autoritate de mamă.*

Cine va negá, că acestor trei factori tot Românul se închină necondiționat?! Și drept-aceea, cine va negá, că conlucrării armonice a acestor factori marea operă, reunirea noastră ierarchică, i-ar succede sigur și momentan?!

Acțiunea însași eu mi-o închipuesc așa :

Începutul 'l face *pressa*. — Redactorii tuturor ziarelor noastre fără nici o deosebire, convocați în conferință amicală, stabilesc între sine principiul, a pleda în ziaarele lor la tótă ocasiunea pentru reunirea noastră ierarchică, obligându-se reciproc a observá marginile unui program bine stabilit, pentru-ca să evite ori-cari animosități și desvoltând numai principiul ca atare, pentru care se se încăldéscă inimile poporului.

Asta încăldire se face, precum am dovedit, fórte ușor, pentru-că nu există receala contrară, antipatia. Tot Românul s'ar bucurá nemărginit de idea unificărei, pentru-că tot Românul vede și simte necesitatea ei.

Urméză archiereii nostri, cari — adăpându-se din isvorul cel curat al opiniei publice și ținând, — căci vor trebui se țină, — sémă de acésta, se vor pune în conțelegere și vor stabili planul de procedere, cedând unul-altuia cu dragoste frățéscă, cu dragostea ce-lor în prima linie le este prescrisă de divinul nostru măestru Christos, cu dragostea care ȃice: „*Cel ce între voi vrea să fie mai mare, să fie tuturor serv*“ . . .

Fericit acel *mare* archiereu, carele pentru întărirea noastră națională se va face *cel mai mic*!

Par'că aud reflectându-mi-să vechea ȃicală :

„*Ușor a ȃice, greu a face!* . . . „*Cine va fi acel mare archiereu ?*“

Respondem: Aflat-au și slăbănogul, cel-ce de 38 de ani zăcea întru neputință, pre omul, carele se-l arunce în scăldătore și sa tămăduit; — afla-va și națiunea română pe acel *mare* archiereu! Ér până atunci va suspiná neîncetat: „*Dómne, om nu am, cá — decă se turbură apa — se mă arunce în scăldătore!* . . . Și mai răspundem: Sevîrșitu-s'au în lume uniuni, a căror realizare părea cu totul imposibilă, uniuni împreunate cu cele mai mari jertfe

uniuni adăpate cu sânge de martiri, ca uniunea Italiei, Germaniei etc.; pătuns-au în lume idei mari, idei salutare, idei necesare în împregiurări cu mult mai grele, decât ale noastre; printre impedimente grozave ca furiile iadului! — Aşa creştinismul, liberalismul, democratismul etc. — Sevêrsisê-va cu atât mai uşor reunirea noastră, carea nu reclamă jertfe de martiri, ci numai priceperea adevăratelor noastre interese. — Pătunde-va idea reunirii noastre frăţesci şi în cazul neaseptat, când am fi siliţi a lupta contra încăpătînării fariseice şi egoistice, pentru-că este idea poporului şi totdeodată o idee de supremă necesitate.

Lămurită odată opinia publică românească asupra lucrului şi încăldite inimile inteligenţei şi poporului pentru sublima idee a unificării noastre bisericesci; sê va pronunţa în cestiune pe rând „Asociaţiunea noastră transilvană pentru literatura română şi **cultura** poporului român, „congresul naţional-bisericesc“ — eventual şi alţi factori valoroşi; — la tot casul însă îndeplinirea măreţului act, **proclama-rea reunirii noastre bisericesci, va rămânea rezervată unui mare meeting naţional.**

Intru adevêr démnă lucrare pentru Asociaţiunea noastră culturală, carea — de nu ar fi făcut dela esistenţa sa alt bine pentru poporul sêu, — prin acest unic fapt îşi va încununá fruntea sa cu laurii nemuririi!

Intru adevêr démnă lucrare pentru un congres naţional-bisericesc, ce represintă clerul român în una — şi poporul român ortodocs în două terţialităţi — a tinde frăţesca mână fratelui mai mic şi a-l învitá la împăciuire, cedând din parte-şi, în vederea măreţului scop al înfrâţirii, tot, dér tot, ce sê póte! Intru adevêr démnă chemare pentru lamura inteligenţei unui popor asuprit, dér plin de viêtă, ce-şi caută fericirea sa perdută, a pregăti terenul şi a pune la cale acest măreţ act, prin carele ea va încoroná uriaşele şi grelele lupte, ce le su-

pórtă cu abnegațiune admirabilă de mulți, acum chiar de prea mulți ani, pentru „poporul său“ — și, decă această înteligență sub decursul luptelor ar fi greșit vre-odată tactica și ținuta sa, — se va spălă fără urmă acel păcat!

In fine adunarea generală a Românilor, — *poporul?*!

Poporul român întreg și nedespărțit ca unul se va ridica pentru idea unificării și a înfrățirii — și glasul seu va tună puternic și va resună preste încântătoarele văi române și preste romanticele piscuri ale frumoasei sale patrii — pacinic, dér puternic . . . iresistibil.

Și-și vor sfêrtică dușmanii vestmintele lor și vor săltă de bucurie amicii nostri, vedënd un întreg popor „*înver-tind hora frăției pe pământul României*“.

Și ipocrisia va amuți dinaintea acestui glas tunătoriu. Și șovăirea se va ridica din slăbiciunea sa paralică și va serbători împreună. Și egoismul spurcat se va ascunde dinaintea *voinței unui popor* și va tăcea tiptil — tiptil.

Nedumeriri și false suposițiuni.

Pe la începutul acestui capitolu ne-am fost pus și o a 2-a întrebare: „*Ce va fi cu averea bisericeii greco-cato-lice române primită în urma unirei dela stat și, de ce se va lipsi ea din fondul religionar comun al catolicilor un-gari?*” La această întrebare mai adaugem aici încă una a 3-a, destul de firéscă: *Nu cumva desbinarea noastră nu e păgubitore, din contră prin emulațiune între uniți și neuniți ne aduce chiar folos?*

Intrebările aceste, folosite din partea Românilor gr. catolici, de câte-ori se sulevéză cestiunea reunirei nóstre, sunt, — séu par a fi — motivate, dreptaceea datori suntem a ne lámuri asupra lor.

Se află, ce e drept, ómeni, cari — afară de aceste întrebări motivate — se mai provócă încă la multe altele, din punct de vedere românesc cu totul neînțelese.

De-aceea noi sub tot decursul studiului present nu am reflectat la acei egoisti și ipocriți, mai mari păpistași decât papa, cari în calea reunirei nóstre frățesci ni-ar întâmpina cu pretinse remușcări de conștiință, voind a fi séu a părea de credința, că numai ca păpistași 'și-ar putea agonisi fericirea vremelnică și vecinică și de-aceea ar pretinde a se menține și mai departe scisiunea în favorul lor și în detrimentul cauzei naționale române. Nu am reflectat la acest soi de ómeni, decât ca la nisce crengi uscate ale arborelui naționalismului românesc. Nu am reflectat la de aceia, decât ca la unii, ce nu sunt, nu pot se fie români, de data ce ipocrisia și egoismul lor prevaléză interesele națiunei. Și în sfârșit nu am reflectat, pentru-că din fericire numărul acestor fel de ómeni este mic și câți sunt, toți sunt interesați în cauză.

Preste ăst soi de ómeni trebuie se trecem și acum, deóre-ce cu ei nu se póte discutá, fiind-că sunt farisei și nu voim a discutá, fiind-că ei nu sunt români, decât dóră numai după nume, eventual nici după nume.

Într'aceea datori suntem a ne da séma și a ne lámurì asupra lucrului cu unii buni români, cari însé au nedumeriri — parte întemeiate, parte părute. Între dênșii se află ómeni cu inima la loc, cari în prima lineă tem averile bisericei greco-catolice, câscigate dela stat în urma unației; — apoi se află de aceia, cari cred firm, că desbinarea nóstră nu e păgubitóre, din contră pe calea emulațiunei culturali între uniți și neuniți ne-ar aduce chiar folóse; — în fine ei cred firm, că solidaritatea nóstră în luptele naționale póte fi perfectă și pe cât tîmp suntem desbinați întru cele confesionale — și spre dovedirea acestora se provócă éráși cu predilecțiune la Magiari.

Am arătat deja în primul și al doilea capitlu al studiului nostru, cât de rău proptite de adevăr sunt mai ales ultimele două aserțiuni. Am arătat îndeosebi, că solidaritatea chiar la Magiari, deși ei trăesc între împregiurări mult mai favorabile, decât noi; — împregiurări, ce nu sunt comparabile din nici un respect cu ale noastre, departe este a fi perfectă; — din contră că *solidarității Magiariilor*, încât privesce acțiunile lor de stat și culturale și acțiunile lor față de alte naționalități în — și afară din patrie, *chiar numai unitatea confesională îi mai lipsește*, — spre a fi perfectă.

Am arătat apoi, că desastresele generali, ce le suferim ȃilnic și pe tótă linia, — sbuciumându-ne întru neputințele noastre, — din cauza desbinării, prin care se risipesc puterile noastre; — nu se pot cântări cu unele casuri sporadice de nobilă emulațiune pe terenul cultural.

În fine am arătat pe larg, că desbinarea noastră bisericescă nu împedecă numai stăruințele noastre culturale, ci că zădărnicesce o acțiune energică mai ales pe terenul politic național.

Dér însě tóte aceste le-am arătat numai cu intențiunea, ca lucrul se fie ori-cui cu atăt mai evident și cu atăt mai cu efect se accentuăm necesitatea reünirei noastre, căci altfel nici o lipsă nu este a dovedí și pe calea acésta, — așaȃicând forțată, — un lucru prea mult dovedit: *Lipsa solidarității dintre noi*. Tot asemenea nici o necesitate nu reclamă, a dovedí, că sunt în rătăcire, cei-ce cred, cumcă din desbinarea unei națiuni prin emulațiune ar resulta vr'un câscig, bine sciindu-se, că astfel de câsciguri aparente în ultima lor analiză **daune** sunt — **irreparabile**.

Décă nu ar fi un adevăr istoric, că statele mărunte italiene, germâne ș. a. . . au gemut seculi întregi întru neputință — nimic ajutându-le nobila emulațiune, ce de

sigur a existat în unele afaceri — și decă nu ar fi adevărat, că acele state și-au recâștigat valoarea și plenitudinea puterii lor numai dela data, — când s'a sărbătorit „*Italia unita*“ și „*Wir wollen sein ein einig Volk von Brüdern*“; — decă nu ar fi un adevăr în veci nestrămutabil „*Concordia parvae res crescunt, — discordia maximae dilabuntur*“, — decă nu am ști, că „*unde-i unul nu-i putere, ... unde-s doi puterea crește*“; ... — decă nu am vedea cu ochii nostri progresând cu pași repezi o Românie, până eri alaltăeri cu totul strivită, — și anume numai dela acel fericit moment încóce, de când frații noștri au „*purces la Milcov cu grăbire... și l'au săcat dintr'o sorbire*“... ȕic, decă tóte aceste adevăruri, cari ne arătă prea de ajuns, cumcă în astfel de cestiuni nu are loc provocarea la rezultatele unei nobile emulațiuni, nu ar sta nestrămutate; — ne ajunge și mai trece singura dovadă: **Trista realitate!**...

De tot neînsemnatele progrese, ce le facem în mod cât se póte de greoiu *pe terenul cultural*, disparentele succese ce le putem arăta după labóre și jertfă de sânge, ne arată din destul, că *emulațiunea nimic ajută*, — ér proverbialele nóstre nesuccese *pe terenul politic*, ce curg ȕilnic asupra-ne, ne dovedesc prea destul, că *nu suntem solidari cum se cade*.

Așa fiind credem a putea trece preste cele dóuë suposițiuni unilaterale și false, că adecă scisiunea ne-ar putea aduce óre-cari folóse, escitând emulațiunea — și că solidaritatea întru luptele nóstre politice naționali nu ar fi de loc influințată în detrimentul nostru din cauza desbinării bisericesci. Ne rămâne ínse a da răspunsul, a ne lámuri la tot casul asupra întrebării: Ce va fi cu averea bisericeii greco-catolice române — primită în urma unației dela stat — și de cât se va lipsi acésta biserică din fondul religionar comun al catolicilor ungari?

Averea bisericeii române unite, câtă s'ar putea reduce la stat; — nu ne este cunoscută și este prea ușor de explicat, că nu ar fi cu puțință a o stabili nici-când cu siguri-tate matematică. Precât am putut noi afla numai bunul dela Beiuș, dat de Maria Teresia și bunul de Blaj, schimbat în anul 1738 sub împăratul Carol VI cu moșiile mai mici dela Gherla și Sâmbeta de jos, dăruite la anul 1717 tot de Carol VI, se pot considera ca directe donațiuni date uniților, ér ajutórele ulterióre, ca d. e. acele ale Mariei Teresiei pentru scólele din Blaj, pot fi privite numai ca atari și prin urmare ca unele, de cari și alte confesiuni în toți timpii s'au împărțășit.

Se vorbesce însé preste tot de 2—3 milióne, — bine, va se đică, mult mai de puțin, decât poporul român din Austro-Ungaria plătesce statului contribuțiune într'un singur an. Așa fiind, suma acésta — în raport cu necalculabilul interes, ce sigur îl avem din reunire, — este de tot neînsemnată.

Cu alte cuvinte: Nu putem jertfi marele interes național al reunirei nóstre pentru interese materiali de ordine atât de inferiórá, căci, de am voi a face acésta, aseména-vom celor-ce se fac trădători de ném pentru un blid de linte.

Așa în principiu!

Vom cerceta însé după forma de drept a lucrului și vom vedea, că nu este justiție, care ar putea lua sau relua ceva din proprietatea înarticulată a bisericeii române unite. Forță?! Da, prin forță se fac la noi multe, — se póte face și acest lucru, însé în contra forței óre când și unde te-ai putea adăpostí?! Noi am vėđut în sute de alte casuri, cum-că acolo unde am arėtat temere și am încercat a evita răpirea drepturilor nóstre pe calea duplicității timide, totdeună am accelerat catastrofa, am

stêrnit mai mult apetitul celor puternici și anume chiar prin timidele noastre precauțiuni.

Averea bisericei greco-catolice române este de formă transcrisă pe numele său în condicele regnicolari și de fapt se află în proprietatea și posesiunea sa. Biserica se represintă prin ierarchia. Ierarchia întru deliberațiunile sale proprii interne este cu desevîrșire liberă. Ea pôte decide în interesul său o mai strênsă legătură cu biserica mamă ortodocsă cu cel puțin același drept, cu carele pôte decide o mai strênsă alipire cătră biserica romano-catolică.

Am vëdut, că conciliile așa numite „*provinciali*“ ale metropolitului Vancea din 1872 și 1882 a putut decide chiar mai mult, decât o mai strênsă alipire cătră biserica Romei, — a adoptat totă credința acestei biserici, s'a declarat una și nedespărțită, s'a identificat cu ea, s'a contopit fără rezervă în ea, a jertfit chiar autocefalia sa, a făcut trecere formală dela biserica *greco-catolică* — la biserica cu totul și întru tôte deschilinită *romano-catolică*.

Nu este locul să discutem aici, decât adoptarea năuiei biserici s'a făcut păstrênd forma de drept, decât ea a fost făcută în mod legal, său clandestin; — ajunge a constata cea-ce singur împörtă pentru acum; — aceea, că nimenui nu i-a plesnit în minte, a lua averea bisericei greco-catolice din proprietatea și posesiunea sa — pe motiv, că acesta biserică, căreia odinióră i s'a dat anumite averi dela stat, — *acum nu mai există*.

Intrebăm deci, pentru-ce nu s'ar putea declara acesta biserică — după aceeași teorie, dér mai cu multă dreptate și cu deplină valóre juridică — una și nedespărțită cu biserica română ortodocsă?! Și întrebăm, în ce chip se crede cu putință, ca din cauza acestei decisiuni făcute în deplină competență, să intrevină statul a reclama *proprietatea și posesiunea* întru nimic restrinsă a acelei

biserici. Pe motiv dóră, că odinióră acum 200 de ani aceia avere era a statului? Ridicol? Va fi fost, dér nu este ađi! Și apoi, a cui era acea avere înainte cu alți 200 de ani? A cui era ea înainte de existența acestui stat?

Décă am purcede mai departe pe calea acelei teorii; — apoi mai ales noi Românii, strănepoții poporului împërat, — au nu am putea noi cu acela-și drept pretinde și reclama pe séma nóstră în ordine ereditară întreg teritoriul lumii cunoscute de pe atunci, teritoriul marelui imperiu roman?

Astfel am putea teorisa în infinit; — însé drepturile civile supuse fiind unei continue schimbări, — cu teoria nóstră acésta am ajunge fórte curënd la absurd.

De aci urméză neíndoios, că *statul nostru de astăđi nu póte reclama averile bisericeii greco-catolice române pe cuvënt, că acele odinióră i-a fost donate ei de anumiți împërați austriaci*; — precum nu ar putea reclama dela aristocrațime latifundiile, odinióră donate ei pentru merite și mai adese fără merite; — precum în scurt nu mai poți reclama un dar ce l'ai transpus în proprietatea și posesiunea cuiva.

Și aici lăsëm încă la o parte acea fórte momentuósă întrebare; — décă — după actualele concepte de drept — principii de odinióră avut-au séu nu — dreptul, a dona latifundii din țera, carea nu era a lor și privilegii și chiar vieți omenesci, cari mai puțin erau ale lor, — vitejilor mai ales favoriților și favoritelor lor!?

„*Privilegiile se vor fini, dér poporul rămâne în etern*“, ăicea Mirabeau.

Poporul român în interesul séu află cu cale a se unifica; acest drept nu i sė póte contesta — și de lanțul alor 2—3 milióne, avere bisericească óre-când primită dela stat, nici sórtea, nici drepturile lui neperitóre — nu sė pot încătușa.

Drept aceste tendința, a-l încătușa în ăst mod poporul român, a pune în primul plan chestia materială ca impediment în contra fericirii lui, a pune în primul plan timiditatea de o pierdere fictivă, — apare aprópe bádă-rană.

Însé și altcum nu ne putem de loc închipuí, cum statul nostru s'ar afla motivat a reclama averile, care sê află în proprietatea și posesiunea bisericei greco-catolice când acésta ar afla cu cale a sê reuní cu biserica suroră? Ar fi acésta o idee bisară!

Intr'acea ne putem fórte ușor închipuí, ar și fi un lucru preafiresc, că în acel cas biserica romano-catolică din Ungaria nu ar împărtăși pe cea greco-catolică de nimic din așa numitul *fundus religionis*. Din acest fond însé biserica română unită nici așa nu sê póte accepta la nimic, decât cu prețul nemésurat mai mare, decât ea ar aduce jertfă *autonomia sa* la piciórele puternicului episcopat romano-catolic al Ungariei.

Incercările acestui episcopat din anul 1869 și — cu întrerumperi mai mici — mai mari — pâna în ziua de astăzi nu mai lasă asupra acestui lucru nici cea mai mică îndoială. Parola este: Dăm și bisericelor gr. catolice române; — mai ales episcopóilor din Ungaria proprie, cari au un drept comun cu desevirșire egal cu rom. catolicii de acolo la *fondul religionar* ca și la *fondul de studii*, — parte din acésta avere, salarisăm și preoțimea lor (congrua), decât sê renunță la drepturile și interesele bisericei și națiunei române.

Cu acest preț însé bărbații de odinióră ai bisericei române unite nu a primit ofertul; fi-vor óre cei de ađi mai puțin Români decât aceia?!

„Dar decât nu ne rămâne altă alegere, decât sêu a renunța la drepturile și a trada interesele nóstre, sêu a ne lupta fără succes; — alegem acésta din urmă — și vom

lupta cu constanță, însă de drepturile bisericeii și ale națiunii noastre nu putem, nu voim a abdica niciodată“ . . . ținea Iustin Popfiu în motivarea declarațiunii deputaților diecesei de Oradea-mare la congresul rom.-cat. din Pesta în anul 1870.

Er nemuritoriul nostru George Barițiu ținea pe aceeași vreme: „*Românii uniți n'au nimic de împărțit cu romano-catolicii*“ . . . „*ei, Românii, au de unde se pretindă și se ia cu titlu de drept și n'au trebuință să cerșescă din așa numitul fundus religionis. Conchieme-se numai un sinod amestecat*“ — (preoți și mireni) — „*din întreaga provincie a metropoliei de Alba-Iulia și eu sum convins pe deplin, că acela va descoperi destule fântâni de venituri pentru conservarea acestei bisericeii și a școlilor ei*“ . . . „*pentru congrue parochiale și alte leșșore ticăloșe nu vom sacrifica libertatea, ca și Esau dreptul de primogenitură pentru un castronel de linte*“.

Între ceriu și pământ.

E formidabilă încurcătura, în carea se află biserica noastră unită.

Ca figura lui Ianus partea ei mai betrână privesce spre orient; cea mai tineră spre occident.

Ca copilul de două mame, care nu-și cunoșce pe cea adevărată, cum ținea Hurmuzachi; — acesta biserica întinde doios mâinile sale cât spre una, cât spre alta dintre cele două biserici mari ecumenice.

Ici matca poporului român cu credința-i neștrămutabilă și obiceiurile sale resătitene, ce lăgă pe acesta biserica cu mii de fire la sinul său; — colo splendorăa ispititoare a creșterii papiste; — ici neputința, de a se rumpe, colo dorința, de a sbură.

Ați pe o tréptă cu puternica confesiune romano-catolică, mâne dată afară ca confesiune „valachă“; — ați

autocefală cu capul sus și pieptul scos; mâne terorisată și prosternută la picioarele unui absolutism strein; ađi adoptând în clerul său doctrine și obiceiuri eminentemente păpistășesci; mâne trântită de conservatismul de fer și neinduplecabil al poporului.

Nici în casă, nici afară, nici în ceriu nici pe pământ; — nici romano-catolică, nici ortodocsă orientală.

O plutire órbă, ce face ca naia bisericei unite pururea să se afe în pericolul, de a fi înghițită de valuri în marea nesigurantei, pe carea plutesce fără compasul orientător și fără o țintă bine precisată.

O formațiune nenaturală, ce produce mereu cele mai grele incurcături chiar în sinul acestei biserici, precum causéză mereu cea mai chinuitoare învălmășală în spiritele și inimile fiilor sei fruntași și cugetători.

Unii fruntași tineri, crescuți în colegiul de propaganda fide, țin, că poporul român „*a văđut lumină mare*” când s'a unit; — alții betrâni, crescuți tot acolo, ăici că „*unirea a fost numai o înșielătorie*”, că în popor se auđiau așa cuvinte, că unirea nu este bună” și că poporul român n'a văđut lumină mare, deóre-ce „*Papei nu-i trebuia Români, 'i-a trebuit numai catolici, ca se-i supue șie-și și ori cui*”.

Unii fruntași tineri țin, că prin unația a încetat o epocă rușinosă pentru Români și s'ar fi eluptat drepturile naționale bisericesci; — alții dincontră și încă ca sinod, — consistent din sute de bărbați cei mai fruntași preoți uniți — strigă sus și tare; „*Considerénd, că spăr-turile, ce s'au făcut în instituțiunile noastre, au crescut într'un mod atât de înspăimântătoriu, încât esistența bisericei noastre pe tot minutul e periclitată în gradul cel mai mare*”, — și „*pentru-ca acestor atentate, cari derimă drepturile cele mai sante ale bisericei noastre, ne aduc în lupte turburătoare de spirite, lovesc în morali-*

tatea evanghelică și ne amenință biserica cu nimicire totală, să se pună odată capăt^{*)}... etc. etc.

Unii susțin, că prin încopciarea bisericii române de Roma, nu numai s'a „vedut lumină mare“, dăr s'ar fi pus baza „adevăratai“ și „neperitōrei“ biserice; ér alții din contră mărturisesc ca sinod, că: „Una frică generală domnesce acum de mult inimile uniților, că la firul vieții bisericeii acesteia rod viermi ucidețori“.^{**)}

Ei bine, care este adevărul?

Orbecarea, neputința, ce zace în însași ființa acestei bisericeii pendente între ceriu și pământ!

Și salvarea?

Se află la sinul bisericeii genuine ortodocse, acesta este sigurul și singurul liman de adăpostire pentru naia bătută de valuri a bisericeii unite, — faptul însuși ar fi cel mai măreț din câte ore cândva inregistréază istoria noastră, ér efectul — binecuvântarea cerului preste noi toți.

Cuvânt final.

Am espus adevărul fără patimă și am pledat din cea mai curată convingere pe lângă un sânt ideal al cauzei române.

Voiu avea cu tóte aceste a lupta contra încăpăținării, séu ipocrisiei? . . . Cine scie!

Conștiința-'mi liniscită 'mi lasă speranța, că publicul mare român va arunca în fața celui ce s'ar încercá în acele rele verdictul séu :

„*Hic niger est, hunc tu Romane, caveto!*“

Cea-ce mie 'mi-a dictat în pénă acesta scriere a fost iubirea — și numai iubirea de ném.

Autorul.

*) Ioan M. Moldovan: Acte sinodali pag. 33.

**) I. M. Moldovan: Acte sinodali pag. 191.

